

nished flow of information, values shift, etc. At the present stage, the only way for successful development of the business is complete orientation on the management of innovations and changes. At the end of the last century, the global political and economic transition, started in Georgia, caused important changes in the implementation of industrial, commercial and other economic activities. There was increased the number and volume of business firms and enterprises. What kind of corporate leader is the Georgian manager? To understand, there were interviewed various managers, working in enterprises in Shida Kartli, between them: “Gori Feeding Cannery Kula”, “Gori mill enterprise «Forte», now «Carmen», Gori apple processing plant, Mejrviskhevi factory, Ateni Winery, Gori University Dairy factory «Nebiera», “Samegbro» _ Dried fruit processing factory, Gori Central Hospital “Gormedi” and the Gori Municipality. According to the survey, there were identified problems chain, which hamper the Georgian managers to become successful corporate leaders. The time has come when it is necessary, the organizations and enterprises run by the top_level managers: seemingly modest, humble, less fussy, and at the same time, if necessary, courageous, hardworking, self_sacrificing her own organization, inwardly strong, strong will have people. People differentiating the best human qualities and aims to prevent that form not good, but for most organizations for which we will give appropriate recommendations at the end of the research.

Keywords: *Management, Leadership, Competition, Innovation, Strategy, Professionalism, Transformation, Tolerance, Risk, Duty.*

შესავალი

მენეჯმენტი ნებისმიერი ორგანიზაციის საქმიანობის მთავარი მამოძრავებელი ძალაა. იგი ორიენტირებულია ორგანიზაციის მიზანსა და მისიანზე, იყენებს ტექნოლოგიებს და ორგანიზაციულ სტრუქტურას მმართველობითი პროცესების ეფექტურად განხორციელებისთვის. ბიზნესის ახალი ერა დიდი ხანია დაიწყო. მიზეზი გლობალური კონკურენციაა, ტექნოლოგიების უსწრაფესი განვითარება, ინფორმაციის შეუკავებელი ნაკადი, ფასეულობათა ცვლა და ა.შ. ბიზნესის წარმოების ჩვეულებრივი მეთოდებისა და ინსტრუმენტების საშუალებით წარმატების მიღწევა საეკვო ხდება, იმარჯვებს ის, ვინც ნოვატორი, სწრაფი და მოქნილია. მენეჯერების წინაშე გადაწყვეტილების მიღების ურთულესი სიტუაციაა, რომელიც ბალანსის ზუსტ დაცვას მოითხოვს, ანუ ისეთი გადაწყვეტილების

მიღებას, რომელიც სიტუაციის ადეკვატური და იმავდროულად განხორციელებადია. აქ კორექტები, მზა გადაწყვეტილებები არ არსებობს და ტრადიციული ინსტრუმენტები არ მუშაობს. ჩვენი მიზანია ჩვენება იმისა, რომ ორგანიზაციის სტრუქტურა, თავისთავად წარმატებას ვერ უზრუნველყოფს, ერთი შეხედვით უმნიშვნელო შეცდომას ადვილად შეუძლია, ნებისმიერი სტრატეგია წარუმატებლობისთვის გაწიროს. ჩვენი ამოცანაა ჩვენება იმისა, რომ თანამედროვე ეტაპზე ბიზნესის წარმატებული განვითარების ერთადერთ გზას ინოვაციებისა და ცვლილებების მართვაზე სრული ორიენტაცია წარმოადგენს. კვლევის ორიგინალობა იმაშია, რომ ვაჩვენებთ პრობლემების ჯაჭვს, რომლებიც ხელს უშლიან ქართველ მენეჯერებს, რათა ისინი გხდნენ წარმატებული კორპორაციული ლიდერები. ავტორების წვლილი გამოიხატება მოცემული პრობლემის კვლევაში შიდა ქართლის საწარმოსთან მაგალითზე. კვლევის პროცესში გამოვიყენეთ ზოგადმეცნიერული მეთოდები, კერძოდ: ანალიზი და სინთეზი, დაკვირვება, შედარება, ჰიპოთეზა და ანალოგია.

გასული საუკუნის ბოლოს საქართველოში დაწყებულმა გლობალურმა პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა გარდაქმნებმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები გამოიწვიეს საწარმოო, კომერციული და სხვა სახის სამეურნეო საქმიანობის განხორციელებაში. ქვეყანაში იზრდება საწარმოებისა და ფირმების რაოდენობა და მოცულობები. დადგა მომენტი, როდესაც აუცილებელია, მათ სათავეებში იღვწენ უმაღლესი დონის მენეჯერები: ერთი შეხედვით მოკრძალებული, თავმდაბალი, ნაკლებად პრეტენზიული და იმავდროულად საჭიროების შემთხვევაში გაბედული, შრომისმოყვარე, საკუთარი ორგანიზაციისთვის თავგანწირული, შინაგანად ძლიერი, მტკიცე ნებისყოფის ადამიანები, რომლებიც გამორჩეულნი იქნებიან საუკეთესო ადამიანური თვისებებით და მისწრაფიან იქითკენ, რომ შექმნან არა კარგი, არამედ საუკეთესო ორგანიზაციები.

„ამერიკელმა მკვლევარმა ო.ტიდმა ერთერთმა პირველმა სცადა შეესწავლა ლიდერობის ხელოვნება. იგი ფიქრობდა, რომ ადამიანთა უმეტესობას სურს ეკუთვნოდეს რაღაც მიზნის მიღწევაზე ორიენტირებულ რომელიმე გუნდს, მაგალითად, სამეწარმეო კომპანიას, ეკლესიას, სინაგოგას, ანდა საზოგადოებრივ ორგანიზაციას. არც თუ ისე ბევრია მოწოდებული იყოს ლიდერი. ადამიანთა უმეტესობას უნდა, რომ მართავდნენ და თავს დაკმაყოფილებულად გრძნობდეს. ამ თვალსაზრისით სწორედ ის მცირერიცხოვანი ჯგუფი ადამიანებისა, რომლებიც ლიდერებად გვევლინები-

ან, მკვლევართათვის განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენენ. “[1. გვ.327] წარმატებული ლიდერები ფლობენ განსაზღვრულ და ზუსტად იდენტიფიცირებულ თვისებებს, კერძოდ:

— ფიზიკურ და ემოციურ ამტანობას, რადგან ლიდერობა ასოცირდება მძიმე სამუშაოსთან;

— ლიდერს უნდა შეეძლოს, წახალისოს და წააქეზოს თანამშრომლები ორგანიზაციის დანიშნულებისა და მისი საქმიანობის მიმართულებიდან გამომდინარე;

— კარგი ლიდერები ხშირად თავშეკავებულები არიან, მათი ენთუზიაზმი, ასე თუ ისე, ტრანსფორმირდება ძალაუფლებასა და გავლენიანობაში;

— კაცთმოყვარეობა და ადამიანების სიყვარული არის ის ფაქტორი, რომელიც მნიშვნელოვნად დაეხმარება ნებისმიერ ლიდერს;

ლიდერები უნდა იყვნენ ადამიანები, რომელთაც შეუძლიათ გადაწყვეტილების მიღება და ხალხის ნდობის დამსახურება. ხელქვეითები ღრმად უნდა იყვნენ დარწმუნებულები იმაში, რომ მათი საქმე საიმედო ხელშია. ლიდერები სწრაფად უნდა რეაგირებდნენ არასწორ გადაწყვეტილებებზე, უნდა იყვნენ კომუნიკაბელურები, ჰქონდეთ იუმორის გრძობა, ზოგადად ლიდერი მასწავლებელია ბევრი თანამშრომლით.

ქართული ბიზნესის ისტორიაში მენეჯმენტის ყველაზე საინტერესო ფურცლები დაკავშირებულია პერიოდთან — XIX საუკუნე და XX საუკუნის პირველ ოცწლეული. თუ ამერიკული ბიზნესის ისტორიას საფუძველს უყრიდნენ მორგანები, როკფელერები, დიუბონები, ფორდები და ა.შ. საქართველო ამავობს დავით სარაჯიშვილით, იაკობ ზუბალაშვილით, ელიზბარ ერისთავით, ზაქარია ჯორჯაძით, მიტროფანე ლალიძით და სხვებით... სწორედ ეს ადამიანები წარმოადგენდნენ იმ ძალას, რომელსაც ქართული ბიზნესი უნდა აეყვავებინა. მათზე ბევრი დაწერილა და ბევრიც თქმულა. რამდენადაც ეს მასალა მოგვეცემს საშუალებას, ყურადღებას გავამახვილებთ მათ საწარმოებში გუნდური მიდგომის თავისებურებებზე.

დავით სარაჯიშვილამდე მთელ რუსეთის იმპერიაში არავის უცდია, მოეხდინა კონიაკის სპირტების გამოხდა ფრანგული ტექნოლოგიით და მისი დაძველება მუხის კასრებში. სწორედ ასეთმა მეთოდმა მოუტანა მის წამოწყებას წარმატება.

— 1884 წელს დავით სარაჯიშვილი თბილისში ხსნის საბითუმო საწვობ-ქარხანას, რომელიც წელიწადში 200 000 მანეთის პროდუქციას აწარმოებდა.

— იმავე წელს ვლადიკავკაში (ორჯონი-

კიძეში) სარაჯიშვილმა შეიძინა არყის ქარხანა, რომელიც მდინარე თერგის სანაპიროზე, საქართველოს სამხედრო გზის პირას მდებარეობდა.

— ქარხანასთან დავითს გამართული ჰქონდა დიდი მეურნეობაც, რომელშიც შედიოდა წისქვილები, ბედლები, საკასრე, საზეინკლო, სამჭედლო და სანალბანდო სახელოსნოები.

— 1887 წელს დავით სარაჯიშვილი თბილისში ხსნის ლიქიორის ქარხანას.

— 1889 წელს ყიზლარში მწყობრში ჩაღვა დავით სარაჯიშვილის კონიაკის სპირტ-სახდელი ქარხანა.

— 1894 წელს მუშაობას იწყებს დავით სარაჯიშვილის ერევნის კონიაკის ქარხანა, რომელიც აწარმოებდა ექმადინისა და ერევნის მაზრებიდან მიღებული ღვინომასალების გამოხდას კონიაკის სპირტად.

— 1895 წელს მოლდავეთში, ბესარაბიის მაზრის ერთ-ერთ კუთხეში, კალარაში დავით სარაჯიშვილის მიერ დაფუძნდა კონიაკის ქარხანა.

— 1901 წელს აზერბაიჯანში, ბაქოს მაზრის ერთ-ერთ კუთხეში, გოგჩაიში დავით სარაჯიშვილმა დააფუძნა კონიაკის ქარხანა.

ეს გახლავთ სარაჯიშვილის მიერ დაარსებული შედარებით მსხვილი საწარმოები, ამის გარდა მას 23 სხვადასხვა ადგილზე ჰქონდა წარმოება გახსნილი, რაც ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს საწარმოო პროცესების მასშტაბებზე და ბუნებრივია ერთი ადამიანი ფიზიკურად ვერ შეძლებდა ამ პროცესების მართვას. დავით სარაჯიშვილი მუშაობდა მმართველთა გუნდით, ყველგან ნიშნავდა გამოცდილებისა და შესაბამისი ცოდნის მქონე ადამიანებს. ისტორიამ ამ გუნდის წევრების ვინაობები ნაკლებად შემოგვინახა, ერთი რამ ცხადია, სწორედ გუნდური მუშაობის შედეგმა ქართული კონიაკის ღირსებაზე აალაპარაკა მთელი რუსეთის იმპერია და საზღვარგარეთის ქვეყნებიც.

XIX საუკუნის 30-იან წლებში საქართველოში შაქრის წარმოების ინიციატივით გამოვიდა იაკობ ზუბალაშვილი. მან მიიღო გაბედული გადაწყვეტილება დაგროვილი კაპიტალი წარმოებაში ჩაედო. გათვალა რა საწარმოო პროცესების მასშტაბები, იაკობმაც გუნდური პრინციპით მუშაობა გადაწყვიტა. იაკობ ზუბალაშვილმ, დავით თამაშშვილმა, დავით ტერ-გუკასოვმა და ტარიელ ლორის-მელიქოვმა შექმნეს ე.წ. „ტოპ-მენეჯერთა გუნდი“, გადაინაწილეს ფუნქციები და აამუშავეს წარმოება. „შაქრის ქარხნის ამბავი საქართველოში მალე მოეფინა, ერთი თვის განმავლობაში მთელმა თფილისის მცხოვრებთ შეიტყვეს, რომ თფილისში შაქრის ქარხანა

იხსნებაო. შენობა გააკეთეს ფართო, რუსული შაქრის ქარხნის გეგმანზე. შაქარი კეთდებოდა იმოდენა, რომ იგი მთელ საქართველოს ერს საკმარისად ჰყოფნიდა და მის გარეშე სხვა ქვეყანაშიაც გაჰქონდათ. შაქარი შეხვეული იყო ლურჯ, სქელ ქაღალდში. შაქარს ფერი ჰქონდა მოყვითალო, იყო მეტად ტკბილი, დღევანდელ ინგლისურ შაქარს ზრდიელ წააგავდა, როგორც ფერით, ისევე ზომით და სიტკბო-სიღუნითაც. ამ შაქარს კაცი ყველა მეწვრილმანის დუქანში ნახავდა, ყველა სავაჭროში. ქართული შაქრის სახელწოდების გავრცელებას დიდათ ხელს უწყობდა იაკობ ზუბალაშვილის მოქმედება და ლტოლვა. შაქრის ქარხნის ოსტატები რუსეთიდან გამოუყვანიათ, ზოგნი მათში უცხონიც ყოფილან.“[2. გვ. 127—128]

წარმატებული მენეჯერი გახლდათ მიტროფანე ლალიძეც, 1900 წელს მან შექმნა ხილველი წარმოების ამხანაგობა და პირველმა გადაჭრა საქართველოში უალკოჰოლო სასმელების დასამზადებლად ნატურალური წველების გამოყენების საკითხი. მრავალმა პოლიტიკურმა ბატალიებმა გადაიარეს მის თავზე, მაგრამ იგი ბოლომდე შეუცვლელ მენეჯერად დარჩა.

ქართველი მეწარმეობის მეთაოსნეებიდან ბევრი დრო გავიდა, ქართული წარმოება დიდხანს იჯდა გეგმური ეკონომიკის ჩარჩოებში, ხოლო დღეს საქართველოში საბაზრო ეკონომიკის განვითარება ობიექტურად მოითხოვს მენეჯმენტის არსებული თეორიებისა და გამოცდილების შემოქმედებით გაზიარებას და ამის საფუძველზე ბიზნესის მართვის სისტემის ჩამოყალიბებას, ბიზნესის მართვის პრობლემებისადმი თეორიული და მეთოდოლოგიური პოზიციების შემუშავებას. როგორი კორპორაციული ლიდერია ქართველი მენეჯერი? ეს შეკითხვა ერთ—ერთ კომპონენტს წარმოადგენდა ჩვენს გამოკითხვაში, რამაც მოგვცა საშუალება ჩამოგვეყალიბებინა ქართველი მენეჯერის ფსიქოლოგიური ტიპაჟი.

„მსოფლიოში ცნობილი ინდური კომპანია Infosys ინოვაციების მართვის სფეროშიც გამოირჩევა. დავოსის მსოფლიო ეკონომიკურ ფორუმზე კომპანიის დამფუძნებელმა ნარაიანა მურტიმ გამორჩეული კომპანიის შექმნის 5 მისეული პრინციპი დაასახელა. ესენია: კორპორაციული ლიდერობა, მომავლის ხედვა, ბენჩმარკეტიგო, გაზომვა და გაუმჯობესება და ზოგადი ფასეულობები. მისი აზრით, ლიდერები, რომლებსაც შესწევთ უნარი თანამშრომლებს შთააგონონ და მოტივები გაუზინონ, არიან კორპორაციული ლიდერები. უნდა ვიყოთ აქტიურები ასეთი ლიდერების გამოვლენის პროცესებში.“[3. გვ.7]

ჩვენს მიერ გამოიკითხულ იქნა შიდა ქართლის საწარმოებში მომუშავე სხვადასხვა რგოლის მენეჯერები გორის საკონსერვო ქარხანაში „კულა“, გორის წისქვილკომბინატში „ფორტე“ — ახლა „კარმენ“, გორის ვაშლის გადამამუშავებელ ქარხანაში, მეჯვრისხევის ფაბრიკაში, ატენის ღვინის ქარხანაში, გორის უნივერსიტეტის რძის საწარმო „ნებიერაში“, გორში მდებარე შპს „სამეგობროს“ ჩირის დამამზადებელი საწარმოში, გორის ცენტრალურ საავადმყოფო „გორმედში“, გორის მუნიციპალიტეტის გამგეობაში, რომლებმაც უპასუხეს შემდეგ შეკითხვებს:

— გემაყვებათ თუ არა კონკრეტულ გუნდში ყოფნა და რატომ?

— გაქვთ თუ არა განცდა, რომ „ძალა ერთობაშია“?

— როელი დავალების შესრულებისას რამდენად გაქვთ გუნდის წევრების დახმარების იმედი?

— რამდენად ტოლერანტური ხართ განსხვავებული აზრის მიმართ?

— რამდენად იმატა გუნდში წევრების მხრიდან ახალი პროექტების ინიცირებამ?

— როგორი კორპორაციული ლიდერია ქართველი მენეჯერი?

— რა არის ყველაზე მნიშვნელოვანი კარგი მენეჯერისთვის?

გამოკითხვის შედეგად გამოიკვეთა პრობლემების ის ჯაჭვი, რომლებიც ხელს უშლიან ქართველ მენეჯერებს, რათა ისინი გხდნენ წარმატებული კორპორაციული ლიდერები. აღმოჩნდა, რომ ფუნქციების ფაქტიური განაწილება, ძალიან ხშირად, რადიკალურად განსხვავდება ოფიციალურად გაწერილი განაწილებისაგან. სამუშაო ადგილის, სამსახურების, დეპარტამენტების თუ დივიზიონების დასახელებები არათუ არ ასახავენ იმ ქვედანაყოფებში და პოზიციებზე ფაქტობრივად განხორციელებულ სამუშაოს, არამედ სრულიად განსხვავდებიან მისგან. ეს ყველაფერი ხშირად უამრავი გაუგებრობის, კონფლიქტის, უსიამოვნო გარჩევის მიზეზი ხდება.

„სტატისტიკური მონაცემებით, საქართველოში მენეჯრთა რაოდენობა დაახლოებით 50-60 ათასი კაცია. აქედან მსხვილ ბიზნესში დასაქმებულია 10 ათასამდე ადამიანი, მცირე და საშუალო საწარმოთა 85%-ის მენეჯერი თვით მესაკუთრეებია, ანუ შერწყმულია კაპიტალის ფლობისა და მართვის, შესაბამისად მეწარმეებისა და მენეჯერის ფუნქციები. ამ პირობებში ხელმძღვანელის საქმიანობა გაცილებით რთული და მრავალფეროვანია. მეწარმეობა დაკავშირებულია საკუთარი კაპიტალის დაბანდებასთან, ინოვაციასთან, რისკთან, მენეჯერისა კი — პროფესიულ ცოდნასთან,

თანამდებობრივი მოვალეობების ზუსტად შესრულებასთან, ადამიანებთან მუშაობასთან. შესაბამისად გაზრდილია მენეჯერის თეორიული და პრაქტიკული მომზადებისადმი წაყენებული მოთხოვნები“.[4. გვ.138-148]

გამოკითხვის შედეგად გამოიკვეთა გენერალური დირექტორისადმი დაქვემდებარებული სტრუქტურების სიმრავლე, შედეგად კი ვიღებთ რიგებს დირექტორის კართან, შეჩერებული და გადასაწყვეტი საკითხების სიმრავლეს, გადაღლილ და გაწამებულ დირექტორს, რომელსაც აღარავის დანახვა უნდა.

გამოკითხვის შედეგად ყველა მტკივნეულ პრობლემად გამოიკვეთა პასუხისმგებელი ქვედანაყოფების იერარქიული დაკნინება, საქმე იმაშია, რომ, რაც უფრო იერარქიულად ქვევით არის სამსახური ან პოზიცია, მით უფრო ნაკლებია მისდამი ყურადღება, როგორ პრიორიტეტულადაც არ უნდა იყოს აღიარებული ის საქმე, რომელიც ამ ქვედანაყოფს აბარია. შესაბამისად ნაკლებია მათთვის გამოყოფილი რესურსები, როგორც მენეჯერული, ისე ფულადი, ან სხვა სახის.

გამოკითხვის შედეგად გამოიკვეთა პრობლემა, რომ საწარმოთა უმეტეს ნაწილში პროდუქტების განვითარების მიმართულება მუდმივად „ჩხუბობს“ იმაზე, რომ პროდუქცია თავდაპირველი მოთხოვნის შესაბამისად არ იწარმოება, ხოლო წარმოება „ჩხუბობს“ იმის გამო, რომ თავდაპირველი მოთხოვნები არ იყო განხორციელებადი წარმოებაში, იქნება ე.წ. „ხელოვნური კონფლიქტი“ და ეს დაკვირვებები დირექტორატის დონეზე. საკმარისია, ეს სამსახურები ერთ ხელმძღვანელთან დავაჯგუფოთ, რომ ინფორმაციის დიდი ნაწილი აღარ ამოვა ტოპ მენეჯმენტის დონეზე. შესაბამისად, იზრდება იმის რისკი, რომ მნიშვნელოვანი სირთულეები, მათი მოკლე დროში განხილვის და გადაწყვეტის ნაცვლად საერთოდ უგულვებელყოფილ იქნება.

ჩამოთვლილი შეკითხვებიდან ბოლო მათგანზე რა არის ყველაზე მნიშვნელოვანი კარგი მენეჯერისთვის? პასუხები განაწილდა შემდეგნაირად:

შეფასების კრიტერიუმები:	%
გარეგნობა	8,3
ავტორიტეტი	16,7
ტექნიკური კომპეტენტურობა	11,2
ცხოვრებისეული გამოცდილება	8,3
არაორდინალურობა	5,5
ღვთის ნიჭი	50

ბიზნესის მართვის ეფექტურობის ამაღლების ერთ-ერთი საერთაშორისო ექსპერტი იცხაკ ადიხესი თავის ნაშრომში „იდეალური ხელმძღვანელი“, წერს: „თუ პრობლემები აღარ გაქვთ, ეს იმას ნიშნავს, რომ თქვენ უკვე მოკვდით. ნებისმიერ ცვლილებას თან მოაქვს პრობლემები. პრობლემები კი გადაწყვეტას მოითხოვს. თქვენც იწყებთ და გადაწყვეტთ მათ. მაგრამ რა აღმოჩნდება? ერთი მათგანის გადაწყვეტა სულ ახალ და ახალ პრობლემებს კბადებს. ბოლოს და ბოლოს ყველაფერი, რასაც აკეთებთ, ახალი თაობის პრობლემების გაჩენას უწყობს ხელს. და რაც უფრო წარმატებით წყვეტთ პრობლემებს დღეს, მით უფრო რთულ პრობლემებს შემოგთავაზებთ ცხოვრება ხვალ. საახალწლო ბარათზე, რომლებსაც ჩემს კლიენტებს ვუგზავნი ხოლმე, ყოველთვის ვწერ: „გისურვებთ ახალ წელს უფრო მეტ პრობლემებს, ვიდრე წარსულ წელში გქონდათ და უნარს მოუაროთ მათ.“ თქვენ ხომ ძლიერი ხართ იმდენად, რამდენადაც რთული ამოცანის გადაწყვეტა შეგიძლიათ. ზოგიერთი პატარა კომპანია ვერ ბედავს საქმე დიდ პრობლემასთან იქონიოს და ისინი მუდამ პატარა კომპანიებად რჩებიან“.[5. გვ.64]

საბოლოოდ გავცეთ პასუხი მთავარ შეკითხვას: როგორი კორპორაციული ლიდერია ქართველი მენეჯერი? უამრავი დადებითი თვისებების გვერდით ყურადღებას ნაკლოვანებებზე შევაჩერებთ: ქართველ მენეჯერებს უნდათ, რომ სწრაფად მიაღწიონ წარმატებებს, უნდათ, რომ იყვნენ დაფასებულები იმათგან, ვისი აზრიც მათთვის მნიშვნელოვანია. უნდათ, რომ ყველა აღფრთოვანებული საუბრობდეს მათზე, მათ მიღწევებზე, უნდათ, რომ უყვარდეთ და თან ეშინოდეთ თანამაშრომლებს, ჰქონდეთ მათდამი რიდი და პატივისცემა, აღიარებდნენ მათ შესაძლებლობებს და უნარებს, მათ წვლილს იმაში, რასაც მათი ორგანიზაცია აკეთებს. ქართველი მენეჯერები აღიარებენ, რომ არ უყვართ დაგეგმვა, რაც ძალიან ბევრ რამეში უშლით ხელს. არ გვგმავენ შეხვედრებს, სამუშაოებს, შესაბამისად, ხშირად არ იციან, რას აკეთებენ, რატომ აკეთებენ და რა უნდა მიიღონ შედეგად, ანუ ვერ გადიან საბოლოო მიზანზე. ქართველი მენეჯერების მეორე ნაწილს არ უყვარს სხვების მოსმენა, ან უსმენენ მხოლოდ ერთი მიზნით — რა უპასუხონ. ფიქრობენ, რომ ყველაზე მეტი ინფორმაცია მხოლოდ მათ აქვთ, ასევე სხვაზე მეტი აქვთ პასუხისმგებლობა და გამოცდილება, ამდენად მიაჩნიათ, რომ სხვების მოსმენა უფრო დროის კარგვაა, ვიდრე რაიმე ღირებული მიღების შესაძლებლობა. ქართველი მენეჯერების მესამე ნაწილს უჭირს სხვების შექება, მათი წვლილისა და დამსახურების

დანახვა, დაფასება, აღიარება. თითქმის არასოდეს აქებენ თანამშრომლებს, მაშინაც კი, როდესაც ნათლად ხედავენ, რამდენად მონიღომეს, ან რამდენად კარგი რაღაცა გააკეთეს. უჭირთ უთხრან მადლობა გაწეული ნაღვაწისთვის, მეორეს მხრივ, შესაძლოა ქვეცნობიერად, მაგრამ ხშირად პატარა წარმატებებსაც კი უფრო საკუთარ გამჭრიახობას და გამოცდილებას აწერენ, ვიდრე სხვების მონიღომებას და ძალისხმევას.

დასკვნა

გასული საუკუნის ბოლოს საქართველოში დაწყებულმა გლობალურმა პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა გარდაქმნებმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები გამოიწვიეს საწარმოო, კომერციული და სხვა სახის სამეურნეო საქმიანობის განხორციელებაში. ქვეყანაში იზრდება საწარმოებისა და ფირმების რაოდენობა და მოცულობები. დადგა მომენტი, როდესაც აუცილებელია მათ სათავეებში იდგნენ უმაღლესი დონის მენეჯერები: ერთი შეხედვით მოკრძალებულნი, თავმდაბალნი, ნაკლებად პრეტენზიულები და იმავდროულად საჭიროების შემთხვევაში გაბედულნი, შრომისმოყვარე, საკუთარი ორგანიზაციისთვის თავგანწირულნი, შინაგანად ძლიერნი, მტკიცე ნებისყოფის ადამიანები, რომლებიც გამორჩეულნი იქნებიან საუკეთესო ადამიანური თვისებებით და მიისწრაფიან იქითკენ, რომ შექმნან არა კარგი, არამედ საუკეთესო ორგანიზაციები.

კვლევის ძირითადი თეორიული და პრაქტიკული შედეგები გამოიხატება ქართულ კომპანიებში არაეფექტური კორპორაციული მართვის ნიშნების ჩამოყალიბების მცდელობაში, ესენია კომპანიების მესაკუთრეების მხრიდან მენეჯერთა ჯგუფის უკონტროლობა, ინფორმაციის დახურულობა, გაუმჭვირვალობა,

ორგანიზაციული სტრუქტურა მკაფიოდ განსაზღვრული პრიორიტეტების გარეშე ვერ იქნება შედეგიანი. ის უნდა შეესაბამებოდეს სტრატეგიას, ეხმარებოდეს მას – იმუშაოს. სტრატეგიას, რომელიც, პირველ რიგში, უნდა გააჩნდეს მენეჯმენტს.

რეკომენდაციები:

– უნდა არსებობდეს ერთიანი მიდგომა ბიზნეს-მენეჯმენტის წამყვანი ფიგურის, საზოგადოების ყველაზე დინამიკური ელემენტის მენეჯერის შესახებ. იმის შესახებ, თუ ვინ ითვლება მენეჯერად, როგორია მათი შემაღწელობა და სტრუქტურა;

– ბიზნესის წარმატებული განვითარებისთვის უნდა მოხდეს ინოვაციებისა და ცვლილებების მართვაზე სრული ორიენტაცია;

– აუცილებელი ხდება ორგანიზაციული სწავლების პროცესების დანერგვა, იმისთვის რომ თანამშრომლებმა (უპირველესად მენეჯერებმა) მუდმივად ცვლად და რთულ გარემოში შეძლონ მუშაობა და ორგანიზაციის განვითარებაზე ზრუნვა;

– ქართველი მენეჯერები უნდა გახდნენ უფრო მეტად მობილურნი, აუცილებელია ჰქონდეთ უცხო კულტურულ გარემოსთან ურთიერთობა;

– ლიდერები სწრაფად უნდა რეაგირებდნენ არასწორ გადაწყვეტილებებზე, უნდა იყვნენ კომუნიკაბელურები, ჰქონდეთ იუმორის გრძნობა;

– საქართველოში მიუხედავად იმისა, რომ ხელმძღვანელთა მნიშვნელოვანი ნაწილი თავისი საქმია კარგი მცოდნე და პროფესიონალია, სამწუხაროდ, ადამიანური რესურსების მართვა დაბალ დონეზეა და ამის მთავარი მიზეზია ხელმძღვანელთა მიერ ადამიანებთან ურთიერთობის ფსიქოლოგიის არცოდნა.

ლიტერატურა:

1. **ე. ბარათაშვილი, ლ. ქოქიაური.** მენეჯმენტის პრინციპები. თბ. 2010. გვ.327 [Baratashvili E. Kokiauri I, «Management Principles». Tbilisi. 2010, p.327]
2. **ჭიჭინაძე ზ.** მრეწველობის წარმომადგენნი და ზუბალაშვილების გვარის ისტორია. თფილისი. 1903. გვ. 127-128 [Chichinadze Z. «The representatives of industry and surname history of Zubaalashvili.» Tbilisi. 1903. p. 127-128]
3. **ა.ბაბუნაშვილი.** ცვლილებები და მენეჯერები, ჟურნალი „ბიზნესი“ #3 მაისი-ივნისი 2010 გვ.7 [Babunashvili A. “Changes and Managers”, magazine “Business” #3, May-June 2010, p. 7]
4. **ს. ვარდიშვილი.** თანამედროვე მენეჯმენტი და ქართული რეალობა. ეკონომიკა და ბიზნესი. თსუ – თბილისი, 2010. ივლისი-აგვისტო. – N4. – გვ.137-148 [Vardishvili S. Modern Management and Georgian reality. Economics and Business. TSU, Tbilisi, 2010. July-August. - N4. p.137-148]
5. **Исцхак Кальдерон Адизес.** Идеальный руководитель. Почему им нельзя стать что из этого следует. М. 2015 г. Стр. 64 [Isaac Calderon Adizes. The ideal leader. Why they can not be, and that it follows. M. 2015 p. 64]

ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ ОСНОВЫ МАРКЕТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ

მევენნი რომანენკო,

სახელმწიფო მართვის მეცნიერებათა დოქტორი, დოცენტი, პერსონალის მართვის რეგიონთაშორისი აკადემიის საჯარო ადმინისტრირების კათედრის გამგე

ЕВГЕНИЙ РОМАНЕНКО,

доктор наук по государственному управлению, доцент, заведующий кафедрой публичного администрирования Межрегиональной академии управления персоналом,

YEVHEN ROMANENKO,

Doctor of Science in Public Administration, Assistant Professor, Head of the Dept. of Public Administration of Interregional Academy of Personnel Management

Аннотация

В статье рассмотрены законодательные основы организации маркетинговой деятельности органов государственной власти, посредством проведения анализа зарубежной и отечественной нормативно-правовой баз. Сформулированы центральные противоречия маркетинговой деятельности органов государственной власти, которые требуют решения с помощью внедрение на законодательном уровне отношения к гражданину как к потребителю-клиенту.

Ключевые слова: законодательные основы, концепция маркетинга, маркетинговая деятельность органов государственной власти, административные услуги.

ირინა ჩაპლაი,

კიევის ეროვნული სავაჭრო-ეკონომიკური უნივერსიტეტის მარკეტინგისა და რეკლამის კათედრის ასპირანტი, პერსონალის მართვის რეგიონთაშორისი აკადემიის საჯარო ადმინისტრირების კათედრის უფოსი მასწავლებელი

IRYNA CHAPLAY,

Postgraduate of the Dept. of marketing and advertising of Kyiv National University of Trade and Economics, Senior Lecturer of the Dept. of public administration of Interregional Academy of Personnel Management

ИРИНА ЧАПЛАЙ,

аспирант кафедры маркетинга и рекламы Киевского национального торгового-экономического университета, старший преподаватель кафедры публичного администрирования Межрегиональной академии управления персоналом,

LEGESLATIVE BASIS OF MARKETING ACTIVITY OF THE PUBLIC AUTHOTITIES

Annotation

The article describes the legal basis of the organization of marketing activities of public authorities, through the analysis of foreign and domestic regulatory frameworks. Central contradictions of the marketing activities of public authorities, which need to be addressed with the help of the introduction on the legislative level, the relationship to the citizen as a consumer client are formulated.

Keywords: legal frameworks, marketing concept, marketing activities of public authorities, administrative services.

სახელმწიფო ორგანოების მარკეტინგული საქმიანობის საკანონმდებლო საფუძვლები

ანოტაცია

სტატიაში საზღვარგარეთისა და სამამულო ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზის ანალიზის მეშვეობით განხილულია სახელმწიფო ორგანოების მარკეტინგული საქმიანობის საკანონმდებლო საფუძვლები. ჩამოყალიბებულია სახელმწიფო ორგანოების მარკეტინგული საქმიანობის მნიშვნელოვანი წინააღმდეგობების ნუსხა, რომელიც საკანონმდებლო დონეზე მოითხოვს მოქალაქეებთან, როგორც მომხმარებელ-კლიენტებთან, ურთიერთობების დანერგვას.

საკანონო სიტყვები: საკანონმდებლო საფუძვლები, მარკეტინგის კონცეფცია, სახელმწიფო ორგანოების მარკეტინგული საქმიანობა, ადმინისტრაციული მომსახურება.

Постановление проблемы. На современном этапе маркетинг это признанная управленческая концепция, цель которой - сбалансирование экономических интересов товаропроизводителя и потребителя. В то же время, растущая взаимозависимость экономических, социальных и экологических интересов привела к тому, что в сферу внедрения концепции маркетинга вошли социальные, политические, государственно-управленческие и другие сферы общественных отношений.

Мировая практика государственно-управленческой деятельности свидетельствует о том, что маркетинг успешно используется органами государственной власти и местного самоуправления. Инструменты маркетинга позволяют им достичь своих целей, которые справедливо связываются с удовлетворением потребностей и запросов различных социальных групп населения. Внедрение принципов маркетинга в деятельность органов государственной власти полностью соответствует социально-рыночной переориентации государственного управления к формированию гражданского общества и его демократических стандартов функционирования и развития.

Исходя из этого, можно говорить, что формирование концепции маркетинга в деятельности органов государственной власти это

базисный и важный процесс реформирования государственного управления в Украине в контексте процессов социальной модернизации и государства, в целом.

Анализ исследований и публикаций. Отдельные научные и практические, организационно-правовые и государственно-управленческие аспекты модернизации и развития действующего в Украине маркетингового инструментария государственного управления, в частности, в сфере предоставления услуг органами государственной власти, уже нашли свое отражение в трудах таких украинских и зарубежных исследователей: С. Андреева, В. Бакуменко, Р. Войтовича, А. Другова, И. Колиушко, Ф. Котлера, С. Кравченка, Ю. Куца, А. Липенцева, К. Николаенко, А. Панкрухина, А. Поляка, Е. Романенка, Е. Ромата, В. Сороко, А. Старостиной, Ю. Сурмина, И. Чаплай, А. Чебана, А. Чемериса, Ю. Шарова и др.

Отдавая должное проведенным исследованиям, необходимо отметить, что большинство из них ориентировано на решение проблем предоставления качественных услуг органами государственной власти и местного самоуправления. Однако, несмотря на значительное количество научных исследований основных путей маркетинга рынка услуг, предоставляемых органами государственной власти, ряд вопросов, по их теоретико-методологическим аспектам совершенствования, остается недостаточно разработанным.

Именно поэтому, с целью повышения эффективности внедрения инструментов маркетинга в деятельность органов государственной власти, путем расширения участия общественности по вопросам реализации государственной политики в Украине, необходимо, в первую очередь, наладить управленческий процесс, на основе тщательного и полного учета интересов всех групп населения (незащищенных слоев, безработных, молодежи, пожилых людей, женщин, инвалидов, национальных меньшинств и т. д.), а не приоритетного удовлетворения потребностей отдельных административных структур.

Цель статьи - обоснование необходимости и целесообразности применения маркетингового инструментария в системе государственного управления в контексте современных исследовательских подходов как приоритетного средства приведения деятельности центральных и местных органов государственной власти и их аппаратов в соответствие с потребностями социальных групп

населения, что выступают в качестве объекта указанной деятельности.

Изложение материала. Для использования маркетингового инструментария в деятельности органов государственной власти особенно важно то, что в нем обосновывается социальная направленность маркетинга. Именно социальные характеристики инструментов маркетинга определяют цель его применения, как достижение определенной выгоды, создаваемой для общества в целом, или для отдельных групп населения, в частности.

Поэтому, можно сказать, что сегодня уже назрела необходимость использования целостной концепции маркетингового инструментария управления некоммерческими организациями, в том числе, правовыми, экономическими, политическими, мотивационными институтами органов государственной власти.

Целостный, системный анализ законодательной базы маркетинговой деятельности органов государственной власти свидетельствует о том, что процесс маркетингизации функций государственного управления постепенно начинает приобретать нормативно-правовую унормованность [1].

Обратимся к законодательству Украины. Примером этого есть реализация проекта Концепции дерегулирования экономики Украины (далее - Концепция), в которой обосновывается необходимость использования инструментов маркетинга органами государственной власти при управлении социально-экономическим развитием государства и его регионов [2]. Согласно проекту Концепции, дерегулирование предусматривает постепенный отход от прямой регулирующей роли государства и представляет собой совокупность мероприятий, направленных на уменьшение вмешательства органов государственной власти в предпринимательскую деятельность, устранение препятствий в развитии предпринимательства и т.д.

В свою очередь, ставится задача создать такую среду, которая бы способствовала росту деловой активности промышленных и предпринимательских кругов, восстановлению и развитию отечественного производства, производительных сил государства, повышению конкурентоспособности продукции и благосостоянию населения, в целом. Для обеспечения эффективного функционирования экономики, Концепция предусматривает создание гибкой системы влияния органов

государственной власти на экономические процессы, основой которой есть маркетинговые технологии государственного управления [3, с. 19].

В рамках проекта Концепции, отечественные исследователи активно разрабатывают проблематику маркетинговой деятельности органов государственной власти в Украине, фундаментом которой есть синтез микромаркетинга товаропроизводителей, макромаркетинга и мезомаркетинга органов государственной власти различных уровней.

Подытоживая проведенный анализ, можно сделать вывод, что Концепция усиления регулирующих функций органов государственной власти в обществе, с использованием методологии и инструментария маркетинга, имеет, прежде всего, практическое значение, поскольку она определяет реальные направления государственной политики в этой области и есть наиболее адекватным объектом для применения в научных исследованиях проблем маркетинга в государственном управлении [4].

Однако, несмотря на положительные моменты, имеющиеся в Концепции, все же, настораживает отсутствие четкого плана по внедрению инструментов маркетинга в деятельности органов государственной власти, что делает практически невозможным достижение поставленных целей. Считаем, что современные условия государства требуют серьезных изменений устаревшего стереотипного отношения к планированию, как к процессу, в полной мере управляемого государственными учреждениями. На первый план выходит необходимость нового понимания планирования деятельности органов государственной власти, формирования ее устойчивого положения, благодаря применению маркетинговых коммуникаций социального измерения, в контексте становления социально-рыночных факторов управленческой деятельности [5].

На сегодняшний день, одной из проблем, которая препятствует широкому использованию маркетинговых коммуникаций есть наличие проблем их правового регулирования.

Так, например, среди известных и давно апробированных основных средств маркетинговых коммуникаций, используемых в деятельности органов государственной власти в Украине, первое место удерживает реклама. Одним из главных направлений общественного регулирования рекламной деятельности

в развитых странах в последние годы стало движение саморегулирования, которое взяло на себя некоторые функции управления рекламной деятельностью. Субъекты государственной власти, контролирующие рекламную деятельность, должны функционировать в тесной связи и в сотрудничестве с другими участниками этого процесса [6].

Считаем, что сегодня для эффективного использования рекламы в органах государственной власти, в первую очередь, должны быть идентифицированы и ликвидированы пробелы в практике применения законодательства о рекламе [7].

Вполне понятно, что это вызывает необходимость внесения соответствующих изменений и дополнений в закон Украины «О рекламе» от 03.07.1996 № 270/96-ВР, а также детализации и конкретизации его норм в многочисленных подзаконных нормативных актах и актах саморегулируемых организаций в сфере рекламной деятельности [8].

Так, закон Украины «О рекламе» от 03.07.1996 № 270/96-ВР не решает таких принципиального вопроса как обеспечение свободы коммерческих коммуникаций, законодательное закрепление которого есть обязательным для всех демократических стран, где право на общение между производителями и потребителями охраняется государством. В свою очередь, действующий на сегодня Закон Украины «О рекламе» от 03.07.1996 № 270/96-ВР носит определенный запретительный характер и не содержит четкой и прозрачной процедуры применения этих запретительных норм, а также правил и норм обжалования решений, сводя разрешения споров на судебный уровень. Показательны в этом плане нормы статьи 26 закона Украины «О рекламе», а именно: «Органы государственной власти обязаны сообщать рекламодателям, производителям и распространителям рекламы о рассмотрении дел о нарушении ими законодательства о рекламе не позднее чем за три дня до такого рассмотрения, а в неотложных случаях - не позднее чем за один день» [8]. При этом, классификация случаев как неотложных совершенно не определена и она переводится исключительно на «фантазию» бюрократа, что де-факто делает невозможным участие представителя заинтересованной стороны в рассмотрении его дела. Следующая норма этой же статьи уже де-юре подчеркивает бесправие участников рекламного рынка перед государственными

регуляторами: «Рекламодатели, производители и распространители рекламы во время рассмотрения вопроса о нарушении настоящего Закона имеют право ... получать копию протокола заседания и решения органа государственной власти, принятого по их делу». То есть, получение субъектом решения органа государственной власти по своему делу есть только его правом, а не обязанностью органа государственной власти.

Понятно, что иное национальное законодательство компенсирует эти недостатки, но в связи с этим возникает следующий вопрос. Профессиональная деятельность участников рекламного рынка Украины определяется значительным количеством законодательных норм, среди которых: налоговое право, таможенное право, хозяйственный и гражданский кодексы, трудовое право и многие другие. Поэтому, закон Украины «О рекламе» от 03.07.1996 № 270/96-ВР есть специальным законодательством, и должен определять только те особенности взаимоотношений между государственными регуляторами и участниками рынка, не урегулирован общим законодательством, и должен определять специальные правила и регуляции, присущие именно рекламной деятельности, и наоборот [8]. Неопределенность в законе таких процедур, очевидно, повышает риск взяточничества, приводит к бесправию участников и нарушает базовые рыночные принципы. Наличие этих и многих других недостатков действующего закона Украины «О рекламе» от 03.07.1996 № 270/96-ВР, в целом, позволяет утверждать о его антирыночном, карательном характерах, что, в свою очередь, ставит под сомнение существование взвешенной и эффективной государственной политики органов государственной власти в отношении рекламной отрасли как таковой [8].

Недостаточная определенность границ полномочий государственных регуляторов, которыми в соответствии с нормами статьи 26 закона Украины «О рекламе» выступают: «специально уполномоченный центральный орган исполнительной власти в сфере защиты прав потребителей - относительно защиты прав потребителей; Антимонопольный комитет Украины - относительно соблюдения законодательства о защите экономической конкуренции; Национальный совет Украины по вопросам телевидения и радиовещания - относительно телерадиоорганизаций всех форм собственности; Министерство финансов

України - относительно рекламы государственных ценных бумаг и Государственная комиссия по ценным бумагам и фондовому рынку - по рекламе на фондовом рынке» приводит к отсутствию гарантий защиты прав потребителей, перекладывая решение спорных вопросов только на судебную систему. Это опять приводит к появлению вопросов о наличии надлежащей структуры государственного регулирования в области рекламы, ее качестве и эффективности.

Считаем, что в условиях присоединения Украины к Всемирной торговой организации и усиления интеграционных процессов в мировой экономики на времени становится корректировка национального законодательства в области рекламы и на первом этапе, должна быть разработка, на основе общественных консультаций с заинтересованными сторонами (потребителями, рекламными компаниями, распространителями рекламы, рекламодателями и органами государственной власти), Концепция государственной политики в области рекламы и инициирования, на ее основе, новой, современной, социально-ориентированной редакции закона о рекламе.

Выводы. По результатам промежуточного анализа, можно сделать вывод, что современная законодательная база, регулируемая маркетинговый аспект деятельность органов государственной власти, требует учета и изучения лучших практик мирового опыта по вопросам использования маркетинговой концепции. Их внедрение позволит усовершенствовать собственную практику государственного управления и повысит эффективность маркетинговой деятельности органов государственной власти. Также, отсутствие единого, унифицированного, законодательного подхода к разработке и применению маркетинга в деятельности органов государственной власти в Украине обуславливает необходимость принятия соответствующего закона, построенного на базе гипотезы, что условием достижения целей системы государственного управления есть определение нужд граждан-потребителей и обеспечение их желаемой удовлетворенности более эффективными и более продуктивными способами, подкрепленными комплексными усилиями маркетинга в механизмах государственного управления, нацеленными на создание потребительской удовлетворенности всех целевых аудиторий, в качестве основы для достижения целей органов государственной власти.

Литература:

1. **Ткач М.П.** Проблеми визначення поняття державного управління / М.П. Ткач // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2012. № 8. – С. 59-63.
2. **Концепції дерегулювання економіки України-** Режим доступу: http://ndc-ipr.com.ua/files/ekspertno-analitychni/inshe_2/koncept_dereg.pdf.
3. **Окландер М. А.** Проблеми формування маркетингової системи країни/ Окландер М.А.. — К.: Наукова думка, 2002. – 168 с.
4. **С. І. Чеботар** Маркетинг Методичний посібник / Чеботар С.І., Ларіна Я. С., Луцій О. П.; Київ «Наш час», 2007.- 504 с., режим доступу: http://referaty.pp.ua/abstracts/ua/marketing/marketing_14280_16.php.
5. Закон України “Про соціальні послуги” від 19.06.2003 № 966-IV, режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
6. **Кіслов Д.В.** Система маркетингових комунікацій у державному управлінні /Д.В. Кіслов // Вісник КНТЕУ. – 2013. - № 1. –С. 29-38.
7. **Ромат Е.** Реклама в системі маркетинга / Е. Ромат. — К. : Студцентр,2008. — 608 с.
8. **Закон** “Про рекламу” від 03.07.1996 № 270/96-ВР, режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>.

ღარგობრივი და რეგიონული ეკონომიკა

ИНТЕГРАЦИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА В ГЛОБАЛЬНОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО В УСЛОВИЯХ ОРИЕНТАЦИИ НА ПРОДОВОЛЬСТВЕННУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ

ნატალია ვდოვენკო,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ბიორესურსებისა და ბუნებათ სარგებლობის უკრაინის ეროვნული უნივერსიტეტის გლობალური ეკონომიკის კათედრის გამგე

НАТАЛИЯ ВДОВЕНКО,

доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой глобальной экономики Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

NATALIA VDOVENKO,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of Department of Global Economy National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Аннотация

Значительный спрос населения на рыбу и рыбную продукцию в течение последних лет способствует выбору путей для развития рыбной отрасли как составляющей аграрного сектора экономики, которая связана именно с продовольствием. Такие шаги осуществляются в настоящее время на основе диверсификации рыбного хозяйства в направлении развития аквакультуры с одновременной переориентацией на полное использование ее потенциала в условиях глобализации.

В работе установлено, что функционированию аквакультуры для обеспечения мировой продовольственной безопасности, экономического роста, препятствует ряд глобальных проблем. К их числу относятся нерациональное управление в сфере рыбного хозяйства, разногласия в вопросах пользования природными биологическими ресурса-

ми, применение неэффективных методов государственного управления и инструментов государственного регулирования, неспособность учитывать приоритеты и права субъектов хозяйствования, занятых рыбохозяйственным производством, что и актуализирует исследования в этой сфере.

В статье рассмотрен опыт Украины. Также исследованы несколько национальных программ развития рыбной отрасли. Принятие ряда нормативно-правовых документов позволяет констатировать, что высшая законодательная власть страны, правительство высоко оценивает значение рыбной отрасли в развитии продовольственного комплекса страны, понимают необходимость формирования государственной политики в этой сфере на перспективу. Исследован предыдущий опыт выполнения государственных программ, который показал, что возможности бюджетные обеспечили необходимые объемы финансовой

поддержки производства, как рыбы, так и рыбобосадочного материала.

Во время исследования, нами были изучены недостатки, присущие государственным программам развития рыбного хозяйства, поскольку была попытка поддержать всех товаропроизводителей, в частности и неэффективно работающих, что искажало конкуренцию, разрушало фундаменты рыночной среды, нарушало законодательство в части создания государством равных условий доступа субъектов рыбного хозяйства к материально-техническим и финансовым ресурсам. Следовательно, в Украине бюджетная политика относительно рыбной отрасли впоследствии была недостаточно последовательной, как в вопросах реализации бюджетных программ, так и в объемах их финансирования. Проведенный анализ свидетельствует о том, что в рамках бюджетной программы «Воспроизводство водных живых ресурсов во внутренних водоемах Азово-Черноморском бассейне» не полностью согласована бюджетная политика государства инвестиционно-инновационной моделью развития. Установлено, что средства из государственного бюджета поступают на счета хозяйств отрасли в IV квартале, что приводит к невозможности проведения производственных работ с сетевыми и кефальевыми видами рыб, нерест которых происходит в ранний весенний период.

В работе обоснованы пути устранения технической ошибки в «Порядке выдачи разрешения на специальное использование водных биоресурсов в рыбохозяйственных водных объектах (их частях) или отказа в его выдаче, переоформлении, выдаче дубликата и аннулирования указанного разрешения». В работе изложены разработанные предложения к Проекту постановления Кабинета Министров Украины «О внесении изменения в пункт 3 Порядка выдачи разрешения на специальное использование водных биоресурсов в рыбохозяйственных водных объектах (их частях) или отказа в его выдаче, переоформлении, выдаче дубликата и аннулирования указанного разрешения». При разработке предложений к проекту постановления, в процессе исследования нами было предложено два альтернативных способа достижения вышеуказанных целей: а) оставить действующее законодательство без изменений, однако данный способ приведет к коллизии норм права и блокировке выдачи разрешения и осуществления специального использования

водных биоресурсов в правовом поле; б) принятие проекта постановления обеспечит приведение нормативно-правовых актов в сфере рыбного хозяйства с требованиями действующего законодательства и позволит урегулировать существующую коллизию норм права. В работе доказано, что по варианту 1 наблюдается уменьшение поступлений в бюджет, в связи с тем, что рыбохозяйственные предприятия не имеют возможности осуществлять свою деятельность. Кроме того, уменьшается количество субъектов хозяйствования, увеличивается социальная напряженность среди хозяйствующих субъектов. В то же время, при варианте 2 увеличиваются расходы, связанные с администрированием процесса регулирования государственными органами и принятием проекта постановления. По результатам исследования альтернативных способов достижения целей государственного регулирования, осуществлен выбор оптимального альтернативного способа на основе системы балльной оценки степени достижения поставленных целей.

Предложено стоимость баллов определять по четырехбалльной системе оценки степени достижения определенных целей, где: 4 - цели принятия регуляторного акта, которые могут быть достигнуты в полной мере (проблема больше существовать не будет); 3 - цели принятия регуляторного акта, которые могут быть достигнуты почти полностью (все важные аспекты проблемы существовать не будут); 2 - цели принятия регуляторного акта, которые могут быть достигнуты частично (проблема значительно уменьшится, некоторые важные и критические аспекты проблемы останутся нерешенными); 1 - цели принятия регуляторного акта, которые не могут быть достигнуты (проблема продолжает существовать).

Ключевые слова: регулирование, отрасль, аграрный сектор, производство, аквакультура, льготы, рынок, развитие

THE INTEGRATION OF AGRICULTURAL SECTOR INTO THE GLOBAL ECONOMIC SPACE IN TERMS OF ORIENTATION ON FOOD SECURITY

Abstract

Significant consumer demand for fish and fish products in recent years contributes to the choice

of ways for the development of the fishing industry as a component of the agricultural sector, which associated it with food. Such steps are currently being implemented through diversification of fisheries into the direction of aquaculture development with the simultaneous shift to full use of its potential in the context of globalization.

The work established that the operation of aquaculture for global food security, economic growth, hampered by a number of global problems. These include unsustainable management in the fisheries industry, differences in the utilization of natural biological resources, the use of inefficient methods of government and instruments of state regulation, failure to consider the priorities and rights of business entities engaged in fisheries production, and what makes it important to study in this field. The article describes the experience of Ukraine. Also investigated several national programmes for the development of the fishing industry. The adoption of a number of legal documents allows us to conclude that the Supreme legislative power of the country, the government appreciates the importance of the fishing industry in the development of food complex of the country, understand the need for the formation of state policy in this area in the future. Investigated previous experience of implementation of state programs, which showed that the budget did not provide the necessary level of financial support production of fish and fish stocking material.

During the study, we have studied the deficiencies of state programs for the development of fisheries, as was the attempt to support all producers, in particular inefficient and that distort competition, destroyed the foundations of the market environment, violate laws regarding the establishment of the state of equal conditions of access of fisheries to logistical and financial resources. Consequently, in the Ukraine budget policy regarding the fishing industry in recent years has been consistent enough, as in the implementation of the budget programs and the amount of funding they receive. The analysis suggests that within the budgetary program «Reproduction of water living resources in inland waters and Azov-black sea basin» is not fully agreed upon state fiscal policy with investment-innovative model of development. It is established that government funds go to the accounts of the households sector in the fourth quarter, which leads to the impossibility of carrying out reproductive works with mullets

and sturgeon fish species which spawning occurs in early spring.

This work suggests ways to address technical errors in the «Order of issuance of permits for special use of water biological resources in fishery water bodies (their parts) or refusal to grant, renewal, issuance of duplicate and cancellation of the specified permissions». In this paper the developed proposals to the Draft decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On amending item 3 of the Procedure for issuance of permits for special use of water biological resources in fishery water bodies (their parts) or refusal to grant», renewal, issuance of duplicate and cancellation of the specified permissions. In the development of proposals to the draft decree, during the study we proposed two alternative ways of achieving the above objectives: a) to leave the current legislation unchanged, but this method will lead to the conflict of law provisions and blocking of the permit and the implementation of the special use of water biological resources in the legal field; b) the adoption of the draft regulation will provide bringing the normative-legal acts in the field of fisheries with the requirements of the current legislation and will allow to resolve the existing conflict of law provisions. It is proved that under option 1, a decrease in budget revenues, due to the fact that fishing enterprises do not have the ability to carry out its activities. In addition, it reduces the number of entities, increases social tensions among economic entities. At the same time, under option 2, increase the costs associated with the administration of the regulatory process, public authorities and adoption of the draft resolution. According to the results of a study of alternative means of achieving the objectives of state regulation made the choice of an optimal alternative method based on a point system assessing the degree of achievement of goals.

The suggested price points to determine the four-point evaluation system to achieve certain goals, where: 4 - goals the adoption of regulatory act that can be fully achieved (the problem would not exist anymore); 3 - purpose of the adoption of the regulatory act, which can be reached almost completely (all the important aspects of the problem will not exist); 2 - goals the adoption of a regulatory act, which can be partially achieved (the problem is significantly reduced, some of the important and critical aspects of the problem will remain unsolved); 1 - purpose of adoption of regulatory act that cannot be accomplished (the problem persists).

Keywords: *regulation, branch, agriculture,*

manufacturing, aquaculture, exemptions, market, development

გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში აზარაული სექტორის ინტეგრაცია სასურსათო უსაფრთხოების ორიენტაციის პირობებში

ანოტაცია

ბოლო წლების განმავლობაში მოსახლეობის მოთხოვნილების მნიშვნელოვანი ზრდა თევზსა და თევზპროდუქტებზე ხელს უწყობს თევზჭერის დარგის, როგორც ეკონომიკის აგრარული სექტორის, განვითარების გზების შერჩევას, რომელიც უშუალოდაა დაკავშირებული საკვებ პროდუქტთან. თანამედროვე პირობებში ასეთი ნაბიჯები ხორციელდება თევზის მეურნეობის დივერსიფიკაციის საფუძველზე, აკვაკულტურის განვითარების მიმართულებით და იმავდროული პერეო-ენტაციით (გადაორიენტებით) მისი პოტენციალის სრული გამოყენებით გლობალიზაციის პირობებში.

ნაშრომში დადგენილია, რომ აკვაკულტურის ფუნქციონირებას მსოფლიო სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა და ეკონომიკური ზრდის მიზნით ხელს უშლის გარკვეული გლობალური პრობლემები. მათ რიცხვს მიეკუთვნება: თევზის მეურნეობის (თევზჭერის) სფეროში არარაციონალური მმართველობა; აზრთა სხვადასხვაობა ბუნებრივი ბიოლოგიური რესურსებით სარგებლობის საკითხებში; სახელმწიფო მართვის მეთოდებისა და სახელმწიფო რეგულირების ინსტრუმენტების არაეფექტური გამოყენება; მეურნეობის სუბიექტების, რომლებიც დაკავებულნი არიან თევზის მეურნეობით, პრიორიტეტებისა და უფლებების გათვალისწინების უუნარობა. ყოველივე აღნიშნული აქტუალურს ხდის კვლევებს ამ სფეროში.

სტატიაში განხილულია უკრაინის გამოცდილება. ასევე განხილულია თევზის მეურნეობის განვითარების რამდენიმე ეროვნული პროგრამა. რიგი ნორმატიულ-სამართლებრივი დოკუმენტების მიღება საშუალებას იძლევა აღვნიშნოთ, რომ ქვეყნის უმაღლესი საკანონმდებლო ხელისუფლება, მთავრობა მაღალ შეფასებას აძლევს თევზჭერის დარგს ქვეყნის სასურსათო კომპლექსის განვითარებაში. აცნობიერებენ, პერსპექტივაში სახელმწიფო პოლიტიკის ფორმირების აუცილებლობას აღნიშნულ სფეროში. განხილულია თევზჭერის დარგში სახელმწიფო პროგრამის შესრულების წინა წლების გამოცდილება, რომელმაც გვიჩვენა, რომ ბიუჯეტმა ვერ უზ-

რუნველყო თევზჭერის აუცილებელი მოცულობებით ფინანსური მხარდაჭერა.

კვლევის დროს შესწავლილ იქნა ნაკლოვანებები, რომლებიც ახასიათებთ თევზის მეურნეობის განვითარების სახელმწიფო პროგრამებს, ვინაიდან იყო მცდელობა, მხარი დაეჭირათ ყველა საქონელმწარმოებლისთვის, კერძოდ, არაეფექტურად მომუშავეებისთვისაც, რაც აკნინებდა კონკურენციას, აზიანებდა საბაზრო გარემოს საფუძველს, არღვევდა კანონმდებლობას სახელმწიფოს მხრიდან ყველასთვის თანაბარი პირობების შექმნის კუთხით თევზის მეურნეობის სუბიექტების მატერიალურ-ტექნიკური და ფინანსური რესურსების წვდომის საქმეში. შესაბამისად, ბოლო პერიოდში უკრაინაში საბიუჯეტო პოლიტიკა თევზჭერის დარგთან მიმართებაში იყო საკმაოდ არათანმიმდევრული როგორც საბიუჯეტო პროგრამების რეალიზაციაში, ასევე მათი დაფინანსების მოცულობებით. ჩატარებული ანალიზი ცხადყოფს, რომ საბიუჯეტო პროგრამის – „მიდა წყალსაცავებსა და აზოვი-შავი ზღვის აუზში წყლის ცოცხალი რესურსების კვლავწარმოება“ – ფარგლებში სახელმწიფოს საბიუჯეტო პოლიტიკა არასათანადოდაა შეთანხმებული განვითარების საინვესტიციო-საინოვაციო მოდელთან. დადგენილია, რომ სახსრები სახელმწიფო ბიუჯეტიდან მეურნეობების ანგარიშებზე ხვდებიან IV კვარტალში, რაც შეუძლებელს ხდის კვლავწარმოებითი სამუშაოების ჩატარებას ზუთხისებრთა და კეფალის სახეობების თევზებისათვის, რომელთაც ქვირითობა ეწყებათ ადრეულ გაზაფხულზე.

ნაშრომში განხილულია აღნიშნული ტექნიკური შეცდომების გამოსწორების გზები, შემუშავებულია წინადადებები უკრაინის მინისტრთა კაბინეტის დადგენილებაში, რომელიც ეხება წყლის ბიორესურსებით სარგებლობაზე ნებართვების გაცემას, შესწორებების შეტანას. მიზნის მისაღწევად შემუშავებულია ორი ალტერნატიული ხერხი: ა) მოქმედი კანონმდებლობა დატოვებულ იქნას უცვლელად, მაგრამ აღნიშნული ხერხი გამოიწვევს ნებართვების გაცემის ბლოკირებას და სამართლის ნორმების კოლიზიას, წყლის ბიორესურსების სპეციალურ გამოყენებას სამართალთან შესაბამისობაში; ბ) დადგენილების პროექტის მიღება უზრუნველყოფს ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტების მოყვანას თანამედროვე კანონმდებლობის მოთხოვნებთან შესაბამისობაში. ნაშრომში დასაბუთებულია, რომ პირველი ვარიანტის განხორციელების

შენთხვევაში შემცირდება ბიუჯეტის შემოსავლები, გარდა ამისა შემცირდება მეურნეობრიობის სუბიექტთა რაოდენობა და გაიზრდება სოციალური დაძაბულობა მეურნეობრიობის სუბიექტთა შორის. ამავე დროს, მეორე ვარიანტის გამოყენების შემთხვევაში იზრდება ხარჯები, რომლებიც დაკავშირებულია რეგულირების ადმინისტრირების პროცესებთან. განხორციელებულია ოპტიმალური ალტერნატიული ხერხის შერჩევა დასახული მიზნების მისაღწევად შესაბამისი ქულების მიზნების ხერხის გამოყენების საფუძველზე.

გარკვეული მიზნების მიღწევის შეფასებისთვის შემოთავაზებულია გამოყენებული იქნას შეფასების ოთხ ქულიანი სისტემა, სადაც 4 არის რეგულარული აქტების მიღების მიზნები, რომლებიც შეიძლება მიღებული იქნას მთლიანობაში; 3 – რეგულარული აქტების მიღების მიზნები, რომლებიც შეიძლება მიღებული იქნას თითქმის მთლიანობაში; 2 – რეგულარული აქტების მიღების მიზნები, რომლებიც შეიძლება მიღებული იქნას ნაწილობრივ; 1 – რეგულარული აქტების მიღების მიზნები, რომლებიც შეიძლება არ იქნას მიღებული.

საკვანძო სიტყვები: რეგულირება, დარგი, აგრარული სექტორი, წარმოება, აკაკულტურა, შეღავათები, ბაზარი, განვითარება.

Вступление. Значительный приток населения на рыбоводную продукцию в последние годы способствует выбору путей для развития рыбной отрасли как составляющей аграрного сектора экономики, которая связанная именно продовольствием. Такие шаги осуществляются в настоящее время на основе диверсификации рыбного хозяйства в направлении развития аквакультуры с одновременной переориентацией на полное использование ее потенциала на принципах инвестиционно-инновационной модели.

Кроме того, следует учитывать, что за последние пятьдесят лет уровень глобального предложения пищевой рыбы превысил показатели прироста населения мира. Сейчас рыба является важным источником калорийной пищи и животного белка для многих жителей Земли. Рыбное хозяйство является источником жизнеобеспечения и дохода для значительной части населения. В последние годы наблюдается снижение объемов продукции промышленного рыболовства. Однако после введения исключительных экономических зон, в большинстве мировых рыболо-

вещких государств, осознали ограниченность природной сырьевой базы и сосредоточили свое внимание на сфере аквакультуры. В то же время, как утверждают ученые, функционированию отрасли аквакультуры для обеспечения мировой продовольственной безопасности, экономического роста, препятствует целый ряд глобальных проблем. К их числу относятся нерациональное управление в сфере рыбного хозяйства, разногласия в вопросах пользования природными биологическими ресурсами, применение неэффективных методов государственного управления и инструментов государственного регулирования, неспособность учитывать приоритеты и права субъектов хозяйствования, занятых рыбохозяйственным производством, что и актуализирует научные исследования в этой сфере.

Анализ последних исследований и публикаций. Наши исследования дают основания утверждать, что экономическая научная мысль формировалась в эпоху, когда наблюдались значительные колебания производства продовольствия, когда голод был распространенным явлением. Это объясняет тот факт, что все цивилизации возникали у крупных водоемов или рек. Самая низкая стадия дикости человечества был преодолен именно с введением рыбной пищи. Народы, являются первыми носителями цивилизации, жили у Средиземного моря [1]. Только при условии развитого сельского хозяйства, при расположении фермерского хозяйства у богатых рыбой водоемов, рента землевладельца отвечает не потому, что фермер может получить от земли, а потому, что он может получить одновременно от земли и от моря (рента входит как составная часть в цену рыбы) [1]. Хотя успешность ограничена и неопределенной в случае увеличения количества, как подчеркивает А. Смит, довольно важного продукта на рынке - рыбы и других водных биоресурсов, через топографию страны, близость или удаленность ее различных провинций от моря, количество ее озер и рек, богатство или бедность водоемов рыбой [1]. Именно земля, рудники и рыболовство, считает А. Смит, во-первых, являются главными источниками пополнения оборотного капитала, во-вторых, требуют для своей эксплуатации как оборотного, так и основного капитала. При этом наблюдается феномен, когда с помощью продукта земли извлекают рыбу из воды [1]. Поэтому впервые в теоретическом и методическом плане доказано, что и с помо-

щью продукта воды можно получать животноводческие продукты «с земли».

Мы также разделяем мнение Ф. Кене, который указывал, что руководители государства вместе с землевладельцами и фермерами должны способствовать увеличению продукции земель, ведь от этого прибыльного источника зависит успех регулирования всеми отраслями в государстве и аграрной сферы в частности [2]. Эволюция взглядов ученых свидетельствует о периодах, когда вмешательство государства в развитие национальных экономик стран было минимальным, а также страны, периоды и области с максимальным вмешательством, с всеобъемлющим характером [3-12]. Бесспорно, что каждая из стран в тот или иной период времени выбирала различные методы своего вмешательства в развитие национальных экономик, но и неоспоримым является тот факт, что все инструменты такого влияния сформированы в теориях по регулированию спроса, предложения, монетарной политики.

Среди значительного количества ученых, которые внесли свой научный потенциал в разработку мер воздействия мы отмечаем Й. Шумпетера [13], Дж. Гелбрейта [14], Ф. Хайека [15], Г. Саймона [16], Р. Коуза [17]. Многие известные ученые Советского Союза и отечественных исследователей посвятили свои научные труды проблемам формирования рыночной экономики. Именно взгляды ученых, позволили перейти от плановой экономики к базовым принципам рыночной экономики, а затем и к формированию дееспособных систем рыночной экономики. Среди них важно также отметить подходы И. Лукинова, который указывает на синтез стихийно-рыночного и сознательно государственного регулирования противоречивых социально-экономических процессов [18, 19]. Именно его научный потенциал в комплексной оценке других ученых, дал возможность выстроить для аграрного сектора систему государственных регуляторов влияния на спрос и предложение.

Целью исследования на данном этапе выступает государственная поддержка развития рыбного хозяйства и актуализация внимания на экономических вопросах возрождения отрасли, с ориентацией на продовольственную безопасность в условиях глобализации.

Изложение основного материала. Если взять за основу опыт Украины, то в последнее время было разработано и принято несколько национальных программ развития

рыбной отрасли. Принятие ряда нормативно-правовых документов позволяет констатировать, что высшая законодательная власть страны, правительство высоко оценивает значение рыбной отрасли в развитии продовольственного комплекса страны, понимают необходимость формирования государственной политики в этой сфере на перспективу. В отличие от Концепций развития рыбного хозяйства Украины, где сформулированы основная цель и приоритеты развития отрасли, в программах поставлены конкретные цели, которые имеют соответствующие цифровые параметры, определенные размеры и источники финансирования. Безусловно, реализация программ обеспечивается, прежде всего, необходимым финансированием. В то же время, на реализацию утвержденной Постановлением Кабинета Министров Украины «Государственной целевой экономической программы развития рыбного хозяйства на 2012-2016 г.» предусмотрено выделить из государственного бюджета 1 млрд. 671 млн. грн. Из них на строительство, модернизацию и обеспечение функционирования предприятий аква культуры, формирования племенной базы для совершенствования качества ее объектов, строительство рыбопитомников в размере - 587,8млн. грн. Однако предыдущий опыт выполнения государственных программ показывает, что возможности бюджета не обеспечили необходимые объемы финансовой поддержки производства, как рыбы, так и рыбопосадочного материала.

Во время исследования нами были изучены недостатки, присущие государственным программам развития рыбного хозяйства, поскольку была попытка поддержать всех товаропроизводителей, в частности и неэффективно работающих, что искажало конкуренцию, разрушало фундаменты рыночной среды, нарушало законодательство в части создания государством равных условий доступа субъектов рыбного хозяйства к материально-техническим и финансовым ресурсам. Следовательно, в Украине бюджетная политика относительно рыбной отрасли в последнее время была недостаточно последовательной, как в вопросах реализации бюджетных программ, так и объемах их финансирования. В течение последних лет объемы бюджетных ассигнований, направленных на финансирование рыбного хозяйства с начала по степенно выросло из 111,8тыс. грн до 438,9 тыс. грн на год, а потом мы можем наблюдать постепенное снижение. При этом временный рост объемов

расходов из государственного бюджета неспособствовал повышению эффективности рыбохозяйственной деятельности. Признавая объекты вную необходимо стьподдержки отрасли, государству сложно необходимы финансовые ресурсы для ее реализации, а потом у все намерения остались на бумаге.

События последних лет не способствуют решению неотложных экономических заданий, но, заявиво европейской интеграции, стремление занять соответствующее местосреди развитых стран, нельзя так долго игнорировать экономические проблемы, которые будут иметь необратимые последствия. Именно эти обстоятельства подводят к оценке, что при таких условияхгосударственная поддержка, содной стороны, должна выходить из возможностей бюджета, из другой-быть достаточной для того, чтобы вместес другими рычагами государственного регулирования (налоговая, ценовая, инновационная, инвестиционная, внешнеэкономическая политика, формирование кредитного механизма) дать возможность рыбному хозяйству обеспечить устойчивое развитие. Решение вопроса на сыщения внутреннего рынка отечественной качественной, безопасной рыбой и рыбной-продукцией подоступным ценам может быть решено с учетом развития и надлежащего финансирования рыбовоспроизводственных комплексов. В Украине функционирует пять государственных учреждений, которые ежегодно проводят работы по воспроизводству и выпуску молодиразных видов рыб в рыбохозяйственные водные объекты. В этом контексте, кроме разведения рыбы для продовольственных целей, аквакультура играет важную роль в производстве рыбо по садового материала для за рыбления водоемов.

Бюджетное финансирование напроведение работпо воспроизводству рыбы осуществляют за направлениями: I. Обеспечение работы государственных рыбовоспроизводственных комплексов (ежегоднопроводят работы по воспроизводству и выпуску молодиразных видов рыб в рыбохозяйственные водные объекты. Эти ресурсы являются стратегическим государственным пищевым резервом страны). II.Проведение работпо воспроизводству рыбы в рамках бюджетной программы «Воспроизводство водных живых ресурсов во внутренних водоемах и Азово-Черноморском бассейне».

Проведенный анализ свидетельствует о том, что в рамках програм мы не полностью-согласована бюджетная политика государст

вас инвестиционно-инновационной моделью развития, поскольку средства из госбюджета поступают на хозяйства отрасли приходятв IV квартале, что приводиткневозможности проведения воспроизводительных работ со сетровыми и кефалевыми видам и рыб, не рест которых проходит в ранний весенний период.В течение 2004-2013гг. объемы бюджетных ассигнований, направленных на финансирование деятельности рыбовоспроизводственных комплексов постепенно возросло из 33млн. грн (включая расходы на регулирование рыболовства) до 116 млн. грн на год, а в 2013 год у снизилось до 44 млн. грн. Очевидно, что в настоящее время возможности бюджета не позволяют обеспечить необходимые объемы финансовой поддержки аквакультурного производства и, следовательно, бюджетные средства нельзя рассматривать как основной источник дляразвития данного сектора экономики. Необходимо объединить разные формыи методы государственного регулирования, формировать условия при влечения денежных средств для развития аквакультуры из разных источников (собственный капитал, кредиты, частные инвестиции) за счет чего влиять на расширение инвестиционной активности в исследуемой отрасли аграрного сектора экономики. Таким образом, имеем возможность сделать выводы, что ситуация в рыбной отрасли страны не дает оснований для осуществления переход акустойчивому развитию за счет только внутренних резервов и государственного бюджета. В тоже время вводинновационных технологий сдерживается экономическим положением: отсутствие надлежащей материально-технической базы, диспаритет цены недостаточностькредитования и инвестирования отрасли. Решение поднятых проблем требует продуманной политики со стороны государства. Поэтому, необходимо учитывать, что мероприятия относительно общей бюджетной и экономической политики недостаточны для решения сложных вопросов развития рыбного хозяйства и аквакультуры. Следует обеспечить достижение опережающих темпов при роста инвестиций-за счет внутренних и внешних источников.

Следует также отметить, что с целью устранения технической ошибки в «Порядке выдачи разрешения на специальное использование водных биоресурсов в рыбохозяйственных водных объектах (их частях) или отказа в его выдаче, переоформлении, выдаче дубликата и аннулирования указанного разрешения», утвержденного постановлением

Кабинета Министров Украины от 30 октября 2013 № 801 (далее - Порядок) необходимо разработать предложения к Проекту постановления Кабинета Министров Украины «О внесении изменения в пункт 3 Порядка выдачи разрешения на специальное использование водных биоресурсов в рыбохозяйственных водных объектах (их частях) или отказа в его выдаче, переоформлении, выдаче дубликата и аннулирования указанного разрешения» (далее - проект постановления). Как показали наши исследования, ошибка возникла в результате внесения изменений в Порядок постановлением Кабинета Министров Украины от 16.12.2016 № 1173 «О внесении изменений в некоторые постановления Кабинета Министров Украины относительно соответствия основным требованиям к разрешительной системе в сфере хозяйственной деятельности» (далее - Постановление). Допущена ошибка в абзаце втором пункта 3 Порядка, где указано, что для получения разрешения на специальное использование водных биоресурсов в рыбохозяйственных водных объектах (их частях) (далее - разрешение) субъект подает «заявление о получении разрешения на специальное использование водных биоресурсов за пределами юрисдикции Украины», не соответствует названию разрешения. В результате возникла коллизия, что блокирует получение разрешения. Поскольку для получения разрешения субъекты хозяйствования подают

заявление о получении разрешения на специальное использование водных биоресурсов в рыбохозяйственных водных объектах (их частях). Такая ситуация делает невозможным осуществление рыбохозяйственной деятельности и повышает социальную напряженность среди субъектов хозяйствования (табл. 1). Данная проблема не может быть решена с помощью рыночных механизмов, а также с помощью действующих регуляторных актов, поскольку процедура выдачи субъектам хозяйствования или отказа в его выдаче, переоформлении, выдаче дубликата и аннулирования разрешения определяется Порядком, в который внесены изменения Постановлением, что сделало невозможным осуществление деятельности основными пользователями водных биоресурсов.

Следует отметить, что при разработке предложений к проекту постановления, в процессе исследования нами было предложено два вариативных способа достижения вышеуказанных целей: а) оставить действующее законодательство без изменений, однако данный способ приведет к коллизии норм права и блокировки выдачи разрешения и осуществления специального использования водных биоресурсов в правовом поле; б) принятие проекта постановления обеспечит приведение нормативно-правовых актов в сфере рыбного хозяйства с требованиями действующего законодательства и позволит урегулировать

существующую коллизию норм права (табл. 2).

1. Основные группы (подгруппы), на которые проблема оказывает влияние

Группы (подгруппы)	Да
Граждане	уменьшение количества потребленной рыбной продукции, в связи с тем, что субъекты рыбохозяйственной деятельности не имеют возможности осуществлять специальное использование водных биоресурсов
Государство	уменьшение поступлений в государственный бюджет в связи с тем, что предприятия не имеют возможности осуществлять свою деятельность в правовом поле, повышает социальную напряженность среди граждан и субъектов хозяйствования
Субъекты хозяйствования, в том числе субъекты малого предпринимательства	отсутствие возможности осуществлять рыбохозяйственную деятельность, получать прибыль, платить налоги и обязательные платежи

2. Оценка влияния на сферу интересов субъектов хозяйствования

Показатель	Большие	Средние	Малые	Микро	Всего
Количество субъектов хозяйствования, которые подпадают под действие регулирования, единиц	0	16	196	369	581
Удельный вес группы в общем количестве, процентов	0	2,75	33,7	63,5	100%

При этом следует учитывать, что по варианту 1 наблюдается уменьшение поступлений в бюджет, в связи с тем, что рыбохозяйственные предприятия не имеют возможности осуществлять свою деятельность. Кроме того, уменьшается количество субъектов хозяйствования, увеличивается социальная напряженность среди хозяйствующих субъектов. В то же время, при варианте 2 увеличиваются расходы, связанные с администрированием процесса регулирования государственными органами и принятием проекта постановления. По результатам исследования альтернативных способов достижения целей государственного регулирования осуществлен выбор оптимального альтернативного способа на основе системы балльной оценки степени достижения поставленных целей (табл. 3).

Стоимость баллов определяется по четырехбалльной системе оценки степени достижения определенных целей, где:

4 - цели принятия регуляторного акта, которые могут быть достигнуты в полной мере (проблема больше существовать не будет);

3 - цели принятия регуляторного акта, условиях глобальных трансформаций.

которые могут быть достигнуты почти полностью (все важные аспекты проблемы существовать не будут);

2 - цели принятия регуляторного акта, которые могут быть достигнуты частично (проблема значительно уменьшится, некоторые важные и критические аспекты проблемы останутся не решенными);

1 - цели принятия регуляторного акта, которые не могут быть достигнуты (проблема продолжает существовать).

Выводы. В заключение имеем возможность отметить, что необходимость формирования соответствующей бюджетной политики для определения и обеспечения устойчивого развития предприятий отрасли рыбного хозяйства, которые занимаются воспроизводством, выращиванием, выловом рыбы и производством рыбной продукции, выступает важным современным требованием согласно начатым евроинтеграционных процессов. Поэтому аквакультура должна восприниматься как равноправный партнер аграрного сектора, а не как второстепенная и подчиненная ему отрасль или производство, отношение к которой осуществляется по остаточному принципу в

Выбор наиболее оптимального альтернативного способа достижения целей

Рейтинг результативности (достижение целей при решении проблемы)	Балл результативности (по четырехбалльной системе оценки)	Отзывы о присвоении соответствующего балла
Вариант 1	1	Данный вариант оценен соответствующим баллом в связи с тем, что в случае оставления действующего законодательства без изменений, останется коллизия норм права по неверно определенному названию заявления на выдачу разрешения, что делает невозможным ее подачу и получение разрешения, и приводит к блокированию осуществления хозяйственной деятельности. Поэтому цели принятия регуляторного акта не могут быть достигнуты. Проблема продолжает существовать.
Вариант 2	4	Данный вариант оценен соответствующим баллом в связи с тем, что проектом постановления, будет устранено двойственное толкование порядка выдачи разрешения, а также устранены коллизии, возникшей в результате принятия постановления. Поэтому цели принятия регуляторного акта могут быть достигнуты в полной мере. Проблема больше существовать не будет.

References

1. **Smith, A.** (2007). Investigation of nature and causes of wealth peoples. Moscow: Eksmo, 960.
2. **Quesnay, F.** (2008). Favourites Economic Works. Moscow: Dyrektmedya Pablyshynh, 538.
3. **Marx, K., Engels, F.** (1960). Capital. Moscow: Hospolytyzdat, 790.
4. **Marx, K., Engels, F.** (1961). Capital. Moscow: Hospolytyzdat, 490.
5. **Marx, K.** (1961). Capital. Criticism polytycheskoy ekonomyy. Moscow: Hospolytyzdat, 460.

6. Law of Ukraine (1990). № 400-XII On the priority of social development of rural areas and agriculture in the national economy. Supreme Council of Ukraine, № 45, 602.
7. **Sabluk, P.** (2008). Pricing and regulatory costs in agriculture (theory, methodology, practice). Kiev: NSC IAE, 697.
8. **Kvasha, S., Vdovenko, N. M.** (2013). Guidelines for the possibility of functioning public-private partnership in the fishing industry. Kiev: Vitas Ltd, 70.
9. **Kachnyi, A.** (2009). State as a governing body and regulation of fisheries. Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Management: Coll Science. works, 4, 209.
10. **Kozyryatskaya, J.** (2007). Gosudarstvennoye regulation and support enterprises economy in terms of the market. Scientists note Taurian National University im. V. I. Vernadsky, 79.
11. **Lupenko, Y.** (2012). Strategic Direction of Agriculture of Ukraine for the period 2020. Kiev: NSC IAE, 182.
12. **Bodrov, V.** (2010). State regulation of the economy and economic policy: teach. guidances. Kiev: Akademydav, 520.
13. **Schumpeter, J.** (1982). Theory of Economic Development (Study of business profits, capital, credit, interest and cycle conditions). Moscow: Progress, 455.
14. **Galbraith, J.** (2004). New Industrial State. Moscow: AST, 602.
15. **Hayek, F.** (1992). Fatal conceit. Errors of Socialism. Moscow: News, 304.
16. **Simon, G.** (2001). Administrative Behavior: A Study of decision making in organizations that perform administrative functions. Kiev: Artek, 392.
17. **Coase, R.** (2007). Federal Politics in communication. Economic politic, 3, 146.
18. **Lukin, I.** (1997). Economic Transformation (late twentieth century). Kiev: IN NASU, 455.
19. **Lukin, I.** (2007). Selected Works. Kiev: NSC IAE, 816.

სტრატეგიული დაგეგმვის როლი ადგილობრივი ტერიტორიული განვითარებისთვის

ნიკოლოზ ჩიხლაძე,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, თეოლოგიის დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი, აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

NIKOLAZ CHIKHLADZE,

Doctor of Economics, Doctor of Theology, Professor of Kutaisi University, Professor of the Akaki Tsereteli State University,

ანოტაცია

საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბების და სრულყოფის პროცესში სახელმწიფოს როლი ეკონომიკაში მკვეთრად შემცირდა, რამაც გარკვეული დისბალანსი და პრობლემები წარმოშვა ტერიტორიული ერთეულების ეკონომიკურ განვითარებაშიც. ეკონომიკური ძვრები საქართველოში ხასიათდებოდა ძველი, არაეფექტური, მკაცრი დირექტიული დაგეგმვის სისტემის ნგრევით. დაგეგმვის უალტერნატივო და სწრაფი უარყოფა რიგ შემთხვევებში ნეგატიურ შედეგებს იწვევდა. განვითარებულ ქვეყნებში კი, პირიქით - სტრატეგიული დაგეგმვის, როგორც განსაზღვრული მიზნების მიღწევისთვის კერძო და საზოგადოებრივ ძალისხმევითაა გაერთიანების საშუალების მიმართ, ინტერესი გაიზარდა. არსებული სახით სტრატეგიულმა დაგეგმვამ 1980-იან წლებში მოიპოვა პოპულარობა ევროპის რიგ ქვეყნებში. ეს განპირობებული იყო კონკურენციის ზრდით, მართვის მექანიზმების გართულებით, კლასიკური სოციალური პრობლემების გაღ-

გოჩა უგულავა,

ქუთაისის უნივერსიტეტის დოქტორანტი

GOCHA UGULAVA,

Doctoral Student of Kutaisi University

აწვევების ძიებაში წინსვლის სურვილით. ნაშრომში განხილულია სტრატეგიული დაგეგმვის პოზიტიური როლის შესახებ ადგილობრივი ტერიტორიული განვითარებისთვის.

საკვანძო სიტყვები: დაგეგმვა, კონკურენცია, მართვა, ტერიტორიული განვითარება, ეკონომიკური ზრდა, დირექტიული დაგეგმვა, ანალიტიკური ინსტრუმენტები.

THE ROLE OF STRATEGIC PLANNING IN LOCAL TERRITORIAL DEVELOPMENT

Annotation

In the process of establishing market relations and their improvement the state's role in the economy has declined. This gave rise to some imbalances and problems in the economic development of the territorial units. Economic shifts in Georgia are characterized by the destruction of the old, inefficient, strict directive planning system. Fast denial of unalternative planning in some cases led to negative consequences. In developed countries, on the contrary - interest in

strategic planning as defined instruments private and public efforts has grown. The strategic planning gained popularity in the 1980s, in the number of European countries.. This was due to increasing competition and complicated management mechanisms. The paper deals with the positive role of strategic planning in the local territorial development.

Key words: *planning, competition, management, territorial development, economic growth, the directive planning, analytical tools.*

შესავალი

დღევანდელ ეტაპზე, როდესაც ქვეყნის ეკონომიკაში სულ უფრო მკვეთრად აისახება განვითარების თანამედროვე ტენდენციები (გლობალიზაცია, მომსახურების სფეროს სწრაფი განვითარება, პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ფორმირება, წარმოებაში ინტელექტუალური მდგენელის როლის ზრდა, თანამედროვე საზოგადოების ტოტალური ინფორმატიზაცია, ორგანიზების ქსელური ფორმების განვითარება, სოციალურ-ეკონომიკური ზრდის ტრადიციული წყაროების ამოწურვა და სხვა), სულ უფრო აქტუალური ხდება ადგილობრივი თვითგანვითარების ახალი გზებისა და გადამწყვეტი ფაქტორების მოძიება.

ადგილობრივი ტერიტორიული განვითარების სტრატეგიული დაგეგმვისადმი და მისი პრაქტიკული რეალიზებისადმი მიდგომები ერთ-ერთი თანამედროვე აქტუალური პრობლემაა. პოსტსოციალისტურ საქართველოში დაგეგმვისა და მისი რეალიზების კუთხით ბევრი მნიშვნელოვანი პრობლემა წარმოიშვა. 1993 წლიდან საქართველოში სამჯერ (1993-1995, 1996-2000, 2001-2005 წლები) შემუშავდა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საშუალოვადიანი გეგმები. 1994 წელს მიღებულ იქნა კანონი „ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ინდიკატური საფუძვლების შესახებ“ (11.10.1994). სამი წლის შემდეგ, 1997 წლის ოქტომბერში მოქმედება დაიწყო ახალმა კანონმა, რომლის მიხედვით ინდიკატურმა გეგმამ სარეკომენდაციო ხასიათის დატვირთვა შეიძინა, ხოლო მისი საპროგნოზო გაანგარიშებით უნდა განსაზღვრულიყო სახელმწიფო ბიუჯეტის პროექტი. აღნიშნული კანონის მიხედვით, საქართველოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულები ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პროგრამებს შემუშავებდნენ საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროს საერთო მეთოდური

ხელმძღვანელობით. ტერიტორიული განვითარების დაგეგმვის კუთხით არც დღევანდელი ვითარებაა სახარბიელო.

წარმოდგენილი სტატიის მიზანია განისაზღვროს კონცეპტუალური მიდგომები სტრატეგიული დაგეგმვის მიმართ, წარმოაჩინოს ცნობილ მკვლევართა და მიმდინარეობათა დამოკიდებულებები სტრატეგიული დაგეგმვის მიმართ, საკითხი წარმოდგინოს ტერიტორიულ ჭრილში და მოგვცეს საქართველოსათვის სათანადო დასკვნები და რეკომენდაციები.

1. სტრატეგიული დაგეგმვა სამეცნიერო ლიტერატურაში

სამეცნიერო ლიტერატურაში სტრატეგიული დაგეგმვის მრავალგვარ განმარტებას ვხვდებით. ზოგადი სახით, სტრატეგიული დაგეგმვა განისაზღვრება როგორც სტრატეგიის ფორმირების, რეალიზაციისა და მიღწეული შედეგების დასახულ მიზნებთან შესაბამისობის კონტროლის პროცესი. სტრატეგიული დაგეგმვის ობიექტად შეიძლება განვიხილოთ როგორც ფირმა, ასევე ქალაქი, თვითმმართველი ერთეული, რეგიონი, ქვეყანა.

მიუხედავად იმისა, რომ მართვის ზოგადი პრინციპები ერთიანია ფირმისა თუ თვითმმართველი ერთეულისთვის, თითოეული მათგანი მაინც რიგი თავისებურებებით ხასიათდება. სხვაობა დაკავშირებულია ტერიტორიული ერთეულის საქმიანობის სპეციფიკასთან, რომელიც ორიენტირებულია მოსახლეობის ეკონომიკური, სოციალური და სხვა საჯარო ინტერესების დაცვასა და მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებაზე, საჯარო პროდუქტის წარმოებაზე, ადამიანური პოტენციალის აღწარმოებისა და განვითარებისთვის პირობების შექმნაზე.

სტრატეგიული დაგეგმვა ტერიტორიული ერთეულის განვითარების თვალსაზრისით, გულისხმობს დასახული მიზნებისა და ამოცანების განხორციელების ტექნოლოგიას, იმ თანამიმდევრობის დამუშავებას, რომელიც ორიენტირებული იქნება მოსახლეობის ცხოვრების დონის, პირობების შემდგომ გაუმჯობესება-განვითარებაზე. სტრატეგიული დაგეგმვა ერთდროულად პროცესიცაა და პროდუქტიც, ანუ მოიცავს როგორც სტრატეგიის დამუშავებას, ასევე მის კონკრეტიზაციას, სტრატეგიული გეგმის — დოკუმენტის სახით. ამდენად, ტერიტორიული ერთეულის ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული დაგეგმვა არის სისტემატური და უწყვეტი პროცესი, რომლის მეშვეობითაც ადგილო-

ბრივი თემი, საზოგადოება აყალიბებს თავის მომავალს და ადგილობრივი რესურსების გათვალისწინებით განსაზღვრავს მისი მიღწევის ეტაპებს.

ტერიტორიული ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია განიხილება, როგორც ღონისძიებათა სისტემა, რომელიც მიმართულია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გრძელვადიანი ამოცანების რეალიზებისთვის, ამ ამოცანათა გადაწყვეტაში ადგილობრივი რაციონალური წვლილის შეტანის გათვალისწინებით. ეს სტრატეგია ყველა ტერიტორიული ერთეულისთვის ერთგვაროვანი ვერ იქნება, რაც განპირობებულია ამ ერთეულების რესურსული უზრუნველყოფის, მეურნეობის სტრუქტურის, მიღწეული ღონის, ტრანსფორმაციის ტემპების და სხვა არსებითი განსხვავებებით. თავის მხრივ, მათი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა განისაზღვრება, როგორც ობიექტური (მაკროეკონომიკური პირობები, დარგობრივი სტრუქტურა, მდებარეობა, ბუნებრივი რესურსები და სხვა), ასევე სუბიექტური ფაქტორებით (მართვის მეთოდები). კრიზისის დაძლევისა და განვითარების რთულ პირობებში შედარებითი უპირატესობა უპირველესად იმ ერთეულებს გააჩნიათ, რომლებიც განვითარებისთვის იყენებენ მართვის ადეკვატურ მეთოდებსა და ინსტრუმენტებს.

ისტორიულად, სტრატეგიული აზროვნების აქტიური განვითარება გასული საუკუნის 50-იან წლებში საწარმოების ღონეზე იღებს საფუძველს, რაც შემდგომში ეკონომიკის სხვა ღონეებზეც გავრცელდა. სტრატეგიული დაგეგმვის თეორიულ და პრაქტიკულ ასპექტებს მრავალი სპეციალური კვლევა და სამეცნიერო ნაშრომი მიეძღვნა. ამ მიმართულების ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში დიდი როლი შეასრულეს ფ. აბრამსმა, რ. აკოფმა, ი. ანსოფმა, ჯ. კუინიმ, კ. ენდრიუსმა, მ. პორტერმა, პ. მინცბერგმა, ჩ. ჰოფერმა, ჯ. სტაინერმა, ა. ტომპსონმა და სხვებმა [1, გვ.144].

ტერმინი „სტრატეგიული დაგეგმვა“ პირველად გამოყენებულ იქნა გასული საუკუნის 60-იანი წლების ბოლოს. მისი პირვანდელი დანიშნულება იყო მიმდინარე დაგეგმვისა და მართვის მაღალ ღონეებზე განხორციელებული დაგეგმვისაგან გამიჯვნა. პირველად, თავისი არსით, სტრატეგიული დაგეგმვა გრძელვადიან დაგეგმვას წარმოადგენდა, რომლის მეშვეობითაც ხდებოდა დაგეგმვის ობიექტის განვითარების ტენდენციების მომავალზე გად-

ატანა. ამ მიდგომით, ყველაზე მნიშვნელოვანი შედეგები მიიღწეოდა ეკონომიკური ზრდის ეტაპზე, როცა ზრდის ტენდენციების პროგნოზირება პერსპექტივით ხდებოდა. თუმცა, 1960-იანი წლების მიწურულს საქმიანი გარემო არასაკმარისად სტაბილური გახდა და გრძელვადიან დაგეგმვაში გამოყენებული ექსტრაპოლირების მეთოდები პრაქტიკაში გამოუყენებლად იქცა. [2]

2. სხვადასხვა სკოლები და მიმდინარეობები სტრატეგიული დაგეგმვის მიმართ

ბოლო პერიოდში დაისახა ტენდენციები სტრატეგიული დაგეგმვის სფეროში არსებული მრავალი კვლევის შედეგების გააზრებისა და განხორციელებისთვის. ამგვარი მცდელობა თავიანთ ნაშრომში — „სტრატეგიების სკოლები“ განახორციელეს პ. მინცბერგმა, ბ. ალსტრენდმა და ჯ. ლემპელმა. მათი მოსაზრებით, სტრატეგიული აზრის განვითარების პერიოდში ჩამოყალიბდა რამოდენიმე მიმართულება, რომლებიც გარკვეული ნიშნების მიხედვით ათ ძირითად სკოლად იქნა დაჯგუფებული: დიზაინის, დაგეგმვის, პოზიციონირების, მეწარმეობის, კოგნიტური, სწავლების, ხელისუფლების, კულტურის, გარემოსა და კონფიგურაციის სკოლები. [3, გვ.330]

ნაშრომის დამუშავებისას ჩვენ მიერ განხილულ იქნა ზემოაღნიშნული სკოლების დებულებები და ძირითადი შეხედულებები სტრატეგიულ დაგეგმვასთან მიმართებით. საკითხის თეორიულ ჭრილში განხილვამ ცხადვყო, რომ სტრატეგიული აზრის განვითარების არსებულ ეტაპზე ჩამოყალიბდა სტრატეგიის დამუშავების პროცესის რამდენიმე მნიშვნელოვანი მოდელი, რომელთაც ერთდროულად ჰყავთ როგორც მომხრეები, ასევე მოწინააღმდეგეებიც.

სტრატეგიული დაგეგმვის თეორიისა და პრაქტიკის ანალიზი შესაძლებლობას გვაძლევს გამოვყოთ მისი განვითარების რამოდენიმე ძირეული პერიოდი [4, გვ.507]:

1) სტრატეგიული დაგეგმვის პოპულარობის დინამიური ზრდის ეტაპი, პერიოდი, როდესაც ეკონომიკის პრაქტიკულად ყველა სუბიექტი აქტიურად იყენებდა მას (1960-იანი წლების ბოლო პერიოდი — 1978 წ.);

2) სტრატეგიულ დაგეგმვაზე თითქმის სრული უარის გაცხადების პერიოდი (გასული საუკუნის 80-იანი წლები) გამოწვეული იყო ეკონომიკაში კრიზისული მოვლენების პროგნოზირების შეუძლებლობით;

3) სტრატეგიული დაგეგმვის თანდა-

თანობითი დაბრუნების ეტაპი, მაგრამ უკვე სრულიად ახალ თვისობრივ დონეზე, როცა გათვალისწინებულ იქნა განვლილი პერიოდის ნაკლოვანებები;

4) გრძელვადიანი სტრატეგიებიდან მოკლევადიანზე გადასვლის ეტაპი, საწარმოთა რეინჟინირინგისა და რეკონსტრუქციების მოცულობების შემცირება (1980-იანების ბოლო);

5) სრულყოფილ სტრატეგიულ დაგეგმვასთან დაბრუნების პერიოდი (1990-იანი წლების შუახანებიდან — თანამედროვეობამდე).

3. სტრატეგიული დაგეგმვა ტერიტორიულ ერთეულებში

თანამედროვე მიდგომებით, სტრატეგიული დაგეგმვა რეალიზდება სოციალური პარტნიორობის მექანიზმის მეშვეობით, რომელიც არის სტრატეგიის დამუშავებისა და რეალიზების მნიშვნელოვანი გზა.

ამ პრინციპით ფორმირებული სახელმწიფო პოლიტიკა განაპირობებს პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების ეფექტური გადაწყვეტის მიზნით სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტებით წარმოდგენილი მოქალაქეების ურთიერთქმედებას. ევროპულ პრაქტიკაში ფართოდაა დანერგილი ამგვარი ინტეგრირებული მიდგომის შედეგად, ხელისუფლების სხადასხვა დონეების დიალოგით, ე.წ. „ქვემოდან-ზემოთ“ პრინციპის გამოყენებით, კონსენსუსის საფუძველზე მონაწილე მხარეთა ინტერესების გათვალისწინება [5, გვ.131].

ტერიტორიული ერთეულებისთვის კვლავაც დიდ პრობლემად რჩება დაინტერესებული მხარეების სოციალური პარტნიორობის საფუძველზე გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესში ჩართვის ფორმების, მეთოდების და გზების არცოდნა და გამოუცდელობა. თუ უცხოელთათვის დამახასიათებელია დაგეგმვის პროცესში საზოგადოების აქტიური ჩართულობა, მათ ინიციატივებზე დაყრდნობა, ჩვენს შემთხვევაში ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესი და მონაწილეობა ამ პროცესებში შეზღუდულია და ის ძირითადად დასახლების სივრცით-ტერიტორიული განაშენიანების გეგმისადმი ზოგადი ყურადღებით შემოიფარგლება. ასევე უმნიშვნელო ინტერესს იჩენენ ბიზნეს-სტრუქტურებიც — ტერიტორიული განვითარებისთვის დარგთაშორისი და სექტორთაშორისი თანამშრომლობა, მათი წარმოდგენით, ნაკლებად მიმზიდველი თემაა. ადგილობრივი ხელისუფლებაც ხშირად ვერ აიგივებს სექტორთაშორისი თანამშრომლობის, საზოგადოებისა და ბიზნესის წარმო-

მადგენელთა აქტიურობის როლს, მათ მნიშვნელობას სტრატეგიული ინიციატივების, პროგრამებისა და პოლიტიკის ფორმირების, რეალიზებისა და შეფასების საქმეში.

ჯერ კიდევ ადრეულ თვითმმართველობის რეფორმის გატარებამდე არსებული „ადგილობრივი თვითმმართველობისა და მმართველობის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მიხედვით, როგორც ადგილობრივი მმართველობის, ასევე თვითმმართველობის კომპეტენციას განეკუთვნებოდა დაქვემდებარებული ტერიტორიის კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამების შემუშავება, დამტკიცება და შესრულება. სხვა საკითხია, თუ რა ხარისხით ხდებოდა ამ უფლებამოსილების განხორციელება, რა მეთოდოლოგიური ბაზა არსებობდა ამ პროგრამების დამუშავებისთვის, რამდენად რეალური და შესრულებადი და არა დეკლარაციული იყო ისინი.

საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოთა ჩამოყალიბების პერიოდისთვის (1997-1998 წლები) საქართველოს ორგანული კანონით „ადგილობრივი მმართველობისა და თვითმმართველობის შესახებ“ (მე-7 მუხლის პირველი პუნქტის „დ“ ქვეპუნქტით) ადგილობრივი თვითმმართველობის კომპეტენციად განისაზღვრა დაქვემდებარებული ტერიტორიის კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამების შემუშავება, დამტკიცება და შესრულება.

ტერიტორიულ ერთეულებში წარმოიშვა პრაქტიკული დანიშნულების მქონე, მეცნიერულად დასაბუთებული გაანგარიშებისა და განხრახულობათა ერთიანი დოკუმენტის შემუშავების აუცილებლობა. მით უმეტეს, რომ თვითმმართველობისა და მმართველობის ორგანოთა შორის ადგილი ჰქონდა საკრებულოთა სისტემატურ მოთხოვნას, რაიონული ბიუჯეტები განხილულიყო სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამების საფუძველზე.

სტრატეგიული განვითარების პროგრამის ფორმირების აუცილებლობა განისაზღვრა:

1. მიმდინარე გადაწყვეტილებების მიღებისას სტრატეგიული მიზნების გასათვალისწინებლად;
2. რეგიონის განვითარების რეგულირების უზრუნველსაყოფად;
3. ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პრიორიტეტების განსაზღვრისთვის;
4. ძლიერი და სუსტი მხარეების, ინდივიდუალური განსაკუთრებულობების გამოსავ-

ლენად;

5. რეგიონის ეკონომიკაში ინვესტიციების მოსაზიდად და სხვა პრობლემათა გადასაწყვეტად. [6, გვ. 48]

2002 წლის 20 მარტს გამოვიდა საქართველოს ეკონომიკის, მრეწველობისა და ვაჭრობის მინისტრის ბრძანება „საქართველოს ტერიტორიული ერთეულის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პროგრამების შემუშავებისა და რეალიზაციის მეთოდური რეკომენდაციების შესახებ“. იგი განსაზღვრავდა ტერიტორიული ერთეულის პროგრამის რეალიზაციის შინაარსობრივ და ფუნქციონალურ მახასიათებლებს და მოიცავდა 6 განყოფილებას.

აღნიშნული დოკუმენტის შესაბამისად, საქართველოს რეგიონებში შემუშავდა 2003-2005 წლების სოციალური და ეკონომიკური განვითარების პროგრამები.

საქართველოში 2006 წლის 24 ივლისს ძალადაკარგულად გამოცხადდა კანონი „ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ინდიკატური დაგეგმვის საფუძვლების შესახებ“, თუმცა ამით მაკროდონეზე გარკვეული უხერხულობები მაინც არ შექმნილა. კერძოდ, საქართველოს მთავრობამ მოამზადა „საბაზისო მონაცემები და მიმართულებები 2007-2010 წლებისთვის“, რომელიც მოიცავს საქართველოს მთავრობის საშუალოვადიანი სტრატეგიის მიმართულებებს და რეფორმის მოსალოდნელ შედეგებს 2007-2010 წლებისთვის.

2007 წლის 28 დეკემბერს მიღებული იქნა საქართველოს მთავრობის #300 დადგენილება „საქართველოს მთავრობის საშუალოვადიანი სამოქმედო გეგმის შედგენის მიზნით განსაზღვრულ დონისძიებათა, ძირითად მონაცემთა და მიმართულებათა შემუშავებელი სამთავრობო კომისიის შესახებ“. ამ აქტის მიხედვით, ავტონომიური რესპუბლიკების შესაბამისი აღმასრულებელი ორგანოებისა და აღმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებში სახელმწიფო რწმუნებულების — გუბერნატორების მიერ წარდგენილი ინფორმაცია შესაბამისი განხილვების შემდეგ აისახება ქვეყნის 2009-2012 წლების ძირითადი მონაცემებისა და მიმართულებების დოკუმენტში.

ამჟამად საქართველოს ყველა რეგიონს აქვს განვითარების სტრატეგია, რომელიც დამტკიცებულია საქართველოს მთავრობის მიერ. სამწუხაროდ, მუნიციპალიტეტებში ამ მხრივ გაურკვეველი მდგომარეობაა.

თანამედროვე მენეჯმენტის ამ გამოცდი-

ლი მეთოდის მაღალი ეფექტურობა პრაქტიკითაა დადასტურებული. სტრატეგიული დაგეგმვის ყველა პროცედურა, შესაბამისი ადაპტაციის პირობებში, შეიძლება წარმატებით იქნას გამოყენებული არა მხოლოდ სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კომპლექსური პროგრამების დამუშავებისას, არამედ ანტიკრიზისული ზომების გატარებისას, მასშტაბური ინფრასტრუქტურული პროექტების მართვაში და განვითარების სხვა მიმართულებებშიც. ანუ, სტრატეგიითა შემუშავების ძირითად მიზნებს წარმოადგენს ბოლო დროს გამძაფრებული კონკურენცია, მათ შორის საერთაშორისო მასშტაბებშიც, მართვის მექანიზმების შემდგომი გართულება და ტიპური ადგილობრივი პრობლემების გადაჭრისთვის მუდმივი სწრაფვა.

ადგილობრივი ხელისუფლებისთვის მათ წინაშე არსებული სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათის პრობლემების სიმწვავეს გათვალისწინებით, გასააზრებელია სტრატეგიითა განსაზღვრისა და დამუშავების აუცილებლობა, რომელიც ორიენტირებული იქნება უმუშევრობის შემცირებისა და ეკონომიკური ზრდის დაჩქარების საკითხებზე. ამ საქმიანობის ძირითად მიზნებს წარმოადგენს:

— ტერიტორიული ერთეულის ეკონომიკაში მიმდინარე ცვლილებების გააზრება და მათ მიმართ ერთიანი მიდგომების ფორმირება;

— განვითარების მიმართულების განსაზღვრა;

— ეკონომიკური პოლიტიკის სფეროში მოღვაწე ძირითადი აქტორების — ხელისუფლების, ბიზნესისა და საზოგადოების სავარაუდო ქცევის წინასწარი განსაზღვრა, რაც მსჯელობისა და მათთან ინფორმაციის გაცვლის საფუძველზე ხორციელდება;

— ადგილობრივი ეკონომიკური პოტენციალის ზრდისთვის საერთო ხედვებისა და მიდგომების ჩამოყალიბება;

— ეკონომიკური პოლიტიკის სუბიექტებისთვის, მათი მოქმედებების მიზანმიმართულობისა და კოორდინირების ზრდის მეშვეობით, გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესში ხელის შეწყობა.

სტრატეგიის ფორმირების მოტივაცია ძირითადად ორ მნიშვნელოვან მიმართულებას მოიცავს. პირველი — ადგილობრივი ბიზნესისთვის ინფორმაციის მიწოდება, თუ რა საქმიანობას ეწევა ხელისუფლება ეკონომიკის სფეროში, იმ პრიორიტეტული მიმართულებების გამოკვეთა, რომელთა სტიმულირებასა და მხარდაჭერას განახორციელებს იგი. მეორე

— ეკონომიკური პოლიტიკის რეალიზებაში რაც შეიძლება მეტი მონაწილის ჩართვა. ამით სტრატეგიული დაგეგმვის მეთოდი განიხილება, როგორც ურთიერთგაგების მიღწევისა და ქმედებათა კოორდინაციის მძლავრი საშუალება.

სტრატეგიული დაგეგმვის დანერგვა საშუალებას იძლევა:

— წინასწარ განისაზღვროს განვითარების პირობები, რათა შესაძლო მოვლენებზე მოქმედებები იმგვარად დაიგეგმოს, რომ მოხდეს ნეგატიური ეფექტების მინიმიზება და პოზიტიური ეფექტების მაქსიმიზება;

— განხორციელდეს არსებული პოტენციალის წინასწარი კომპლექსური შეფასება;

— დაისახოს საერთო მიზნები და მიღწეული იქნას კონსენსუსი — განვითარების მიზნებზე საზოგადოებრივი თანხმობის მიღწევა სტრატეგიული დაგეგმვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი და უძლიერესი მხარეა;

— მოხდეს რესურსების ოპტიმალურად და ეფექტიანად განაწილება, მათი მთავარ მიმართულებებზე კონცენტრირება;

— კოორდინირებაში იქნას მოყვანილი განვითარების სხვა ადგილობრივი პროგრამები;

— მიზნებისა და ამოცანების დასახვის გზით შეიქმნას მოძრაობის მიმართულების განსაზღვრის, შედეგების გაზომვისა და შეფასების ეფექტური ინსტრუმენტი.

მოკლედ მიმოვიხილოთ ის ფაქტორები და პრობლემები, რომლებიც განაპირობებენ ტერიტორიული განვითარების დაგეგმვაში არსებულ დაბალ ეფექტურობას. ამ მიმართულებით უმთავრესი ინსტიტუციური ხასიათის პრობლემების არსებობაა. რამოდენიმე ძირეულ ფაქტორს შორის პირველ რიგში აღსანიშნავია რეალური დეცენტრალიზაციის განხორციელების პროცესის შეფერხება. საქართველოში ტერიტორიული ეკონომიკური განვითარების მართვა და დაგეგმვა ცენტრალურ დონეზე ხდება. თავად ტერიტორიული ერთეულების როლი მხოლოდ წინადადებების წარდგენითა და მცირე დედეგირებული ფუნქციების განხორციელებით შემოიფარგლება. [7]

ამ ვითარებას ხელს უწყობს ის ფაქტორიც, რომ ტერიტორიული ერთეულებიდან, უმეტესს ძალზე მწირი ფინანსური და სხვა რესურსული შესაძლებლობები გააჩნია. მათ ბიუჯეტებს არა აქვთ საკმარისი საკუთარი შემოსავალი, რომ მასშტაბური განვითარების პროექტები თავად დააფინანსონ, ხოლო რეგიონულ სტრუქტურებს საერთოდ არ

გააჩნიათ საკუთარი ბიუჯეტები, როგორც ფინანსური ინსტრუმენტი. [8] იგივე შეიძლება ითქვას სხვა რესურსებთან მიმართებაშიც: მუნიციპალურ საკუთრებაში მიწისა და ქონების რეალური, სტაბილური და ჩამოყალიბებული ბაზის არ არსებობა აფერხებს ამ პროცესს. შედეგად განვითარების მიმართულებების ზოგადი განსაზღვრა, ღონისძიებათა დაგეგმვა, დაფინანსება და მათ განხორციელებასე კონტროლი ხისტად ცენტრალიზებულია, რაც, რა თქმა უნდა ამცირებს ადგილობრივი ინსტიტუციების როლს ამ პროცესებში, ხოლო თავად პროცესს მოუქნელს ხდის, ართულებს მიმდინარეობის კონტროლს, ამცირებს ცვლილებათა დაგეგმვისა და შეტანის ოპერატიულობას, ჯამში ეცემა მთლიანად პროცესის ეფექტურობა.

საყურადღებოა ბოლო პერიოდში რეგიონული განვითარების ერთიანი პოლიტიკის განსაზღვრაში „უთანაბრობის დაძლევის“ პოლიტიკის პრევალირება. ამ პოლიტიკის ფარგლებში პრიორიტეტულია ღარიბი და ჩამორჩენილი ერთეულების მხარდაჭერის ღონისძიებები და არა განვითარების სტაბილურობის უზრუნველყოფისთვის ღონისძიებების გატარება. პრაქტიკულად ეს გამოიხატება ნაკლებშემოსავლიანი ბიუჯეტების დეფიციტების გამოთანაბრებით შევსებაში, რაც ღონისძიებების დესტიმულირებას იწვევს. ამგვარი განვითარების ღონის გამოთანაბრების პოლიტიკამ დღეისთვის თავისი თავი ამოწურა. სწორი სტიმულების არქონის პირობებში, არსებული რესურსებისა და სტრატეგიული პრიორიტეტების ბაზაზე განვითარების დაგეგმვისა და ღონისძიებათა განხორციელების ნაცვლად ტერიტორიული ერთეულების განვითარების ღონის მექანიკურმა გამოთანაბრებამ, ზოგიერთი ერთეულის განვითარების ფორსირების ფონზე, სხვა ერთეულების ჭარბი დეინდუსტრიალიზაცია და დეპრესია გამოიწვია, რამაც კიდევ უფრო გააღრმავა დისპროპორციები მათ შორის. ამდენად, ამ გზით წარმოშობილი ახალი სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების კომპლექსი განსაზღვრავს და დღის წესრიგში აყენებს ტერიტორიული ეკონომიკური განვითარების მართვის ეფექტურობის ზრდის აუცილებლობას და მოითხოვს სტრატეგიულ აზროვნებაზე და პროგრამული მართვის განახლებულ მეთოდოლოგიაზე დაფუძნებულ ახალ კომპლექსურ მიდგომებს. ყოველივე ეს თავს იყრის განვითარების ღონის გამოთანაბრებისა და სხვაობათა შემცირების პოლი-

ტიკიდან სტრატეგიული დაგეგმვის და მართვის პროგრამულ-მიზნობრივ მეთოდებზე გადასვლის აუცილებლობაში.

ტერიტორიული ერთეულის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება ადგილობრივი ხელისუფლების ცენტრალური ფუნქციაა, რომელიც განსაკუთრებით აქტუალური დღევანდელი ტრანსფორმაციის პერიოდში. თუ ეკონომიკური პროცესები თვითდინებით წარმართა, მთლიანი ტრანსფორმაცია მტკიცე ენეული იქნება; იმავედროულად, თუ ადმინისტრაცია აქტიურად იმოქმედებს ეკონომიკური განვითარების პროცესებზე, გამოიყენებს არსებულ უპირატესობებს და შექმნის ახალს, „ახალი ეკონომიკის“ ჩამოყალიბება და განვითარება მინიმალური დანახარჯებით იქნება შესაძლებელი.

ჩვენთან, სამწუხაროდ, ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოთა მუშაობის უსისტემო სტილი მრავალ პრობლემას განაპირობებს, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული საკითხებიც უკანა პლანზეა წანაცვლებული. რეალურად, ადგილობრივი ხელისუფლება ძირითად პოლიტიკურ საკითხად აღიქვამს წლიური ბიუჯეტის ფორმირებას.

ამ მიდგომის არასაკმარისობა უკვე ვლინდება ჯერ ერთი, განვითარების პროცესების სირთულისა და დაჩქარების გამო და მეორეც, საზოგადოებრივი და კერძო პარტნიორობის სულ უფრო მეტად გაერცვლების გამოც, რაც მრავალი ინსტიტუციის ძალისხმევით კორდინაციას და შესაბამისი მიმართულების მიცემას მოითხოვს. ამის ნათელი გამოძახატველია თვითმმართველი ერთეულის უფლებამოსილებათა განმსაზღვრელ საკანონმდებლო ნორმაში სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამების შემუშავების ვალდებულების თაობაზე ჩანაწერის ცვლილებების ევოლუცია.

ნიშანდობლივია აღინიშნოს, რომ მოქმედი „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის“ მიხედვით მუნიციპალიტეტის საკუთარ უფლებამოსილებათა ჩამონათვალი არ შეიცავს თვითმმართველობის ვალდებულებას ტერიტორიული ერთეულის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ზრუნვისთვის. პროგრამების, სტრატეგიების, სამოქმედო გეგმებისა და პროექტების შემუშავება, დამტკიცება და შესრულება მუნიციპალიტეტის უფლებამოსილებათა განხორციელების ზოგად ფორმებსა და მექანიზმებს წარმოადგენს. ამდენად, ტერიტორიული ერთეულის ეკონომიკური განვითარების დაგეგმვა თვითმ-

მართველობის საქმიანობის პრიორიტეტების მიღმა დარჩენილი — ის არაა სავალდებულო ხასიათის, თუმცა, თუ თვითმმართველობა ამ საკითხზე იზრუნებს, თითქოს მას არც არავინ დაუშლის. ამიტომაც, რომ ყველა სხვა სახის საქმიანობა (მათ შორის ბიუჯეტის ხარჯების მიმართულებებისა და პრიორიტეტების განსაზღვრა) არ ეფუძნება განვითარების მიზნების ერთიან, მწყობრ, ჩამოყალიბებულ ხედვას, სტრატეგიას და მეტწილად სპონტანურია. იგი ატარებს არასისტემურ, კამპანიურ, ხშირად გაუაზრებელ ხასიათს და მისი სამწუხარო შედეგია არაეფექტიანობა.

დასკვნები

დღესდღეობით, სრულყოფას საჭიროებს ტერიტორიული ეკონომიკური განვითარების სახელმწიფო რეგულირების სისტემა. აუცილებელია რეგიონული და თვითმმართველი ერთეულების ეკონომიკური პოლიტიკის მიზნების, ამოცანებისა და რეალიზების მეთოდების განსაზღვრა, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესში არსებული სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტაში თვითმმართველობების როლის გაზრდა.

განხილული მდგომარეობის ანალიზით, ცხადია, რომ ბოლო დროს ტერიტორიული ეკონომიკური განვითარების მართვის ინსტრუმენტების დანერგვასა და მისი მეთოდების სრულყოფის ამოცანათა აქტუალობიდან გამომდინარე მიზანშეწონილია:

1) სტრატეგიული დაგეგმვის, როგორც ტერიტორიული ეკონომიკური განვითარების მძლავრი ინსტრუმენტის, აქტიური დანერგვა-გამოყენება, ამისთვის შესაბამისი საკანონმდებლო და სხვა სარეგულაციო-ნორმატიული ცვლილებების განხორციელება;

2) ტერიტორიული ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის სტანდარტების შემუშავება-დანერგვა, სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესის ერთიანი მეთოდოლოგიის, ინსტრუმენტების, ეფექტურობის ინდიკატორების შემუშავება-დანერგვა;

3) ანალიტიკური ინსტრუმენტებისა და ცნებათა კომპლექსის შემდგომი დამუშავება-დახვეწა, რაც სტრატეგიული დაგეგმვის ეფექტურ გამოყენებას უზრუნველყოფს კონკურენტუნარიანობის ზრდის, ტერიტორიათაშორისი ურთიერთქმედების მექანიზმების სრულყოფის, განვითარების დაჩქარების მიზნების მისაღწევად;

4) სხვადასხვა დონეების სტრატეგიების შეთანხმებისა და სინქრონიზების მექანიზმების სრულყოფა, რაც ზრდის ტემპების დაჩ-

ქარებას და უზრუნველყოფს საბიუჯეტო სახსრების ეფექტიან გამოყენებას;

5) სოციალურ პარტნიორობაზე დაფუძნებული სხვადასხვა აქტორების ეფექტური თანამშრომლობის უზრუნველყოფა სტრატეგიული დაგეგმვის მთელი პროცესის განმავლობაში, კერძო-სახელმწიფოებრივი პარტნიორობის წახალისება;

6) საჭიროა შესწავლილ იქნას და განზოგადდეს მოწინავე უცხოური გამოცდილება საკითხთან დაკავშირებულ მოხელეთა სწავ-

ლება, კვალიფიკაციის ამაღლება სტრატეგიული დაგეგმვის ინსტრუმენტების პრაქტიკაში დასანერგად, სტრატეგიული დაგეგმვის ფართო გამოყენების პოზიტიური გამოცდილების დაგროვება;

7) ჩატარდეს საკითხის შემდგომი კვლევა, გამოიკვეთოს ტერიტორიული ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიულ დაგეგმვაში არსებული პრობლემები და დაისახოს მისი სრულყოფის გზები.

ლიტერატურა:

1. **Спирина А.**, Характеристики катеоретических подходов к стратегическому планированию на предприятии. Молодой ученый. – 2012. –№1. –Т.1.
2. Школы стратегического планирования. Электронный ресурс – Стратегическое управление и планирование: <http://www.stplan.ru/articles/theory/stplschl.htm>
3. **Минцберг Г.**, Школы стратегий. Стратегическое сафари: экскурсия по дедьям стратегий менеджмента. СПб.: Питер., 2002.
4. **Wilson I.**, Strategic Planning for the Millennium: Resolving the Dilemne. Long Range Planning. 1998. V. 31 –№4.
5. **Hoefsloot A., Berg L.**, Successful examples of participatory region planning at the meso-level. 1992.
6. **დავთაძე გ., ჩიხლაძე ნ.**, იმერეთის მხარის ეკონომიკური განვითარების პირობები და პერსპექტივები აკ.წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, 2009.
7. საქართველოს ორგანული კანონი „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი“.
8. **ჩიხლაძე ნ., რუსაძე ნ.** ადგილობრივი თვითმმართველობის ეკონომიკური საქმიანობის ძირითადი ასპექტები. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის «თანამედროვე განვითარების ეკონომიკური, სამართლებრივი და სოციალური პრობლემები – 2015» შრომების კრებული. (თანაავტორობით, 0,5 ნ.თ.), ქუთაისი, 2015. <http://atsu.edu.ge/EJournal/BLSS/eJournal/Papers/Economy/ChikhladzeNikoloz.pdf>

References

1. **Spirina A.** Characteristics of theoretical approaches to strategic planning company. Young scientist. - 2012. - №1. - Vol.1.
2. Strategic Planning Schools. Electronic resource - Strategic management and Planning:<http://www.stplan.ru/articles/theory/stplschl.htm>
3. Mintzberg, Strategy School. Strategic safari: excursion in the wilds strategies management. SPb .: Peter. 2002.
4. **Wilson I.**, Strategic Planning for the Millennium: Resolving the Dilemne. Long Range Planning. 1998. V. 31 –№4.
5. **Hoefsloot A., Berg L.**,Successful examples of participatory region planning at the meso-level. 1992
6. **Ghvtadze C., N. Chikhladze.**, Imereti region and economic conditions and prospects. Ak.Tseretlis State University, Kutaisi, 2009
7. The Organic Law»Local Government Code«.
8. **Chikhladze M., N. Rusadze.** Main aspects of Local economic activity. International scientific-practical conference «Modern development of economic, legal and social issues “ - 2015» Works. (Co-authored, 0.5 n.t.), Kutaisi, 2015 <http://atsu.edu.ge/EJournal/BLSS/eJournal/Papers/Economy/ChikhladzeNikoloz.pdf>

სამედიცინო ველნეს კურორტები – საქართველოს ბრენდ კოდი მსოფლიოში

გულნაზ ერკომაიშვილი, ეკონომიკის დოქტორი, თსუ-ს ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი,

GULNAZ ERKOMAISHVILI,
Doctor of Economics, Assotiated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi Shtate University, Tbilisi, Georgia

ანოტაცია

ნაშრომში შესწავლილი და გაანალიზებულია ტურიზმის ერთ-ერთი მიმართულება ველნეს ინდუსტრია. აღნიშნულია, რომ ველნეს ინდუსტრიაში არის კიდევ ერთი უახლესი ნიშა – ველნეს კურორტების ახალი სამედიცინო იდეოლოგიით ამუშავება. ნაშრომში განხილულია სამედიცინო ველნეს კურორტების განვითარების ტენდენციები საქართველოში, ის ეკონომიკური ეფექტები, რასაც ქვეყანას მოუტანს მისი განვითარება. კვლევის შედეგად გაკეთებულია დასკვნა, რომსაქართველო მსოფლიოში უნიკალური ადგილია სამკურნალო რესურსების მრავალფეროვნებით, რაც საშუალებას იძლევა შეიქმნას და წარმატებით იფუნქციონიროს სამედიცინო ველნეს კურორტებმა და იგი გახდეს საქართველოს ბრენდ კოდი მსოფლიოში.

საკვანძო სიტყვები: ველნესი, ველნეს ინდუსტრია, ველნეს ინდუსტრიის უახლესი ნიშა, სამედიცინო ველნეს კურორტი, საქართველოს ბრენდ კოდი. ველნესი და ველნეს ინდუსტრია

MEDICAL WELLNESS RESORTS – BRENDE CODE OF GEORGIA IN THE WORLD

Anotation

The Paper studies and analyzes wellness tourism, as one of the directions of tourism. There is the newest niche in wellness industry – triggering wellness resorts with medical ideology. The paper discusses the development tendencies of medical wellness resorts in Georgia and its main

economic preferences. The main finding of the research is that Georgia is unique place in the world according to the variety of medical recourses. This makes opportunity to create and successfully operate medical wellness resorts and form it as a brand code of Georgia in the world.

Keywords: Wellness, Wellness Industry, Wellness Industry newest niche, Medical Wellness Resort, Brand Code of Georgia, Wellness and Wellness Industry.

დღეს მსოფლიოში სულ უფრო პოპულარული ხდება ველნეს პროდუქტების გამოყენება, რომელიც ხელს უწყობს ადამიანის ფსიქოლოგიურ და ფიზიკურ რელაქსაციას, ნებისმიერ სიტუაციაში შინაგანი სიმშვიდის შენარჩუნებას, სწორ კვებას და საკუთარ თავზე ზრუნვას, ნებისმიერ ასაკში გარეგნული მომხიბვლელობის შენარჩუნებას, აქტიურ დღეგრძელობას. ველნეს მომსახურების მიღება ადამიანს აძლიერებს როგორც ფიზიკურად, ასევე სულიერად, უხანგრძლივებს ახალგაზრდობას. დღესდღეობით, იმის მიხედვით, თუ რამდენად მოვლილია ადამიანი, ხდება მისი სოციალური იდენტიფიცირება და პოზიცირება, შესაბამისად, პროფესიული და პირადი წარმატებაც. ველნესი შესაძლებლობას იძლევა თავიდან იქნეს აცილებული ან მაქსიმალურად შემცირდეს „ცივილიზაციის საუკუნის“ მრავალი დაავადება: გულ-სისხლძარღვთა სისტემის, საყრდენ-მამოძრავებელი აპარატის, დიაბეტის და სხვ. იგი ხელს უწყობს ასევე წონის

რეგულირებას.

ველნესი ფიზიკური, ფსიქოლოგიური და სოციალური ღონისძიებების ურთიერთკავშირის მოქნილი სისტემაა, რომელიც მიმართულია ადამიანის არა მხოლოდ ავადმყოფობისგან პროფილაქტიკაზე, არამედ ასევე სასიცოცხლო ძალების აღდგენასა და მკურნალობაზე. ველნეს მომსახურების მიზანია ადამიანს შესთავაზოს და განუვითაროს ჯანსაღი ცხოვრების ჩვევები, რაც გულისხმობს სპა მომსახურებას, ფიზიკურ ვარჯიშებს, ველნეს განათლებას, ჯანსაღ საშხარეულოს და ა.შ.

სწორედ ამ საინტერესო პრობლემას ეხება წინამდებარე ნაშრომი, რომელშიც გადმოცემულია ველნესისა და ველნეს ინდუსტრიის არსი, ველნეს ინდუსტრიის უახლესი ნიშის = სამედიცინო ველნეს კურორტების განვითარების ტენდენციები საქართველოში, ის ეკონომიკური ეფექტები, რასაც ქვეყანას მისი განვითარება მოუტანს. კვლევის შედეგად გაკეთებულია დასკვნა, რომ საქართველო მსოფლიოში უნიკალური ადგილია სამკურნალო რესურსების მრავალფეროვნებით, რაც საშუალებას იძლევა შეიქმნას და წარმატებით იფუნქციონიროს სამედიცინო ველნეს კურორტებმა და იგი გახდეს საქართველოს ბრენდ კოდი მსოფლიოში.

ტერმინი — ველნესი (ინგლ. Wellness) პირველად გამოიყენა ამერიკელმა ექიმმა ჰელბერტ დანმა 1959 წელს. წიგნში — „უმაღლესი დონე ველნესი“, მან ჩამოაყალიბა ჯანსაღი ცხოვრების წესის ძირითადი პრინციპები. მისი აზრით, ადამიანის ჯანმრთელობას განსაზღვრავს არა მარტო კარგი ფიზიკური მდგომარეობა, არამედ მისი სხეულის, სული-სა და გონების ჰარმონია. დანმა ამ მდგომარეობას უწოდა Wellness, ანუ უმაღლესი დონის კმაყოფილება [1, გვ.2].

ველნესის შესახებ გამოქვეყნებულია როგორც ჰელბერტ დანის, ასევე ჯონ ტრევისის, დონალდ არდელის, გერხარდა ჰეტლერის მრავალრიცხოვანი პუბლიკაციები, თუმცა საქართველოში მის შესახებ ლიტერატურა ნაკლებად მოიპოვება. 2000 წლიდან აღნიშნული ტერმინი შემოვიდა საქართველოშიც, მაგრამ იგი ძირითადად შვეიცარიიდან შემოტანილ კოსმეტიკურ საშუალებებთან ასოცირდებოდა.

ტერმინ ველნეს ინდუსტრიის ავტორია ამერიკელი პროფესორი პოლ ზეილ პილზერი. მისი აზრით, ბოლო წლებში, ველნესი, როგორც დარგი, სწრაფად ვითარდება. XXI

საუკუნე ველნესის ეპოქაა. აშშ-ში ჯერ კიდევ 2010 წლისთვის ველნეს ინდუსტრიაში ბრუნვამ 1 ტრლნ დოლარს მიაღწია. არც ერთ სხვა ინდუსტრიას ასეთი ტემპები არა აქვს. ჯანსაღი ცხოვრების წესის ინდუსტრია — მომავალი მრავალმილიარდიანი ინდუსტრიაა [2].

ველნეს ინდუსტრია მოიცავს სხვადასხვა სახეობის ნატურალური კვების პროდუქტების, კოსმეტიკის, პირადი ჰიგიენის საშუალებების, სხვადასხვა ტიპის ველნეს დანადგარების წარმოებას, ეკოლოგიურად სუფთა ტექნოლოგიის გამოყენებას, ველნეს სასტუმროების განვითარებას და საერთოდ, მომსახურების ფართო სპექტრს. ველნეს ინდუსტრიის განვითარების მხრივფავორიტი ქვეყნებია აშშ, შვეიცარია, იტალია, საფრანგეთი. ეს ქვეყნები ტურისტებს ველნეს მომსახურების ფართო სპექტრს სთავაზობენ

სამედიცინო ველნეს კურორტი – უახლესი ნიშა ველნეს ინდუსტრიაში

ველნეს ინდუსტრიაში ერთ-ერთი წამყვანი სფეროა ველნეს კურორტები. მსოფლიოში რამდენიმე განსაკუთრებულად ცნობილი ველნეს კურორტია: „COMO“ შამბალა (ბალი, ინდონეზია), „4 სეზონი“ (მაუი, ჰავაის კუნძულები), „ჩივა-სოში“ (ჰუა ჰინი, ტაილანდი), „ჯივა გრანდ სპა“ (მადიკერი, ინდოეთი), სასტუმრო ვერნისაჟი (ცერმატი, შვეიცარია), „მერანო პალასი“ (იტალია).

ველნეს ინდუსტრიაში გამოიყოფა უახლესი ნიშა - ველნეს კურორტების ახალი სამედიცინო იდეოლოგიით ამუშავება. საქართველოში პირველი სამედიცინო ველნეს კურორტის ავტორი და დამფუძნებელია მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი თამაზ მჭედლიძე. მისი აზრით, სამედიცინო ველნეს კურორტის იდეოლოგია და კონცეფცია დაფუძნებულია ადამიანის არა ფსიქოლოგიურ კომფორტზე და სიამოვნებაზე, არამედ სამედიცინო მეცნიერულ თეორიებზე დამყარებულ, კონტროლირებად და გაზომვად გაჯანსაღების პროცესზე.

სწორედ ველნეს ინდუსტრიის ამ მიმართულებით არის შესაძლებელია საქართველო გაეიდეს მსოფლიო ბაზარზე და თავი დაიმკვიდროს, როგორც სამედიცინო ველნეს კურორტების ქვეყანამ.

რა წინაპირობები არსებობს საქართველოში ველნეს ინდუსტრიის ამ მიმართულების განვითარებისთვის?

როგორც ცნობილია, საქართველო კურორტებისა და საკურორტო ადგილების ქვეყანაა, რომლის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან

ფაქტორს მისი ჰავა წარმოადგენს. საქართველო თავისი ბიომრავალფეროვნებით უნიკალური ქვეყანაა, 69 ათას კვადრატულ კილომეტრზე 15 ნიადაგობრივი და 25-ზე მეტი კლიმატურ-ნიადაგობრივი ზონა არსებობს. კლიმატის მრავალფეროვნება განპირობებულია ჩრდილოეთის მხრიდან დიდი კავკასიონის, სამხრეთიდან მცირე კავკასიონის მაღალი ქედების არსებობით და დასავლეთიდან შავი ზღვის ფაქტორით. კლიმატური პირობები გამოირჩევა გამოხატული თერაპიული თვისებებით და მრავალი პათოლოგიის სამკურნალოდ გამოიყენება [3, გვ. 262].

საქართველო მდიდარია მტკნარი და მინერალური წყლებით. ისეთი მინერალური წყლები, როგორც არის „ბორჯომი“, „საირმე“, „ლუგვლა“, „უწერა“, თავიანთი იონური შემადგენლობით და სამკურნალო თვისებებით, მსოფლიოში უნიკალურია [4].

საქართველოში, აგრეთვე, ოდითგანვე მოიპოვებოდა და გამოიყენებოდა სამკურნალო ტალახები — პელოიდები, რაც ამჟამადც წარმატებით გამოიყენება ბალნეოლოგიურ ცენტრებში.

ასევე აღსანიშნავია ქვიშით თერაპია, მაგნიტური ქვიშების გამოყენება. მსოფლიოს 2-3 ქვეყანაში არის სამკურნალო ქვიშები, მაგრამ მაგნიტის კონცენტრაციით უნიკალურია ურეკის ქვიშები, რომელიც საქართველოში დიდი ხანია სამკურნალოდ გამოიყენება.

ბოლო პერიოდში მსოფლიოში იმატა მოთხოვნამ სამკურნალო მცენარეებზე. სამკურნალო მცენარეებით ოდითგანვე მდიდარია საქართველოს ფლორა. ნატურალური სამკურნალო საშუალებების წარმოება საქართველოში ხელს შეუწყობს ველურ ინდუსტრიის განვითარებას.

საქართველოში (მეღვინეობის საშობლო) ღვინოთერაპიის უნიკალური შესაძლებლობებია.

როგორც ყოველივე ზემოთქმულიდან ჩანს, საქართველოში ცალ-ცალკე არსებობს ღვინოთერაპიის, ტალახით თერაპიის, მინერალური წყლებით თერაპიის, მაგნიტური ქვიშებით თერაპიის, სპა თუ ფიტნეს ცენტრები და თანამედროვე დასვენების პრინციპზე აგებული სასტუმროები და ა. შ. შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში ველურ ინდუსტრიის განვითარების ყოველგვარი პირობები არსებობს.

სამედიცინო ველურ კურორტები საქართველოში.

საქართველოში ბევრი სამკურნალო-გამა-

ჯანსაღი კურორტია, რომელიც მიმართულია სხვადასხვადავადებების სამკურნალოდ. ასეთი კურორტებია: ბორჯომი, ბაკურიანი, ბახმარო, გრიგოლეთი, ქობულეთი, ურეკი, საირმე, შოვი, ნუნისი, წყალტუბო, გუდაური, აბასთუმანი, ბეშუმი. მაგალითად, წყალტუბო მრავალმხრივი კურორტია და განსაკუთრებით განთქმულია თერმულ-რადონული მინერალური წყლის აბაზანებით. წყალტუბოს წყაროები სამკურნალო თვისებებით შეუდარებელია და სამოცამდე დაავადებას ჰკურნავს. ჩამოთვლილი სხვა კურორტებიც განსხვავებული პროფილისაა და გამოიყენება ადამიანების ამა თუ იმ დაავადებების სამკურნალოდ. მაგრამ სამედიცინო ველურ კურორტი გულისხმობს ახალი სამედიცინო იდეოლოგიით ამუშავებას, რომელიც მიმართულია ადამიანის ჯანმრთელობის პრევენციაზე, პროფილაქტიკაზე, ამა თუ იმ დაავადების თავიდან აცილებაზე. მსოფლიოში ცნობილ სამედიცინო ველურ კურორტებს არა მარტო საკურორტო სეზონში, არამედ მთელი წლის განმავლობაში ჰყავთ ვიზიტორები.

ღვინისთვის საქართველოში ფუნქციონირებს პირველი სამედიცინო ველურ კურორტი „ბიოლი“. იგი გაშენებულია თბილისთან ახლოს კოჯრის სარეკრეაციო ზონაში, ზღვის დონიდან 1200 მეტრზე. ყველა მსოფლიოში ცნობილი ველურ კურორტისგან ის მხოლოდ ტერმინით „სამედიცინო“ არ განსხვავდება.

„ბიოლი“ სიცოცხლის ერთეულის, ანუ უჯრედის ღონეზე ხდება ორგანიზმის ფუნქციონირების ეფექტურობის დიაგნოსტიკა და მიღებული შედეგების საფუძველზე ინიშნება ინდივიდზე მორგებული კონკრეტული ველურ პროგრამა, რაც მოიცავს როგორც ფუნქციონალურ კვებას სამკურნალო მცენარეების დამატებით, ასევე ანტისტრესულ ფიზიკურ აქტივობებს, სათანადო სპორტის და ინდივიდუალურად ორგანიზმზე მორგებულ სხვადასხვა პროცედურებს.

ზოგადად ცნობილ ველურ კურორტებს აერთიანებს ის, რომ თავდაპირველად ისინი იქმნებოდა როგორც დასასვენებელი ბიზნესი, ხოლო ორგანიზმის გაჯანსაღების იდეოლოგია, კონცეფცია და სათანადო პროცედურები წარმოიქმნა დამატებით სერვისად.

„ბიოლი“ კი, პირიქით, შექმნილია გაჯანსაღების და დაავადებების ადრეული პრევენციის თანამედროვე სამედიცინო თეორიაზე. შესაბამისად, 30 ჰექტარი ტერიტორიადა მთელი ინფრასტრუქტურა ამ ფილოსოფიანზეა მორგებული [5].

ორგანიზმის უჯრედებში მიმდინარე პროცესების მეცნიერული შესწავლა, მათი მუშაობის ოპტიმიზაციისთვის სპეციალურად შედგენილი ინდივიდუალური ველნეს პროგრამები, ქვეყნის ბუნებრივი ენერგეტიკისა და მრავალფეროვანი ბიოაქტიური რესურსის გამოყენება და გაზომვადი შედეგები, სამედიცინო კურორტ „ბიოლს“ მსოფლიოში უნიკალურს და ინოვაციურს ხდის.

ინოვაციურია ისიც, რომ საქართველოში პირველად დარეგისტრირდა ახალი საერთაშორისო სპეციალობა – ველნეს თერაპევტი, ხოლო სამედიცინო უნივერსიტეტში შეიქმნა შესაბამისი მაგისტრატურა.

სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი კურორტი „ბორჯომი“ მდებარეობს ზღვის დონიდან 850 მ-ზე. იგი ცნობილია მსოფლიოში სახელგანთქმული მინერალური წყლით, რასაც დადებითი ეფექტი აქვს კუჭ-ნაჭლავთა პროფილაქტიკის დროს. კურორტ „ბორჯომში“ სულ ახლახანს ამოქმედდა თანამედროვე სტანდარტების სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი კომპლექსი „ბორჯომი პალასი“. აღნიშნულ კომპლექსში უახლესი აპარატურით აღჭურვილ სადიაგნოსტიკო კაბინეტებში ტარდება სხვადასხვა გამოკვლევები (ულტრასონოგრაფია, კუჭისა და ნაღვლის წვენის გამოკვლევა, ღვიძლისა და ნაწლავების პერისტალტიკის გასაუმჯობესებელი პროცედურები და სხვ.), ფუნქციონირებს სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი სპა ცენტრი, უახლესი აპარატურით აღჭურვილი კოსმეტოლოგიური კაბინეტი და სხვ. მხოლოდ „ბორჯომი პალასში“ არის სპა კაფესულა, რომელიც გულისხმობს მინერალური წყლით, რძით, თაფლით, გვირილისა და ორკბილას ნაყენით, ღვინის ექსტრაქტით ჰიდრო თერაპიას, ჰიდრო მასაჟს, ელექტროტალახის პროცედურებს და სხვ.

ჯერ კიდევ მეფის რუსეთის, შემდეგ საბჭოთა კავშირის პერიოდში „სამხედრო ჰოსპიტალი“, შემდგომში „სამხედრო სანატორიუმი“, ამჟამად „ბორჯომი პალასი“ კარგად ფლობდა და ფლობს კურორტული მკურნალობის მეთოდებს. „ბორჯომი პალასის“ სლოგანია „რელაქსაცია სულისა და გონებისთვის“ [6].

კურორტ „ბორჯომის“ უნიკალური კლიმატისა და სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი კომპლექსის ხელშეწყობით საუკეთესო პირობები იქმნება დასვენების, მკურნალობისა და პროფილაქტიკისთვის.

თბილისიდან აღმოსავლეთის მიმართულებით, 115 კილომეტრში, კახეთის ისტორიულ რეგიონში, მდებარეობს „ლო-

პოტასპარეზორტი“ – კავკასიის მთებით გარშემორტყმული „ლოპოტას“ ხეობის პატარა სამოთხე, რომლის რეკრეაციული ზონა მილიონობით კვადრატულ მეტრს მოიცავს [7].

აქ თითოეული სეზონი თავისებურად უნიკალურია. ეს არის იდეალური ადგილი რელაქსაციისთვის, ლოპოტას ტყის სპა უნიკალური საშუალებაა განტვირთვისა და სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი პროცედურებისთვის. ფიზიკური და სულიერი მდგომარეობის გაუმჯობესებისთვის ტარდება შემდეგი სახის პროცედურები: სარელაქსაციო და სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი მასაჟები, ორგანიზმის გამოცოცხლებისა და ენერჯის აღდგენის პროცედურები, გამაახალგაზრდავებელი თერაპია, სახის მოვლის პროცედურები, გასახლოში, ანტი-ცელულიტური და დეტოქსაციური პროცედურები, წითელი მშრალი ღვინის აბაზანა ზღვის მარილებითა და არომატული ზეთებით, წიწვების აბაზანა, ტროპიკული აბაზანა ბალიდან და ა.შ.

2015 წელს საქართველოში ასევე დაიწყო მსოფლიო დონის, პრემიუმ კლასის სარეკრეაციო-გამაჯანსაღებელი კომპლექსის „Wellness Clinic MEDI“-ის მშენებლობა, ოზურგეთის დაბა ურეკში. ურეკის გამაჯანსაღებელი კომპლექსის უნიკალურობა მდგომარეობს იმაში, რომ აქ არის მაგნიტური სამკურნალო ქვიშა. ურეკის მიდამოებში აღინიშნება მომატებული მაგნიტური ველი, რაც ბუნებრივ სამკურნალო ფაქტორად არის აღიარებული.

ზემოთ ჩამოთვლილი სამკურნალო ველნეს კურორტები უზრუნველყოფენ [8, გვ.130]:

- აქტიური, სრულყოფილი ცხოვრების წესს;
- სასიცოცხლო ძალების სწრაფ და ხარისხიან აღდგენას;
- კვებას ინდივიდუალური რაციონით;
- ყველა ადამიანის ფიზიოლოგიაზე მოქმედი ფაქტორის გამოყენებას: კლიმატოთერაპიას, მინერალური წყლებს, სამკურნალო ბალახებს და აბაზანებს, ღვინოთერაპიას, ტალახით მკურნალობას, მაგნიტური ქვიშის, ზღვის აბაზანებს, მცენარეულ ფლავონოიდებს (ანტიოქსიდანტებს) და წყალმცენარეებს;
- ორგანიზმის დეტოქსიკაციას უახლესი ტექნოლოგიებით;
- ტვინის ნორმალურ ფუნქციონირებას (მეხსიერების, შრომისუნარიანობის აღდგენას და ა.შ.);
- ინდივიდუალურად შერჩეულ ფიზიკურ დატვირთვას: ცურვას, სამთო სათხილამურო

სპორტს, სამკურნალო ფიზკულტურას, მასაჟს, სეირნობას და ა. შ.

- კანის სწორ მოვლას;
- ეკოლოგიურად სუფთა ტექნოლოგიას.

დასკვნა

საქართველო მსოფლიოში უნიკალური ადგილია სამკურნალო რესურსების მრავალფეროვნებით, რაც საშუალებას იძლევა, შეიქმნას და წარმატებით იფუნქციონიროს სამედიცინო ველნეს კურორტებმა. იმედაა, სულ მოკლე ხანში საქართველომსოფლიოში ასოცირდება, როგორც სამედიცინო ველნეს კურორტების ქვეყანა და ლიდერობასაც მოიპოვებს ამ მიმართულებით;

სახელმწიფომ უნდა გაითვალისწინოს, რომ სამედიცინო ველნეს კურორტები არის მსოფლიოში უახლესი მიმართულება, რომელშიც საქართველოს უდავოდ დიდი პრიორიტეტი გააჩნია თავისი ბუნებრივი მრავალფეროვნებით, რესურსული თუ ადამიანური პოტენციალით, თავისი კულტურით, განსაკუთრებული ფოლკლორით და ა.შ. ველნეს ინდუსტრიის ამ ახალმა მიმართულებამ სწრაფად რომ მოიკიდოს ფეხი საქართველოში, აუცილებელია, რომ იმ კურორტებს, რომლებიც ველნეს ტექნოლოგიებს გამოიყენებს და საერთოდ, სამედიცინო ველნესის მიმართულებით იმუშავენ, გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მოეხსნას მოგების გადასახადი, მიწის გადასახადი, დამატებული ღირებულების გადასახადი, სანამ ისინი არ იქცევიან ქვეყნის ბრუნდ კოდად და შეძლებენ ეკონომიკაში მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანას;

ეკონომიკური ეფექტი, რასაც მოუტანს საქართველოს სამედიცინო ველნეს კურორტების ქვეყნად ჩამოყალიბება, შემდეგია:

- სამედიცინო ველნეს კურორტების ამო-

ქმედებით საქართველო შევა მსოფლიოს ელიტურ ველნეს ინდუსტრიის ქვეყნების შემადგენლობაში;

- მოხდება ქვეყნის პოპულარიზაცია მსოფლიო მასშტაბით;

- გააუმჯობესებს საინვესტიციო გარემოს და მნიშვნელოვნად გაზრდის უცხოური კაპიტალის დაბანდებას საქართველოში, რაც გამოიწვევს ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის ევროპულ სტანდარტებთან გაერთიანებას;

- მოხდება მსოფლიოს მაღალშემოსავლიანი ადამიანების მოზიდვა;

- პროპაგანდა გაეწევა ჯანმრთელობის ახალ კულტურას, რაც იქნება ინტელექტუალური დისტრიბუცია;

- ველნეს ინდუსტრია მოითხოვს ადამიანის მაღალ ინტელექტუალურ პოტენციალს, რაც გავლენას მოახდენს მთლიანად ერის ინტელექტუალური პოტენციალის ზრდაზე;

- გაიზრდება შემოსავლები და შემონატანები;

- განვითარდება ინფრასტრუქტურა;

- შეიქმნება ახალი სამუშაო ადგილები;

- პოზიტიური მიმართულებით შეიცვლება ეკოლოგია;

- გაიზრდება მოთხოვნა ეკოლოგიურად სუფთა სოფლის მეურნეობის პროდუქციაზე (მეფუტკერეობა, მეღვინეობა, მარცვლეულის წარმოება, მეცხოველეობა, მეხილეობა, მებოსტნეობა, ჩაის წარმოება);

- გაიზრდება მოთხოვნა სუვენირებსა და ხალხური რეწვის პროდუქციაზე;

- გაიზრდება მომსახურების ისეთი დარგების გამოყენება, როგორცაა: ტრანსპორტი და კომუნიკაციის საშუალებები, დაზღვევა და საბანკო საქმიანობა, სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოები, საინფორმაციო-სარეკლამო, ტურისტული და ტუროპერატიული და სხვა;

- განვითარდება კურორტოლოგია.

ლიტერატურა:

1. Halbert Dunn. High level Wellness. 1961, .www. Icaa.cc
2. Paul Zane Pilzer, The new Wellness Revolution, New York, 2011.
3. Kvesitadze, G., Khatishashvili, G., Sadunishvili, T, Ramsden, J.J. Biochemical Mechanisms of Detoxification in Higher Plants. Basis of Phytoremediation. 262 pages. Springer, 2006.
4. G. Erkomaishvili, R.Gvelesiani, E. Kharaishvili, M. Chavleishvili, Policy of Tourism and Opportunities of Development of Wellness Industry in Georgia. International Conference on Economics, Management of Business and Technology. World Academy of Science, Engineering and Technology, Dubai, UAE., 2014
5. www. Bioli.ge
6. www. borjomipalace.ge
7. www. lopota.ge
8. **ერქომაიშვილი გ.**, საქართველოს განვითარების ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორი-ტეტული მიმართულებები. თბილისი, „უნივერსალი“, 2016. [Erkomaishvili G., Economic Policy Priorities for Development of Georgia. Tbilisi, „Universal“, 2016].

ტურისტული ბიზნესი რეგიონის ღონეზე აუსილებლად უნდა განვითარდეს

გოდერძი შანიძე,
ბიზნესისა და მართვის დოქტორი
ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი

GODERDZI SHANIDZE,
Doctor of Business and Management
Associated Professor, Kutaisi University

ანოტაცია

საქართველოს რეგიონული განვითარების ხელშეწყობის მნიშვნელოვანი ფაქტორია შესაბამისი პოტენციის მქონე რეგიონებში ტურიზმისა და ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება. სახელმწიფოსთან ერთად მნიშვნელოვანია სასწავლო-სამეცნიერო დაწესებულებების ჩართულობა ტურისტული ბიზნესის ხელშეწყობი ღონისძიებების შემუშავებაში.

იმერეთის რეგიონში სახელმწიფო სტრუქტურებთან ერთად საგანმანათლებლო დაწესებულებებმაც აქტიურად დაიწყო მონაწილეობა ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობი ღონისძიებების ჩამოყალიბებაში. ამის ნათელი მაგალითია ის, რომ ქუთაისის უნივერსიტეტმა შიდასაუნივერსიტეტო გრანტის ფარგლებში მოახდინა ტურისტული ბაზრის კვლევა და ქ. ქუთაისის თვითმართვლობისთვის რეკომენდაციების შემუშავება. 2015 წლის თებერვლიდან აგვისტოს ჩათვლით ანკეტის საშუალებით გამოიკითხა 1012 უცხოელი ტურისტი.

იმისთვის, რომ ტურისტი უფრო მეტი ხნით დარჩეს რეგიონში და უფრო მეტი ფინანსები დახარჯოს, მნიშვნელოვანია ახალი ტურისტული ობიექტების გამოვლენა და პოპულარიზაცია, საერთაშორისო ღონისძიებების, ფესტივალების მოწვობა, მომსახურების სერვისის გაუმჯობესება და ა.შ.

ქ. ქუთაისში ტურისტების ვიზიტის დროს ძირითადი აქტივობებია: ბუნების მონახულება, ეროვნული სამზარეულოს დაგემოვნება და ისტორიული ღირსშესანიშნაობების დათვალიერება ქალაქსა და მის შემოგარენში. ტურისტი საშუალოდ მხოლოდ 150-200 ლარს ხარჯავს ქუთაისში ვიზიტის დროს, ძირითადად სასტუმროს და კვების ხარჯებში.

კვლევის შედეგად მოხდა რეკომენდაციების შემუშავება და ქ. ქუთაისის მერიისთვის შეთავაზება.

საკვანძო სიტყვები: ტურისტული ბიზნესი, კვლევის შედეგები, ტურისტის ხარჯები, ტურისტის ძირითადი აქტივობები, ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია, ქ. ქუთაისის ტურისტული პოტენციალი, რეკომენდაციები.

TOURIST BUSINESS SHOULD BE DEFINITELY DEVELOPED AT THE LEVEL OF THE REGION TOO

Annotation

Developing tourism and its infrastructure in the regions of the appropriate potential is the main supporting factor for regional development in Georgia. Together with the state it is important to involve scientific institutions in working out activities that support tourist business.

In Imereti region together with the state structures educational institutions began an active participation in developing activities supporting tourism development. A clear example is that Kutaisi University made a tourist market research in the frames of grant inside the university and worked out a recommendation for the Kutaisi government. From February 2015 to August 1012 foreign tourists filled the questionnaire.

In order to make tourists stay longer and spend more in the region it is important to identify new tourist destinations and their popularisation, arrange international activities and festivals, improve the service and etc.

While visiting Kutaisi the main tourist activities are the following: to see the nature, to taste national cuisine and to visit historical sights in the city and its surroundings. A tourist spends on

average 150 -200 laris during the stay in Kutaisi mainly on accommodation and food. Due to the research results a recommendation was worked out and offered to the Kutaisi government.

Key words: *tourist business; research results; tourists costs; the main tourist activities; National Tourism Administration; tourism potential of Kutaisi; Recommendations*

შესავალი

ტურისტული ბიზნესის განვითარებაზე მოქმედი ფაქტორების შესწავლა საკმაოდ აქტუალური საკითხია თანამედროვე პირობებში. უნდა ითქვას, რომ ცენტრალური ხელისუფლება უფრო მეტ ყურადღებას უცხოვლი ტურისტებისთვის ჩვენი ქვეყნის წარმოჩენას უთმობს, ეს, რასაკვირველია, მნიშვნელოვანი მომენტია, თუმცა უფრო მეტი არის გასაკეთებელი რეგიონის დონეზე ტურისტული ბიზნესის განვითარების ხელშესაწყობად.

კვლევის მიზანი იყო, ნათელი გამეხადა, რამდენად მნიშვნელოვანია რეგიონის დონეზე სასწავლო-სამეცნიერო დაწესებულებების ჩართულობა სახელმწიფო სტრუქტურებთან ერთად ტურისტული ბიზნესის ხელშეწყობი ღონისძიებების შემუშავებაში და იმის დანახვა, რომ ტურისტული ბიზნესი რეგიონის დონეზეც აქტიურად უნდა განვითარდეს.

დასახული ამოცანა ითვალისწინებდა იმერეთის რეგიონში არსებული ქუთაისის უნივერსიტეტის სამეცნიერო პოტენციალის გამოყენებას და უცხოელი ტურისტების გამოკითხვას. შესაბამისად, მიღებული შედეგების საფუძველზე რეკომენდაციების შემუშავებას და ქ. ქუთაისის თვითმართველობისთვის გადაცემას.

2015 წელს ქუთაისის უნივერსიტეტის შიდა საგრანტო პროექტის ფარგლებში მოხდა ტურისტული ბაზრის კვლევა ქ. ქუთაისისთვის და რეკომენდაციების შემუშავება, სტატისტიკური ანგარიშით ამ საგრანტო პროექტის ერთ-ერთი მონაწილე. კვლევისას გამოვიყენე ანკეტით გამოკითხვისა და ანალიზის მეთოდები.

სახელმწიფოს როლი ტურისტული ბიზნესის განვითარებაში.

ტურისტული ბიზნესის განვითარებაზე მთავრობის სხვა სტრუქტურებთან ერთად, უსათუოდ ზრუნავს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია. მისი, როგორც სახელმწიფო პოლიტიკის გამტარებელ ორგანოს მისიაა, გაზარდოს საქართველოს, როგორც ტურისტული ქვეყნის, ცნობადობა საერთაშორისო

ბაზარზე, უზრუნველყოს ქვეყანაში როგორც შემოყვანის, ისე შიდა ტურიზმის განვითარების სტიმულირება, ხელი შეუწყოს ტურიზმის ბიზნესისთვის ხელსაყრელი გარემოს შექმნას, უზრუნველყოს უსაფრთხო ქვეყნის იმიჯის პოპულარიზაცია და ძლიერი ბრენდის ჩამოყალიბება. ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის პრიორიტეტული მიმართულებებია:

— საქართველოს, როგორც ტურისტული დანიშნულების ადგილის პოპულარიზაცია სხვადასხვა მარკეტინგული აქტივობების საშუალებით (გამოფენები, პრესტურები, სარეკლამო კამპანიები და სხვა);

— მაღალკვალიფიციური კადრების მოზადება ტურიზმის სფეროში მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით;

— ტურისტული ღირსშესანიშნაობების (ბუნებრივი და კულტურული) სათანადო კონკურენტუნარიანი ფასის მქონე ტურისტულ პროდუქტად შეფუთვა;

— ქვეყნის მასშტაბით ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება და ა.შ.; [1 გვ.20]

საქართველოს რეგიონული განვითარების ხელშეწყობის მნიშვნელოვანი ფაქტორია

შესაბამისი პოტენციის მქონე რეგიონებში ტურიზმისა და ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება. ამ მიმართულებით გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ ძირითადად იმერეთის რეგიონის ტურისტულ პოტენციალზე. ტურიზმის განვითარებისთვის, რომელიც ხელს შეუწყობს რეგიონების გაძლიერებასა და ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას, საქართველოში დიდი პოტენციალი და რესურსები არსებობს. ტურიზმის სხვა დარგებზე დამოკიდებულების გამო საჭიროა, შესაბამისი სექტორების განვითარების დაგეგმვისას გათვალისწინებულ იქნას რეგიონში ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობები.

მდგრადი ტურიზმის რეგიონული განვითარებისთვის შესწავლილ უნდა იქნას ტურიზმის განვითარებისთვის ქვეყანაში არსებული პოტენციალი და რესურსები რეგიონების მიხედვით. საჭიროა, დეტალურად ადინუსხოს არსებული ინფრასტრუქტურის ობიექტები (შენობა-ნაგებობები), აგრეთვე ტურიზმის ცალკეული დარგების (ეკო-ტურიზმი, კულტურული ტურიზმი, რეკრეაციული და ა.შ.) განვითარებისთვის რეგიონებში არსებული ბუნებრივი და სხვა სახის რესურსები და ამ ინფორმაციის საფუძველზე შეიქმნას მონაცემთა შესაბამისი ბაზა.

რეგიონებში არსებული რესურსების შესახებ საინფორმაციო ბაზის გამოყენებით უნდა შემუშავდეს, გრძელვადიანი სტრატეგია ტურიზმის დარგის კომპლექსური განვითარებისთვის. საჭიროა, შემუშავდეს შესაბამისი მექანიზმები ტურიზმის სექტორის დივერსიფიცირებისა და შიდა ტურიზმის განვითარების მიზნით, რომელიც ხელს შეუწყობს ტურიზმის სხვადასხვა სახეობის განვითარებას ქვეყანაში.

ქვეყანაში ტურისტული ნაკადის ზრდის უზრუნველსაყოფად უნდა შემუშავდეს ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარების ხელშეწყობის შესაბამისი პირობები, მათ შორის: საგზაო ტურისტული ნიშნებისა და საინფორმაციო დაფების განთავსება; ტურისტულ ობიექტებზე დაშვების წესის საინფორმაციო დაფების განთავსება და ა.შ. იმერეთის რეგიონში შეინიშნება ამ მიმართულების მოწესრიგება, რაც მისასალმებელია.

საქართველოში ტურიზმის განვითარების სტრატეგია ეყრდნობა ტურიზმის მდგრადი განვითარების მსოფლიოში აღიარებულ პრინციპებს და ამკარა უპირატესობას ანიჭებს ბაზრის მოთხოვნის სტიმულირებას. ისეთი მაღალი ტურისტული და საკურორტო პოტენციალის მქონე ქვეყანაში, როგორც საქართველოა, იკვეთება ტურიზმის პრიორიტეტულობის შემდეგი კრიტერიუმები:

- ტურიზმის ექსპორტაბელურობის მაღალი დონე და აქედან გამომდინარე, ქვეყნის შემოსავლების ზრდაში მისი დიდი პოტენციალი;
- მოსახლეობის დასაქმების მასშტაბური შესაძლებლობა;
- რეგიონული ეკონომიკური განვითარების დონის გამოთანაბრების რეზერვების არსებობა;
- ეკონომიკის სხვა დარგების (ტურიზმის მომიჯნავე დარგები) განვითარების სტიმულირება და სხვა. [1. გვ., 25]

რეგიონის დონეზე ქუთაისის უნივერსიტეტის ჩართულობა ტურისტული ბაზრის კვლევაში.

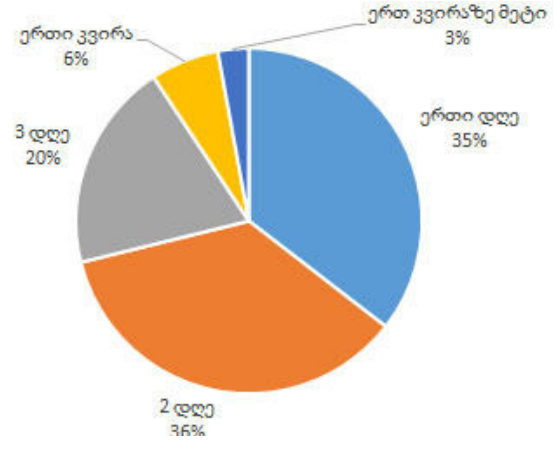
იმერეთის რეგიონში სახელმწიფო სტრუქტურებთან ერთად საგანმანათლებლო დაწესებულებებმაც აქტიურად დაიწყო ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობი ღონისძიებების გატარება. ამის ნათელი მაგალითია ის, რომ ქუთაისის უნივერსიტეტმა შიდასაუნივერსიტეტო გრანტის ფარგლებში მოახდინა ტურისტული ბაზრის კვლევა ქ. ქუთაისისთვის და რეკომენდაციების შემუშავება.

2015 წლის თებერვლიდან აგვისტოს ჩათვლით ანკეტის საშუალებით გამოიკითხა 1012

უცხოელი ტურისტი, მათ შორის:
104 ტურისტი — თებერვალში
400 ტურისტი — მაისი-ივნისში
508 ტურისტი — ივლისის მეორე ნახევარსა და აგვისტოში. [2. გვ., 36]

ჩატარებული კვლევის ანალიზის საფუძველზე გამოვლინდა მნიშვნელოვანი შედეგები სხვადასხვა მიმართულებით, თუმცა ჩვენ რამდენიმე მათგანზე გავამახვილებთ ყურადღებას. კერძოდ, კვლევამ აჩვენა, რომ ზამთრის პერიოდში ქუთაისში დარჩენის საშუალო ხანგრძლივობა 3-4 დღეს შეადგენს (2 ან 3 ღამის გათვლა), ზაფხულში კი — 2 დღეს (1 ღამის გათვლა), რაც ზაფხულში ტურისტების მთიანი რეგიონებისკენ და ზღვისკენ მიდრეკილებით არის განპირობებული. გამოკითხულთა საქართველოში ყოფნის საშუალო ხანგრძლივობა კი 7-9 დღეა.

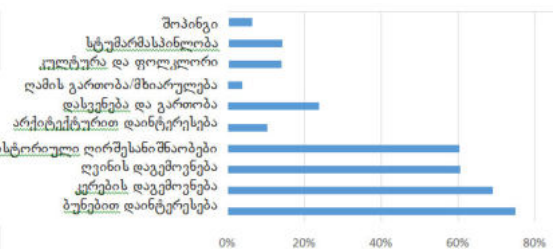
ქუთაისში დარჩენის ხანგრძლივობა

წყარო: ქუთაისის უნივერსიტეტის შიდასაუნივერსიტეტო გრანტის ფარგლებში ჩატარებული კვლევის შედეგები. 2015 წ.

ტურისტების ქ. ქუთაისში ვიზიტის დროს ძირითადი აქტივობებია: ბუნების მონახულება, ეროვნული სამზარეულოს დაგემოვნება და ისტორიული ღირსშესანიშნაობების მონახულება ქალაქსა და მის შემოგარენში.

ძირითადი აქტივობები ვიზიტის დროს

წყარო: ქუთაისის უნივერსიტეტის შიდასაუნივერსიტეტო გრანტის ფარგლებში ჩატარებული კვლევის შედეგები. 2015 წ.

კვლევის შედეგები

ტურიზმიდან შემოსავლები ქალაქის ეკონომიკაზე ჯერჯერობით მნიშვნელოვან გავლენას ვერ ახდენს, ტურისტების მოკლევადიანი ვიზიტების, გართობა-სანახაობრივი ღონისძიებების, მუზეუმების ნაკლებობის გამო, თუმცა შესაძლებელია, რომ თუკი ტურისტების მოთხოვნის შესაბამისად განვითარდება არსებული ტურისტული პოტენციალი, მაშინ მნიშვნელოვანი ეკონომიკური სარგებლის მიღება შეუძლია არა მარტო ქალაქის, არამედ რეგიონის ეკონომიკასაც. ტურისტი საშუალოდ მხოლოდ 150-200 ლარს ხარჯავს ქუთაისში ვიზიტის დროს, ძირითადად სასტუმროს და კვების ხარჯებში. მუზეუმებიდან ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული, თუ კულტურული სანახაობებიდან შემოსავლები ფაქტობრივად არ არის, ხოლო კაფე-ბარების და კლუბების შემოსავლები მცირეა.

თუმცა ტურისტების უმეტესობა თვლის, რომ ქუთაისსა და მის შემოგარენში ვიზიტმა გაამართლა და ამიტომ, მათი 98% რეკომენდაციას გაუწევს ნაცნობ-მეგობრებს ეწვიოს ქუთაისს და მის შემოგარენს. გამოკითხულთა 66% უახლოეს წლებში შესაძლოა, კვლავ ესტუმროს ქუთაისს, ხოლო 23% აუცილებლად ეწვევა.

დამსვენებელთა ის ჯგუფი, რომლებიც უკმაყოფილოები არიან, მიზეზებს შორის ასახელებენ: ქუჩების რემონტით გამოწვეულ დისკომფორტს, გადაადგილების საშუალებების/ტრანსპორტის მოუწესრიგებელ მოძრაობას, გართობის ნაკლებობას. [2. გვ.36] იმ ვიზიტორთა შორის, რომლებიც არ აპირებენ სამომავლოდ დაბრუნებას, ყველაზე პოპულარული ფაქტორია ის, რომ ისინი დასასვენებლად ყოველთვის სხვადასხვა ქვეყნებს და ადგილებს ირჩევენ.

ტურისტები აღნიშნავენ ადგილობრივი ტრანსპორტისა და ტურისტული სანახაობების (ბილეთები) სიიაფეს. ზოგადი შეფასებით, ტურისტებისთვის არეალი სიიაფით გამოირჩევა და ეს მათ კეთილგანწყობაზე დადებითად მოქმედებდა.

ანკეტებში რესპონდენტებს შეეძლოთ საშუალოდ დახარჯული თანხების მითითება შემდეგ დასახელებებზე: ადგილობრივი ტრანსპორტი, საკვები – რესტორანი, განთავსება (სასტუმრო), ტურისტული სანახაობები, შოპინგი. მხოლოდ ნაწილმა მიუთითა თანხები. გასაშუალებული სიდიდეებით, დადგინდა შემდეგი მიახლოებითი დღიური ხარჯები: ტრანსპორტი – 40 ლარი; განთავსება – 80 ლარი;

საკვები. რესტორანი – 30 ლარი; ტურსანახაობები – 25 ლარი; შოპინგინი – 20 ლარი, რაც ჯამში 195 ლარია.

რეგიონის ღონეზე მდგრადი ტურიზმის განვითარება უნდა ექვემდებარებოდეს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ადგილობრივ, რეგიონალურ და ეროვნულ გეგმას. ღონისძიებები გათვლილი უნდა იყოს: ეკონომიკურ მიზნებზე (შემოსავლების ზრდა, ღონისძიებათა დივერსიფიკაცია, ინტეგრაცია, კონტროლი, დარაიონება და ა.შ.) სოციალური მიზნებზე (სიღარიბის დაძლევა, შემოსავლების სწორად განაწილება, აუთენტური სოციალურ-კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა-შენარჩუნება, ადგილობრივი მოსახლეობის (თემის წარმომადგენლების თანამონაწილეობა და ჩართულობა); ეკოლოგიურ მიზნებზე (ეკოტურიზმის ფუნქციის დაცვა-შენარჩუნება, ბიომრავალფეროვნების მდგრადი განვითარება და ა.შ.) ტურიზმის განვითარების პოლიტიკისა და სამოქმედო გეგმის განხორციელება დიდი პასუხისმგებლობაა, როგორც სამთავრობო ისე, კერძო სექტორისთვის.

სამთავრობო სექტორი პასუხისმგებელია შეიმუშავოს სამოქმედო გეგმა და აწარმოოს კვლევა. ხელი შეუწყოს ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელებასა და ტურისტული ატრაქციების გამრავალფეროვნებას, იზრუნოს გარემო პირობების გაუმჯობესებაზე, საზოგადოების ჯანმრთელობასა და უსაფრთხოებაზე.

კერძო სექტორი პასუხისმგებელი უნდა იყოს შემდეგი სახის ღონისძიებების გატარებაზე, მაგ., როგორცაა: განთავსების საშუალებები, კვების ობიექტები, ხარისხიანი მომსახურების შეთავაზება და ა.შ.

ტურისტულმა სააგენტოებმა, ფირმებმა უნდა იზრუნონ ტურისტული ატრაქციების განვითარებაზე, ხელი შეუწყონ ცნობადობის გაზრდას საერთაშორისო ბაზარზე და მარკეტინგული ღონისძიებების გატარებას.

ტურიზმის მიმართულებით ასევე მნიშვნელოვანი ასპექტია ადამიანური რესურსის განვითარება. კვალიფიციური ადამიანური რესურსი უზრუნველყოფს ხარისხიანი მომსახურების შეთავაზებას, ამიტომ, პერმანენტულად უნდა იქნას გამოკვლილი საჭიროებები. საშტატო ერთეულისთვის სისტემატურად უნდა ხდებოდეს ტრენინგ მოდულების შეთავაზება, მოხდეს მათი გადაძაბება და ა.შ.

მარკეტინგული მიზნებისა და ამოცანების განსახორციელებლად უნდა შეიქმნას მასტიმულირებელი პროგრამები. მარკეტინგული აქ-

ტივობები განხილულ უნდა იქნას სამთავრო-ბო და ადგილობრივი სტრუქტურების, კერძო სექტორების ღონეზე, რადგან დადებითი იმი-ჯის მოპოვება ტურიზმის ახალ სექტორში პოტენციური ტურისტული ბაზრის შესახებ ძალზედ მნიშვნელოვანია.

დასკვნა

კვლევის შედეგად დგინდება, რომ ქვეყნის ტურისტული იმიჯის განმტკიცებასთან ერ-თად, აქტიურად უნდა მოხდეს რეგიონის ღონეზე ტურისტული ბიზნესის ხელშემწყობი ღონისძიებების ჩატარება. ასეთ დროს ადგი-ლობრივი მთავრობისა და სასწავლო-სამეც-ნიერო დაწესებულებების ერთობლივი მუშაო-ბა საკმაოდ მომგებიანი ხდება.

ჩვენს შემთხვევაში ქუთაისის უნივერ-სიტეტის შიდა საუნივერსიტეტო გრანტის ფარგლებში განხორციელებულმა კვლევამ და რეკომენდაციების ქ. ქუთაისის მერიისთვის გადაცემამ რეალური სურათი გამოავლინა: თუ რა სიტუაციაში უხდებათ უცხოელ ტურ-ისტებს მოგზაურობა, ქვეყანაში მთლიანი მოგზაურობიდან რამდენ ხანს დაჰყოფენ უშუ-ალოდ რეგიონში, რა ძირითად აქტივობებს ეწევიან და ა.შ. რაც სახელმწიფოს მხრიდან უფროდ მნიშვნელოვანი გასათვალისწინე-ბელი კომპონენტებია ტურისტული ბიზნესის ხელშემწყობი ღონისძიებების გატარებისას.

იმისთვის, რომ ტურისტი უფრო მეტი ხნით დარჩეს რეგიონში და უფრო მეტი ფინანსები დახარჯოს, მნიშვნელოვანია ახალი ტურისტ-

ტული ობიექტების გამოვლენა და პოპულარ-იზაცია, საერთაშორისო ღონისძიებების, ფეს-ტივალების მოწეობა, მომსახურების სერვისის გაუმჯობესება და ა.შ.

კვლევის შედეგად მოხდა რეკომენდაციების შემუშავება და ქ. ქუთაისის მერიისთვის შეთ-ავაზება. ეს რეკომენდაციებია:

სარეკომენდაციო წინადადებები

აუცილებელია ტურიზმის პრიორიტეტ-ული სახეობების გამოვლენა და მათი ფარ-თო რეკლამირება, დამატებით ტურისტული ობიექტების გაჩენა.

ქუთაისის, როგორც საერთაშორისო კონ-ფერენციების, კონგრესებისა და შეხვედრე-ბის ჩატარების რეგიონული ცენტრის იმიჯის ჩამოყალიბების ღონისძიებების გატარება; საინტერესო იქნება ქართული ყველისა და ხაჭაპურის ფესტივალის ჩატარება; უცხოელი ტურისტებისთვის ქართული ფოლკლორის შეთავაზება.

ქუთაისის ტურისტული პროდუქტის ამსახ-ველი სარეკლამო ფილმების მომზადება და განახლებული ვებგვერდების შექმნა.

რეგიონში ტურისტული სამეცნიერო-სა-განმანათლებლო ცენტრის დაფუძნება და დარგისთვის მაღალკვალიფიციური სპეციალ-ისტების მომზადების უზრუნველყოფა.

რამდენადაც შესაძლებელია, რეგიონში (ქუთაისში) შემოსულ ადგილობრივ და უცხო-ელ ვიზიტორთა აღრიცხვიანობის მოწეს-რიგება.

ლიტერატურა:

1. ევროპის კავშირის საერთაშორისო საგრანტო პროექტის “An integrated approach for the sustainability of the tourism production” (Grant contract № 2010/204-103) ფარგლებში მომზადებული ნაშრომი „ტურიზმის განვითარების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა ქალაქ ქუთაისისთვის“. მოცულობა 49 გვ. [Tourism development strategy and action plan for Kutaisi city]
2. ქუთაისის უნივერსიტეტის შიდა საუნივერსიტეტო გრანტის ფარგლებში მომზადებული ნაშ-რომი „მიმზიდველობიდან ტურისტული შეთავაზებების კონკრეტულ ინტეგრირებულ პაკეტებამდე: ტურიზმის მარკეტინგული გეგმა თვითმმართველი ქ. ქუთაისისა და მისი შემოგარენისთვის“ 2015 წელი. მოცულობა 64 გვ. [“From the Attractors to the Integrated Packages of Tourist Offers (IPOT): Tourism Marketing Plan for Self-government City of Kutaisi and Its Surrounding Areas”].
3. http://gnta.ge/ge/saqarTvelos_turizmis_erovnuli_administracia. [Georgian National Tourism Ad- minisrration]

აგროტურიზმის როლი სოფლის მოსახლეობის ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტის საქმეში

რეზო ჯაბნიძე,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი

REZO JABNIDE,

Professors of Batumi Shota Rustaveli Shtate
University

ანოტაცია

აგროტურიზმის მნიშვნელობა დიდია ნები-
სმიერი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში.
იგი გვევლინება ეფექტურ საშუალებად, რათა
განაახლოს და გააუმჯობესოს ჩამორჩენილი
სასოფლო-სამეურნეო რაიონები. შექმნას ახა-
ლი სამუშაო ადგილები, გაიზარდოს სამუშაოს
მრავალფეროვნება, მომსახურების დონე და
ცხოვრების პირობები. იგი პირდაპირ ზემოქ-
მედებას ახდენს სასოფლო-სამეურნეო საქმი-
ანობის განვითარებაზე, ხდება ფერმერებისა
თუ სოფლის მოსახლეობის კულტურული ინ-
ფორმაციის მიწოდების გაფართოება, პეიზა-
ჟებისა და ბუნების მოვლა, ხალხური რეწვის
საქმიანობის განვითარება.

აგროტურიზმი ვერ განვითარდება გარემო-
სთან ურთიერთქმედების გარეშე, მაგრამ მისი
განვითარების მართვისა და დაგეგმვის საშუ-
ალებით შესაძლებელია, შემცირდეს ნეგატი-
ური ზემოქმედება და გაიზარდოს დადებითი.
ამასთან, აგროტურიზმი აუმჯობესებს ქვეყნი-
სა თუ რეგიონის ინფრასტრუქტურას, რაც
თავის მხრივ, ხელს უწყობს სხვა ეკონომი-
კური საქმიანობის ზრდას აგრარულ რაიონ-
ებში. საქართველოში აგროტურიზმის გან-
ვითარების კარგი პერსპექტივები არსებობს,
რომელსაც პოზიტიური როლის შესრულება
შეუძლია ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარება-

ნატო ჯაბნიძე,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი

NATO JABNIDE,

Asistent Professors of Batumi Shota Rustaveli
Shtate University

ში. მაგრამ საწყის ეტაპზე მას სახელმწიფო
მხარდაჭერა სჭირდება.

საკვანძო სიტყვები: აგროტურიზმი, სოფ-
ლის მოსახლეობა, ეკონომიკური პრობლემე-
ბი, საქართველოს ტერიტორია

PLSNING OF AGRO TOURISM IN GEOR- GIA AND ITS SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract

Sustainable tourisms provides fair distribu-
tion of incomes and expenses. Products of agro
tourism should be exported to international mar-
ket mainly by tour agencies because the popula-
tion can not afford direct marketing, financing
the advertisement abroad or purchasing products
on the internet. The existence of tour operation is
necessary. Agro tourist product should be affor-
dable because main motivation of rural tourism is
a relaxation with les comport but environmen-
tally clean and nice atmosphere.

In order to select villages and host for agro
tourism tour agenciesshould have a list of nec-
essary conditions after satisfying of which the
specifichouse will be included in the list of ac-
commodation means. These means include:
Place safety, beautiful nature, landscape. It is

desirable that the house and yard of the peasant had a national image and the following elements of infrastructure: separate sleeping-room, and a toilet. Foreign tourist pay a great attention to the existence of historical building and other sight-seeing in the village. Informational – advertisement material should be prepared by taking consideration of foreign analogues

Keywords: *Agritourism, Rural population, Economic problems, Georgia Territory.*

ტურიზმის მნიშვნელობა დიდია ნებისმიერ ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში. მის წილად მოდის მსოფლიო შიდა პროდუქტის 10%, ინვესტიციების 11,8%, დასაქმებულთა 10%. ტურისტული ბაზრობისა და სეგმენტების რიცხვი ყოველწლიურად იზრდება, ხოლო ბოლო პერიოდში ამ სფეროში სტრუქტურული ცვლილებებიც აღინიშნება. ტურისტული ბაზრის სეგმენტთა შორის გაფართოვდა რეკრეაციული და ეკოლოგიური მიზნებით მოგზაურობის მსურველთა რიცხოვნობა.

მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის შეფასებით უახლოესი 15 წლის განმავლობაში ტურისტების მხრიდან მოთხოვნა აგროტურისტულ პროდუქტებზე ათეულში მე-6 პოზიციას იკავებს. საქართველოში აგროტურისტული პროდუქტების მდიდარი რესურსული პოტენციალია და მათ გონივრულ გამოყენებას პოზიტიური როლის შესრულება შეუძლია ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში. აგროტურიზმი კულტურულ ტურიზმთან ერთად ტურისტული პროდუქტების მრავალფეროვნების შექმნისა და ეფექტიანი გამოყენების საფუძველია.

აგროტურიზმი იმყოფება მჭიდრო კავშირში გეოგრაფიის ახალ დარგთან – რეკრეაციულ გეოგრაფიასთან, რომელიც შეისწავლის აგროტურიზმის განვითარების ბუნებრივ-გეოგრაფიულ, კულტურულ-ისტორიულ და სხვა პირობებს.

მრავალმა ქვეყანამ გაითავისა აგროტურიზმის ეფექტურობა და ბევრ ქვეყანაში სახელმწიფო სტრუქტურების მიერ შემუშავებულ იქნა და წარმატებით ხორციელდება სხვადასხვა პოლიტიკა, რომელიც ხელს უწყობს აგროტურიზმის განვითარებისა და შენარჩუნების კონცეფციას. მაგალითად, ეს საკითხი, გერმანიის ტურისტული ინდუსტრიის მნიშვნელოვან ნაწილად ითვლება და მისი შესწავლის საგანია. დღეს გერმანელი მოსახლეობისთვის შევსებულების გატარების მთავარი მოთხოვნილება არის დასვენება სოფლის ტერიტორიაზე, სიმშვიდე და რელაქსაცია.

დღითიდღე აგროტურიზმს სულ უფრო

დიდი მნიშვნელობა ენიჭება და იგი ერთ-ერთ პრიორიტეტულ ტურისტულ დარგად გვევლინება ევროპის მთელ რიგ ქვეყნებში. სასოფლო ტერიტორიაზე დასვენების მსურველთა რაოდენობა საგრძნობლად გაიზარდა, მაშინ, როდესაც სასოფლო-სამეურნეო თავისებურებებიდან გამომდინარე, სოფლის ტერიტორიების დიდი ნაწილი გამოუყენებელია. ამ მიწების აქტიურად გამოყენება შესაძლებელია აგროტურიზმისთვის (აქვე იგულისხმება ევროკავშირის სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკა).

ყოველივე აქედან გამომდინარე, აგროტურიზმი გვევლინება ეფექტურ საშუალებათ, რათა განაახლოს და გააუმჯობესოს ჩამორჩენილი სასოფლო-სამეურნეო რაიონები. შექმნას ახალი სამუშაო ადგილები, გაიზარდოს სამუშაოს მრავალფეროვნება, მომსახურების დონე და ცხოვრების პირობები. იგი პირდაპირ ზემოქმედებას ახდენს სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის განვითარებაზე, ხდება ფერმერებისა თუ სოფლის მოსახლეობის კულტურული ინფორმაციის მიწოდების გაფართოება, პეიზაჟებისა და ბუნების მოვლა, ხალხური რეწვის საქმიანობის განვითარება. აგროტურიზმი აუმჯობესებს ქვეყნისა თუ რეგიონის ინფრასტრუქტურას, რაც თავის მხრივ ხელს უწყობს სხვა ეკონომიკური საქმიანობის ზრდას აგრარულ რაიონებში.

მსოფლიოს გამოცდილება აჩვენებს, რომ იმ რეგიონებში, სადაც განვითარდა აგროტურიზმი, საგრძნობლად გაუმჯობესდა ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალური პირობები, იმ მოსახლეობისა, რომელიც ცუდი პირობების გამო იზოლირებულია და ცხოვრობს მიყრუებულ სოფლებში. იმ პერიოდში, როდესაც აგროტურიზმმა ზრდა დაიწყო, საკმაოდ რთული იყო აღრიცხულიყო ტურიზმის ამ ნაირსახეობის სტატისტიკა მსოფლიოს მასშტაბებით რადგანაც, ფაქტობრივად, მხოლოდ ცალკეული ქვეყნები ახორციელებენ ისეთ სტატისტიკას, სადაც აგროტურიზმის მონაცემები გამოიყოფა ტურიზმის სხვა სახეთა მონაცემებისაგან.

აგროტურისტული საქმიანობის პერიოდში გარდაუვალია გარემოს ცვლილება. ადრეულ წლებში აგროტურისტული საქმიანობის ანალიზის კვლევებს მცირე ყურადღება ეთმობოდა. თანამედროვე პირობებში გარემოს დაცვის პრობლემასა და მის გაუმჯობესებას თანამედროვე კვლევებში უკავია მნიშვნელოვანი ადგილი. აგროტურიზმი ვერ განვითარდება გარემოსთან ურთიერთქმედების გარეშე, მაგრამ აგროტურიზმის განვითარების მართვისა და დაგეგმვის საშუალებით შესაძლებელია, შემცირდეს ნეგატიური ზემოქმედება და გაიზ-

არდოს დადებითი.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ დღეს საქართველოში სოფლად მოსახლეობის 47,3% ცხოვრობს, ნათელი გახდება, რომ იაფი და სოფლის ცხოვრების წეს-ჩვეულებების მცოდნე შრომითი რესურსების ეფექტიანი გამოყენებით ქვეყანაში აგროტურიზმის განვითარების მნიშვნელოვანი რეზერვები არსებობს.

მხედველობაშია მისაღები ერთი მნიშვნელოვანი გარემოებაც. საქართველოს ტერიტორიის 54,4% ზღვის დონიდან 1000 მეტრ სიმაღლეზე მდებარეობს. ამ ტერიტორიების უმეტეს ნაწილზე ინტენსიური აგრარული პროდუქტების წარმოების შესაძლებლობები შეზღუდულია. მთისა და მაღალმთიანი ზონის ეკონომიკურ აღმავლობაში ადგილობრივი არაინტენსიური ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტების წარმოებასა და ტრადიციებს, ფლორასა და ფაუნას, ლამაზ ბუნებრივ საცხოვრებელ გარემოს აგროტურიზმის განვითარებაში გადამწყვეტი როლის შესრულება შეუძლია. საქართველოს მთიანეთის სამ რეგიონს – აღმოსავლეთ, ჩრდილოეთ და სამხრეთ მთიანეთს განსხვავებული ტრადიციებით, რესურსული პოტენციალით, სოციალურ-ეკონომიკური პოტენციალით, სოციალურ-ეკონომიკური პირობებით დიფერენცირებული აგროტურისტული პროდუქტების შეთავაზებაც შეუძლიათ მომხმარებლისთვის. ამასთან, მთის რეგიონებისთვის დამახასიათებელი საერთო ნიშან-თვისებების ორიენტაციით კონკურენტული აგროტურისტული პროდუქტების მიწოდება, უკვე შესაძლებელია თანამედროვე ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით.

ინფრასტრუქტურა, ტურიზმი და სოფლის მეურნეობა არის საქართველოს ეკონომიკის ის სამი პრიორიტეტული მიმართულება, რომელთა საფუძველზე მომავალი ხუთი წლის განმავლობაში საქართველოს მთლიანი შიდა პროდუქტი გაორმაგდება. აღნიშნული სამი პრიორიტეტული მიმართულება მჭიდრო ურთიერთკავშირშია და ურთიერთხემოქმედებას განიცდის. განსაკუთრებით აღსანიშნაველია ტურიზმის, მათ შორის აგროტურიზმის, მულტიპლიკაციური ეფექტი, რომელიც ასტიმულირებს მასთან დაკავშირებულ ისეთ დარგებს, როგორებიცაა: ტრანსპორტი, სოფლის მეურნეობა, ვაჭრობა, კავშირგაბმულობა, სამომხმარებლო საქონლის წარმოება, სოციალური სფერო და ა.შ. სწორედ ამიტომ საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგიაში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს აგროტურიზმს, რომელიც სოფლის მოსახლეობას არასასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის განვითარების

შესაძლებლობას აძლევს.

არსებობს აგროტურიზმის მოდელის ფორმირების ორი კონცეფცია. პირველი კონცეფციის თანახმად, აგროტურისტულ ბიზნესს აწარმოებენ მცირე ფერმერული და პირადი დამხმარე მეურნეობები საკუთარი ფინანსური და სხვა რესურსების გამოყენებით. რა თქმა უნდა, ასეთი დაფინანსების პირობებში ტურისტთა დიდი ნაკადის მოზიდვა, ფაქტობრივად, გამორიცხულია, მაგრამ ეს მოდელი ქმნის აგროტურიზმის განვითარების საფუძველს. მეორე კონცეფცია ითვალისწინებს აგროტურიზმის კომპლექსურ განვითარებას, ანუ სოფელში აგროტურიზმი ხდება ბიზნესის წამყვანი სახე, რომელიც უზრუნველყოფს ტურისტის რეკრეაციულ მომსახურებას სოფლის რესურსების გამოყენების საფუძველზე. ხშირად ეს ორი კონცეფცია ერთი და იმავე პროცესის ორი ეტაპის სახით განიხილება. მაგალითად, ევროპის ქვეყნებში აგროტურიზმი სწორედ ასეთი ეტაპების სახით ვითარდება და მისი განვითარების საწყისი მოტივები ძირითადად სოციალურ ხასიათს ატარებდა, ხოლო სახელმწიფო პოლიტიკა ლოკალური აგროტურიზმის მხარდაჭერაზე იყო გათვლილი. ამის გამო ევროპაში დღესაც აგროტურიზმის მხარდაჭერის სახელმწიფო პოლიტიკა ეკონომიკურად ჩამორჩენილ რაიონებზეა ორიენტირებული. ასეთი პოლიტიკის აუცილებლობა, როგორც წესი, განპირობებულია ადგილობრივი აგრარული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის დაკარგვითა და სოფლის მეურნეობის ეფექტიანობის ამაღლებაზე გამიზნული რესტრუქტურისაციის აუცილებლობით. შესაბამისად, აგროტურიზმი განიხილებოდა და ახლაც განიხილება, როგორც ეკონომიკური საქმიანობის ალტერნატიული სახე, რომელსაც ჩამორჩენილი რეგიონების შემოსავლების უზრუნველყოფა შეუძლია.

აგროტურისტული პროექტი საერთაშორისო ტურისტულ ბაზარზე უნდა გაიტანონ უპირველესად ტურისტულმა ფირმებმა, რადგან სოფლის მოსახლეობას ჯერჯერობით არა აქვს პირდაპირი მარკეტინგის, უცხოეთში რეკლამის დაფინანსების ან ინტერნეტით პროდუქტის გაყიდვის საშუალება. ამ თვალსაზრისით საჭიროა გათვალისწინებულ იქნას შემდეგი პრიორიტეტები:

1. აუცილებელია აგროტურისტული პროფილის ტუროპერატორის არსებობა. თანახმად არსებული პრაქტიკისა, ქართული ტურისტული ფირმების უმრავლესობა უნივერსალურობისაკენ მიისწრაფვის. მათ არ გააჩნიათ სურვილი, ერთი რომელიმე სეგმენტის სპეციალისტად იწოდებოდნენ, რაც ხელს

უმლის პროფესიონალიზმს და შესაბამისად ტურისტული პროდუქტი საერთაშორისო ბაზარზე მოუძნადებელი გადის. მოუძნადებლობაში ვგულისხმობთ უცხოელი ტურისტის მოთხოვნილებების არასრულყოფილად ცოდნას, რის გამოც მიწოდებული პროდუქტი არ შეიცავს მოსალოდნელ მომსახურებას;

2. აგროტურისტული პროდუქტი უნდა იყოს იაფი, რადგან ძირითადი მოტივაცია სოფლის ტურიზმისა არის იაფად, ნაკლები კომფორტით, მაგრამ ეკოლოგიურად სუფთა და სასიამოვნო გარემოში დასვენება. ეს გარემოება განსაკუთრებით საგულისხმოა საქართველოს პირობებში, რადგან დამწეები ბიზნესმენები გატაცებული არიან მაღალპროცენტიანი მოგების მიღებით;

3. აგროტურიზმისთვის შერჩეულ სოფლებში უნდა ჩატარდეს საინფორმაციო-სააგიტაციო სამუშაოები ტურიზმის როლისა და ადგილის შესახებ ადგილობრივ დონეზე. უნდა მოხდეს სოფლის მოსახლეობის და მმართველობითი რგოლის მომზადება ტურისტების მისაღებად;

4. აგროტურიზმისთვის სოფლებში კონკრეტული მასპინძლის შერჩევითი ტურისტულ ფირმებს უნდა ჰქონდეთ აუცილებელი პირობების ჩამონათვალი, რომელთა დაკმაყოფილების შემდეგ კონკრეტული სახლი შევა განთავსების საშუალებათა ნუსხაში. ეს პირობებია: ადგილის უსაფრთხოება, ლამაზი ბუნება და ლანდშაფტი: ტყის, მდინარის, ტბის ან სამკურნალო წყლის არსებობა; სასურველია, გლეხის კარმიდამოს გააჩნდეს ეროვნული სახე და ინფრასტრუქტურის შემდეგი ელემენტები: ცალკე საძინებელი, საშხაპე და ტუალეტი. მასპინძლის ოჯახში კვების საშუალება, უცხოელი ტურისტები დიდ ყურადღებას აქცევენ სოფლებში ისტორიული ძეგლებისა და სხვა ღირშესანიშნაობის არსებობას, საცხოვრებლის სიახლოვეს რესტორნის, ტავერნის ან ეროვნული კერძების სამზარეულოს არსებობას;

5. გამოცდილების უქონლობის გამო სირთულეს წარმოადგენს აგროტურისტებისთვის სპეციალური პროგრამის შედგენა, რომელშიც გასათვალისწინებელია შემდეგი:

ლიტერატურა:

1. მ. მეტრეველი. ტურიზმი. 2003.
2. ვ. შუბლაძე. ტურიზმის როლი და მნიშვნელობა განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკაში. შურნ. „ფინანსები“, კვლევითი დეპარტამენტი. 2004.
3. ე. ზარაიშვილი. საქართველოს აგროტურისტული პროდუქტების კონკურენტუნა-რიანობა. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ბათუმი 2010.
4. პ. კოდუაშვილი; გ. ჯაფარიძე. სწორი აგრარული პოლიტიკა წარმატების გარანტიაა. სამეცნიერო-საინფორმაციო შურნალი „აგრარული საქართველო. N7, 2015.
5. შ. ჩხეიძე. საქართველოს მოსახლეობისთვის დადგენილი არაადეკვატური საარსებო მინიმუმის შესახებ. სამეცნიერო-საინფორმაციო შურნალი „აგრარული საქართველო. N1. 2016.

სოფელში დამსვენებლები ძირითადად 2-4 კაციანი უცხოელთა ოჯახებია. მათთვის დასვენების ორგანიზებისთვის გასათვალისწინებელია შეთავაზებები ოჯახის თითოეული წევრისთვის ცალცალკე: მამაკაცისთვის ეს შეიძლება იყოს ნადირობა, თევზაობა, ცხენით ჯირითი, თიბვა ქართველ მასპინძელთან ერთად. დიასახლისისთვის ქსოვა, ქარგვა, კერძების მომზადება. სასურველია ბავშვებიანი ოჯახის ჩამოსვლის შემთხვევაში, მასპინძელ ოჯახში იყოს დაახლოებით იმავე ასაკის ბავშვები. უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მასპინძლების მიერ საკომუნიკაციოდ აუცილებელი უცხო ენის ცოდნას;

6. საინფორმაციო-სარეკლამო მასალების დამზადება უნდა მოხდეს საზღვარგარეთული ანალოგების გათვალისწინებით (კვიპროსი, ბულგარეთი და სხვ.). როგორც წესი, სოფლის ტურიზმის სარეკლამო მასალები უხვად არის ილუსტრირებული გლეხის კარ-მიდამოს ამსახველი ფერადი ფოტოებით, მიმღები რაიონების შესახებ ვრცელი ინფორმაციით, განსაკუთრებით, ადათ-წესებისა და ტრადიციების შესახებ, აგროტურისტული პროდუქტის გასაღების ერთ-ერთი საშუალებაა სპეციალიზირებული ბაზრობები, აგრეთვე ის ბაზრობები, სადაც მომხმარებლებს ჭარბობენ პროფესიონალებს.

საქართველოში აგროტურიზმის განვითარების კარგი პერსპექტივები არსებობს, მაგრამ საწყის ეტაპზე მას სახელმწიფო მხარდაჭერა სჭირდება და ეს საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგიაში უნდა აისახოს. აგროტურიზმში სახელმწიფო მხარდაჭერა შეიძლება ითვალისწინებდეს საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში აგროტურიზმის განვითარების პოტენციალის, ადგილობრივი და უცხოელი ტურისტების მოთხოვნილებების შესწავლას, აგროტურიზმის განვითარებით დაინტერესებული ოჯახების ინფორმაციულ უზრუნველყოფას, მათ მომზადებას ტურისტების მისაღებად და აუცილებელი პირობების გაცნობას, საერთაშორისო ბაზარზე ტურისტული პროდუქტის რეკლამირებას და სხვა.

THE IMPACT OF EUROINTEGRATION PROCESON THE STATE POLICY IN THE SPHERE OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE

Abstract

Nowadays higher education in Ukraine meets a number of challenges: insufficient funding, a weak connection with the labor market, missing of quality etc. Higher education institutions must be effective to succeed in research, to provide best academic practices and high quality of studies.

The purpose of the paper is to analyze the impact of Eurointegration processes on the state policy in the sphere of the higher education of Ukraine and to determine the ways of adaptation of the best European practices to the the state policy in the sphere of higher education of Ukraine.

Benchmarking is crucial for the whole higher educational system as the method of searching for best practices that enables the achievement of the best results by learning from the others, using their experience and collaborating with them. To be appropriate to the educational system, research methodology includes external benchmarking and benchmarking of processes.

Benchmarking being a part of good governance principle in higher education is valuable research both in Ukraine and internationally (e.g. European Benchmarking Initiative). The benchmarking program boosts quality of Ukrainian higher education system, university strategic profiling and performance improving for ensuring the life-long-learning principles in Ukraine.

Key words: *public administration, mechanisms of public administration, higher education, state policy in the sphere of higher education, reformation of higher education, educational policy, educational benchmarking.*

სანა ვერბიტსკაია,

ჩერნიგოვის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის ასპირანტი, ჩერნიგოვი, უკრაინა

ANNA VERBYTSKA,

Postgraduate Student Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

АННА ВЕРБИТСКА,

Аспирантка Черниговского Национального технологического университета, Чернигов, Украина

ВЛИЯНИЕ ПРОЦЕССА ЕВРОИНТЕГРАЦИИ НА ГОСУДАРСТВЕННУЮ ПОЛИТИКУ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

Анотация

В настоящее время высшее образование в Украине встречается с целым рядом проблем: недостаточное финансирование, слабая связь с рынком труда, недостаточное качество и т.д. Высшие учебные заведения должны быть эффективными для достижения успеха в области исследований, чтобы обеспечить лучшие академические практики и высокое качество исследований.

Целью статьи является анализ влияния воздействия евроинтеграционных процессов на государственную политику в сфере высшего образования Украины и определение пути адаптации лучших европейских практик в государственной политике в сфере высшего образования Украины.

Сравнительный анализ имеет решающее значение для всей системы высшего образования в качестве метода поиска наилучших практик, что даёт возможность достижения наилучших результатов путем изучения практик других стран, используя свой опыт и сотрудничество с ними. Для того, чтобы соответствовать системе образования, методология исследования включает в себя внешние контрольные показатели и проведение сравнительного анализа процессов.

Бенчмаркинг как часть принципа надлежющего управления в сфере высшего образования является ценным исследованием как в Украине, так и на международном уровне (например, Европейская инициатива бенчмаркинга). Программа бенчмаркинга повышает качество украинской системы высшего образования, университетского стратегического профилирования и производительности для улучшения обеспечения принципов обучения на протяжении жизни в Украине.

Ключевые слова: публичное управление, механизмы публичного управления, высшее образование, государственная политика в сфере высшего образования, реформирование высшего образования, образовательная политика, образовательный бенчмаркинг.

ევროინტეგრაციის გავლენა უმაღლესი განათლების სახელმწიფო პოლიტიკაზე უკრაინაში

ანოტაცია

თანამედროვე პირობებში უმაღლესი განათლება უკრაინაში დგას მრავალი პრობლემის წინაშე: არასაკმარისი დაფინანსება, სუსტი კავშირი შრომის ბაზართან, არასაკმარისი ხარისხი და ა.შ. უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები უნდა იყვნენ ეფექტურები წარმატების მისაღწევად კვლევების სფეროში, რათა უზრუნველყონ უკეთესი აკადემიური პრაქტიკა და კვლევების მაღალი ხარისხი.

ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს ევროინტეგრაციული პროცესების შემოქმედების ანალიზი სახელმწიფო პოლიტიკაზე უკრაინაში და სახელმწიფო პოლიტიკის სფეროში საუკეთესო ევროპული პრაქტიკების ადაპტაციის გზების განსაზღვრა უკრაინის უმაღლესი განათლების კუთხით.

უმაღლესი განათლების მთლიანი სისტემისთვის საუკეთესო პრაქტიკის მოძიების მეთოდის საქმეში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება შედარებით ანალიზს, რაც შეიძლება მიღწეული იქნას სხვა ქვეყნების პრაქტიკების შესწავლის, ასევე საკუთარი გამოცდილების გამოყენებისა და მათთან თანამშრომლობის გამოყენების გზით. იმისათვის, რომ შეესაბამებოდეს განათლების სისტემას, კვლევის მეთოდოლოგია თავის თავში მოიცავს გარე საკონტროლო მაჩვენებლებს და შედარებითი ანალიზის ჩატარების პროცესებს.

ბენჩმარკინგი, როგორც უმაღლესი განათლების სფეროს საეკონომიკური მართვის პრინციპის ნაწილი, ღირებულად როგორც უკრაინაში, ასევე საერთაშორისო დონეზე

(მაგ. ბენჩმარკინგის ევროპული ინიციატივა). ბენჩმარკინგის პროგრამა ამაღლებს უკრაინის უმაღლესი განათლების სისტემის ხარისხს, უნივერსიტეტის სტრატეგიულ პროფილირებას ა და მწარმოებლურობას უკრაინაში სწავლების პრინციპების გაუმჯობესებისთვის.

საკვანძო სიტყვები: საჯარო მმართველობა, საჯარო მმართველობის მექანიზმები, უმაღლესი განათლება, სახელმწიფო პოლიტიკა უმაღლესი განათლების სფეროში, უმაღლესი განათლების რეფორმირება, განათლების პოლიტიკა, განათლების ბენჩმარკინგი.

Introduction

The process of getting of the education is the activity to assimilate the material and spiritual cultural values. One of the missions of the education is to form in the young generation the responsible attitude to the preservation and enrichment of historical, scientific and cultural heritage. Education and culture are the focuses of the entire world community. They are the leading factors of social progress and the development of the civilization.

To ensure the global progressive development of the education is important to know the system specific of the education in different countries. These peculiarities are in the models of the education, educational purposes, educational content, forms, types and the quality of the education.

The state policy in the sphere of higher education of Ukraine is aimed at the reformation of the educational field according to the modern trends and the economical facilities of the state to provide human potential development. The mechanisms of public administration play the key role in the area of the implementation of the state policy. Therefore, the analysis of the mechanisms of the public management in the area of higher education is the prospective task.

In the period of dynamic changes in the services' market of state higher education strategic management of universities is of particular importance. The increasing interest for the competitiveness of higher education institutions has become not only a duty but a management standard. Public universities do not have any choice to operate in the global market of educational services, seeking to make their educational offer attractive and able to meet the needs of wider group of stakeholders. Therefore, the strategic benchmarking should be emphasized as the modern method and the tool

contributing to the increasing in the efficiency of the state policy in the field of higher education. For this reason, university authorities are interested in opportunities for improvement in various areas of universities, particularly in the area of strategic management and management accounting.

The Research that are related to the transformations in the education of Ukraine according to the European standards in the education demand new approaches and solutions. The active involving of the **Problem**

The issues publicity to the policy-making process is one of the main ways in the reformation of the system of public management of the higher education in Ukraine. The creation of the efficient system of public management is the prospective task for the modern Ukrainian education. The active position of the academic governance is the factor of the democratization in the higher education administration on the national, system and institutional level.

The increasing globalisation process created new challenges for higher education system, which is facing diversified pressures that impact on its governance management. The university no longer provides great prestige on which higher education can build a successful claim to administrative autonomy. Traditional university governance became a target and the tradition of collegial governance is today considered as an inefficient. Institutions should become more flexible, more autonomous to respond to changes in the organisational environment.

The Research Methodology

Data are gathered through all available channels of information. Specifically, the data are taken from publications by relevant Ukrainian and foreign institutions, from online sources.

Mechanisms of public administration by higher education

Comprehensive development of the higher educational institutions needs more attention from the state in the process of modernization of higher education. Nowadays the dependence of the performance of the higher educational institutions on economic factors increases, resource capacity of study and research increases too. On the one hand, state amounts of financing are not able to cover increasing needs of the higher educational institutions, on the other hand, it is necessary to elaborate effective and transparent mechanisms of regulation of their activities outside the budget [2]. Thus, the social nature of the relations in the sphere of the higher education

and growing dependence of higher educational institutions on economic factors require the formation of the mechanisms of the public regulation that are adequate to the market conditions and the development of a new regulatory state education policy, which would have directed the efforts of the higher education on the consistent improvement of its competitiveness.

In an increasing number of European countries governments are implementing policies to enhance the international competitiveness of universities and promote their role “in the innovation system, economic development, knowledge-based economy and competitiveness of nation-state” [6]. These developments show that a number of European countries moved from the traditional view that all national universities are of similar quality to a new position that promotes a stratified higher education system with a few research universities concentrating significant funding and a number of higher education institutions for provision of mass higher education with limited research capacity. The theme of institutional association will be treated in some detail because there is a recent emergence of policies aiming at consolidating already established institutions using different kinds of association of institutions to increase the overall efficiency of the system and the capacity of the new institutions to become competitive in an international or global scale.

The peculiarity of entrepreneurship in modern conditions is, in particular, that it extends from the sphere of material production to education, science, and culture. Nowadays higher educational institutions are gradually transformed into entrepreneurial structures of public sector [1]. As, on the one hand, their activities include satisfaction of public needs on the basis of outside budget funding (in whole or in part), and, on the other hand, higher educational institutions may be considered as commercial enterprises that offer services to individuals, who use education with a personal purpose with the intention of obtaining additional revenue in the future. Such variant has some advantages in the transitional economic conditions: focus on customer satisfaction, participation in market competition, desire for efficient use of resources.

Recent research shows a decline of trust in public institutions in general, and in higher education institutions in particular, as well as in professionals. And all recently implemented quality systems are based on accreditation rather than on quality assessment. This might reflect an in-

creased lack of trust in higher education institutions to satisfy the government and society about their capacity to ensure adequate standards of quality [5].

Impatience with academia's long-established norms and values, the crying up of higher education's economic mission and purpose, the rise at institutional level of "New Management", the "professionalization" of university management, the weight and influence of external stakeholders, the diversification of funding, the imposition of evaluation by performance criteria, inextricably tied in with economic productivity, the promotion of relevance in both teaching and research, all represent the central elements of higher education in a globalised world.

The implementation of markets as instruments of public policy has been accompanied by a loud cry in favour of increased institutional autonomy, made necessary to allow institutions to compete in the higher education market [1]. However, governments quickly realised that competing autonomous institutions were more difficult to steer and have taken with one hand what they had given with the other. Frequently, higher education reform has often meant replacing one form of government influence and control with another. The new autonomy is then a paradox: it is the autonomy to be free to conform. It remains to be seen if the present global crisis of the financial systems and the loss of credibility of pure market regulation will result in a reversal of the recent changes of the relationship between universities and government.

As a result of gradual abandonment of methods of administration, new possibilities are opened to higher educational institutions, especially the budget ones, leading to their functioning as economic entities like manufacturing companies. Therefore, economic development of the higher educational institution as a process of improving quality and structural parameters of financial and economic activities of the higher educational institution reflects their ability to qualitatively improve the basic functions. Economic development of higher educational institution is impossible without increasing the share of allocations earned by it.

Therefore, more attention should be paid to the problems of complex economic development of higher educational institution, which is not confined only to the problems of funding, in the process of modernization of social and economic development. The state must improve the mechanisms of necessity of achievements of higher

educational institution's scientific researches; strengthen the interaction of business, science and education. Given the above, there is a need to rethink the role of educational institutions not only in ensuring economic progress, but also in forming a highly educated specialist and a strong personality, competitive in today's world.

Almost all higher education institutions have autonomy. The administration of the university has its components in each country. Therefore, the management of the higher education is the interaction and the cooperation between all institutions of higher school divisions, teachers and students.

In the complex of the mechanisms of the public administration of the education budget financing is an important lever of the influence on the state as a whole system and on the individual educational institutions. The providing of the educational services integrates several significant problems of financing of the educational institutions of which rational solution the education system and the possibility of continuous development effectiveness depends [6].

Nowadays it is paid much attention to the research of the implementation of financial and economic mechanisms in higher education. The other mechanism of state policy in higher education is international cooperation. The management of the international activities of higher education is implemented by industry-territorial principle: central management level – at the level of the Ministry of Education and Science of Ukraine, regional level – regional departments of Education, municipal – municipal departments of education, and finally, the departments of international relations of the universities.

It is emphasized to inefficient interaction between the units of the managerial series, which nowadays needs the significant improvement, in particular it is important:

- to use more rational already accumulated experience of international activity of the leading world higher educational establishments both in the training of foreign specialists and in joint international educational programs;
- to activate the participation in contacts between the institutions at the regional level, that will promote the increasing of the efficiency of international academic mobility based on the distribution of the experience of the regional higher education institutions;
- to promote the spread of good experience of the universities for comparative analyzes of

international collaboration at national and international level;

- to cover international activity of universities in national and international specialized publications to potential customers and foreign partners;

- to require regular professional training of international service [3].

The other innovative mechanism of public management of higher education is the organizational mechanism of educational innovation that is aimed to the usage of computer and communication technologies in the educational sphere. Economic innovation in the sphere of the education are formed under the influence of modern educational technologies and the development of market mechanisms, in particular new mechanisms of public funding of education; diversification of education financing; new mechanisms of education financing companies; preferential stimulation of investment in education.

Reformation of higher education management system in the context of Eurointegration

In the increasing number of European countries governments are implementing policies to enhance the international competitiveness of universities and promote their role “in the innovation system, economic development, knowledge-based economy and competitiveness of nation-state” [4]. These developments show that a number of European countries moved from the traditional view that all national universities are of similar quality to a new position that promotes a stratified higher education system with a few research universities concentrating significant funding and a number of higher education institutions for provision of mass higher education with limited research capacity. The theme of institutional association will be treated in some detail because there is a recent emergence of policies aiming at consolidating already established institutions using different kinds of association of institutions to increase the overall efficiency of the system and the capacity of the new institutions to become competitive in an international or global scale.

The peculiarity of entrepreneurship in modern conditions is, in particular, that it extends from the sphere of material production to education, science, and culture. Nowadays higher educational institutions are gradually transformed into entrepreneurial structures of public sector [1]. As, on the one hand, their

activities include satisfaction of public needs on the basis of outside budget funding and, on the other hand, higher educational institutions may be considered as commercial enterprises that offer services to individuals, who use education with a personal purpose with the intention of obtaining additional revenue in the future. Such variant has some advantages in the transitional economic conditions: focus on customer satisfaction, participation in market competition, desire for efficient use of resources.

Recent research shows a decline of trust in public institutions in general, and in higher education institutions in particular, as well as in professionals. And all recently implemented quality systems are based on accreditation rather than on quality assessment. This might reflect an increased lack of trust in higher education institutions to satisfy the government and society about their capacity to ensure adequate standards of quality [3].

Impatience with academia’s long-established norms and values, the crying up of higher education’s economic mission and purpose, the rise at institutional level of “New Management”, the “professionalization” of university management, the weight and influence of external stakeholders, the diversification of funding, the imposition of evaluation by performance criteria, inextricably tied in with economic productivity, the promotion of relevance in both teaching and research, all represent the central elements of higher education in a globalised world.

The implementation of markets as instruments of public policy has been accompanied by a loud cry in favor of increased institutional autonomy, made necessary to allow institutions to compete in the higher education market [1]. However, governments quickly realized that competing autonomous institutions were more difficult to steer and have taken with one hand what they had given with the other. Frequently, higher education reform has often meant replacing one form of government influence and control with another. The new autonomy is then a paradox: it is the autonomy to be free to conform. It remains to be seen if the present global crisis of the financial systems and the loss of credibility of pure market regulation will result in a reversal of the recent changes of the relationship between universities and government.

As a result of gradual abandonment of methods of administration, new possibilities are opened to higher educational institutions, especially the budget ones, leading to their functioning as

economic entities like manufacturing companies. Therefore, economic development of the higher educational institution as a process of improving quality and structural parameters of financial and economic activities of the higher educational institution reflects their ability to qualitatively improve the basic functions. Economic development of higher educational institution is impossible without increasing the share of allocations earned by it.

Benchmarking as an instrument of state policy in the sphere of higher education

As innovation processes are developed the universities should use smart approaches and best practices for the improvement of their activities. The determination and dissemination of the best practices in universities' management are emphasized among the directions of the increasing of the efficiency in universities' operation. One of the instruments that promote the efficiency in the integration processes in the field of education is benchmarking.

The method of benchmarking research means the accentuation of one or more universities efficiently performing the defined function and the usage of its experience as a new idea for the improvement of the situation in own activity [6].

In the literature benchmarking has many definitions. It is possible to divide these definitions to three categories: practical definitions,

existential definitions and metaphorical definitions (Table 1).

The table is composed by the author based on the literature sources

Studying of the literature shows, that the most of authors determine benchmarking as the method of comparative analysis of results, practices and processes inside and between organizations and fields for the receiving the information for self-improvement. For higher educational establishments it means the comparing of similar functions of institutions that are not direct competitors.

Benchmarking in an academic context can be divided into four categories: benchmarking for exploration, for experience, for developmental comparison and for cooperation-building. Benchmarking for exploration represents scientific professionalism. This means ensuring the reliability of the data collected in the comparison process. The real performance level of one's self is measured as accurately as possible and it is compared to that of a partner. This kind of assessment is close to comparative cultural study and comparative education and we can make a further categorization between qualitative and quantitative methodology and method criticism. The interest of benchmarking for exploration is primarily technical and aims for methodological explicitness. Benchmarking for experience is aimed to achieve an original individual

Table 1

Definitions of benchmarking in the literature

Practical definitions (what benchmarking is or what activities it includes)	"Benchmarking is the systematic study and comparison of a company's key performance indicators with those of competitors and others considered best-in-class in a specific function" (Dervitsiotis, 2000)
	"... it is a way of comparing a product or process against others, with reference to specified standards" (Pepper, Webster & Jenkins, 2001)
Existential definitions (try to connect benchmarking with the experiences, emotions and basic processes of the human existence)	"... it is, at bottom, a systematic way of learning from others and changing what you do" (Epper, 1999)
	"It is actually a matter of imitating successful behavior" (Karlof & Ostblom, 1993)
	"Benchmarking is a form of human beings natural curiosity with which s/he explores the possibilities of cooperation and friendship" (Karjalainen, Kuortti & Niinikoski, 2002)
Metaphorical definitions (indicates how researchers, consultants, managers and others see the method)	"Benchmarking is a learning process, which requires trust, understanding, selecting and adapting good practices in order to improve" (ENQA workshop, 2002)
	"... it is the state of mind of an organization which encourages the continuous effort of comparing functions and processes with those of best in class, wherever they are to be found" (Zairi & Leonard, 1994)

experience. In this mode the comparison is intuitive and expressive. Its purpose is not to explicitly improve the organization, but to enrich the cultural capital of the person or group who is doing the benchmarking. Benchmarking for experience is not a systematic or carefully prepared measurement, but innocent learning by experience as an individual or as a group. Benchmarking for experience gives new ideas and teaches us new approaches to old tasks. The interest of benchmarking for experience is subjective. The assessment aims at an individual, authentic and often emotional experience. Benchmarking for developmental comparison stresses the point of view of the organization. The assessment is carried out systematically and it is well prepared. The aim is to find ideas to improve one's own work. The main challenge here is how to recognize the relevant issues and to use what we have observed and learned to improve the work. Benchmarking for cooperation-building could be compared to

a meticulously-prepared negotiation where the building of future cooperation is the main aim. In this mode the important factors are mutuality, respect and an enthusiasm to create something that together transcends the boundaries of cultural differences [7].

The university firstly should provide knowledge transfer and share own experience with the others. Using benchmarking university identifies its strong and weak sides according to benchmarking partners. Benchmarking also promotes the planning of long-term and current purposes. It provides for universities the opportunity to establish a network of lasting cooperation and exchange of experiences. Universities participating in the benchmarking enhance their competitiveness and ranking [8].

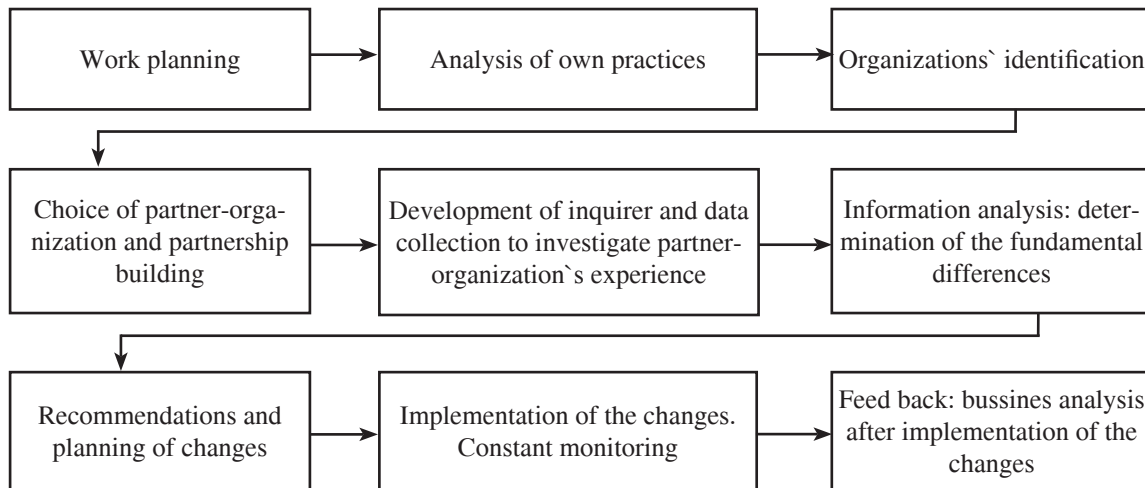
In university's environment may be used cooperative benchmarking, which is based on the cooperation and partnership in the experiences transfer. Examples of benchmarking initiatives that reflect the spectrum of possible applications are shown in Table 2.

Table 2

The examples of benchmarking initiatives in higher educational establishments

Project name (coordinator)	Geographic place	Scope
Global Research Benchmarking System (GRBS) (Global Alliance for Measuring University Performance)	Regional (USA, Canada, Asia Pacific)	Scientific analysis
Benchmarking Programme (Association of Commonwealth Universities)	Regional (International Unity – Commonwealth)	Students' education, processes management
Benchmarking and Pathfinder Programme (Higher Education Academy&Joint Information Systems Committee)	Regional (England, Scotland, Wales)	Students' education
European Benchmarking Initiative (EBI) European Centre for Strategic Management of Universities	Regional (Europe)	Students' education, processes management, cooperation between education and business
New Benchmarking Initiative (Council on Social Work Education)	National (USA)	Students' education

Benchmarking process could be divided into 6 stages (Picture).

Pic. Stages of benchmarking process

The signed below scheme is only a general algorithm of acts. Usually in real conditions the basic stages are divided into smaller ones. Each of them are provided by the appropriate feedback.

Conclusions

Therefore, there are several mechanisms for implementing public management of higher education that have already acted in the market. However, they are not completely efficient, that is why it is important to improve them. More attention should be paid to the problems of complex economic development of higher educational institution, which is not confined only to the problems of funding, in the process of modernization of social and economic development. The state must improve the mechanisms of necessity of achievements of higher educational institution's scientific researches; strengthen the interaction of business, science and education. Given the above, there is a need to rethink the role of educational institutions not only in ensuring economic progress, but also in forming a highly educated specialist and a strong personality, competitive in today's world.

Almost all higher education institutions have autonomy. The administration of the university has its components in each country. Therefore, management of higher education is an interaction and cooperation between all institutions of high school divisions, teachers and students.

There are innovative mechanism of public management of higher education is the organizational mechanism of educational innovation that is aimed to the usage of computer and communication technologies in

the educational sphere. Economic innovation in the sphere of the education are formed under the influence of modern educational technologies and the development of market mechanisms, in particular new mechanisms of public funding of education; diversification of education financing; new mechanisms of education financing companies; preferential stimulation of investment in education. However, they are not completely efficient, that is why it is important to improve them.

The most important statements:

1. It is important to develop the program of regional higher education systems to support the leading institutions of higher regional authorities.

2. It is needed to create single regional interuniversity centers to promote employment of graduates (the formation of regional data banks of the need for qualified specialists and job positions; the assistance in the employment of graduates; cooperation with international institutions of graduate employment, etc.).

3. It should be legally outlined the situations in that it is advisable to introduce tuition fees (for example in the case of a second higher education).

4. It is recommended to reform the statistical reporting of Higher School according to the formation of a considerable number of sources of funding.

5. It is needed to prepare managers of higher education aware of the financial and economic activity.

6. It is important to study the experience of leading universities in the field of financial and economic management that in recent years have

made most positive changes in their business.

The usage of benchmarking demands the atmosphere of openness and collaboration. Its lack is a considerable border for the benchmarking instrument. As the result it is the delay in implementation of Bologna process and in the development of education system.

References

1. **Amaral A.** From Quality Assurance to Accreditation – A Satirical View. Towards a cartography of higher education policy change. UNITISK, Czech Republic, 2007, pp. 79-86.
2. **Tilak J.** Higher Education between the State and the Market. Knowledge, Authority and Dissent: critical perspectives on research into higher education and the Knowledge Society. Paris, 2006.
3. **Tilak J.** Global trends and financing higher education. Journal Alma Mater (Herald High society school), Paris, 2005.
4. **Wynston G.** Subsidies, market power and the learning environment: Features Economy Education. Journal Questions of Education, 2006, № 8, 87 p.
5. **Woźnicki J.** Benchmarking w szkolnictwie wyższym. Fundacja Rektorów Polskich. Warszawa, 2012 [Vozhnitski J. Benchmarking in higher education. Foundation of Polish Rectors. Warsaw, 2012].
6. **Skelton M.** The Continuing Value of Benchmarking. APQC, 2012.
7. **Karjalainen A., Kuortti K., Niinikoski S.** Creative benchmarking. University modern management review, 2014.
8. **Kuźmich K.** Korzyści i ograniczenia benchmarkingu w uczelniach [Kuzhmich K. Advantages and disadvantages of benchmarking in education]. Economics and Management, 2013, №4.

О РАЗВИТИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В ГРУЗИИ

ანზორ დევაძე,

ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, პროფესორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

АНЗОР ДЕВАДЗЕ,

Канд. экон. наук, профессор, Батумский Государственный университет им. Шота Руставели

ANZOR DEVADZE,

Candidate of economical sciences, Professor, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia, Batumi

Аннотация

Грузия одна из тех интересных стран мира, где на относительно малой территории представлена природа, характеризующая различные климатические зоны. Всего за несколько часов, а нередко и за несколько минут турист может очутиться из пустыни в субтропики, или искупаться в море а дальше заняться горнолыжным спортом. За последние годы правительство значительное внимание уделяет развитию и освоению экологического туризма. В этом направлении необходимо провести значительную по объему работы с точки зрения развития инфраструктуры.

Туризм, вместе с сельским хозяйством представляет отрасль, имеющий высокий потенциал для развития экономики Грузии. Развитие туризма будет способствовать социально-экономическому развитию регионов страны и повышению уровня благосостояния местного населения.

ნანი გვარიშვილი,

ბიოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი, ასოც. პროფესორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

НАНИ ГВАРИШВИЛИ,

Канд. биол. наук, асоц. профессор, Батумский Государственный университет им. Шота Руставели

NANI GVARISHVILI,

Candidate of Biological sciences, Associated professor, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia, Batumi

Для мировых туристических рынков Грузия представляет новое, зеленое направление. По современным тенденциям туристы для осмотра выбирают зеленые страны из-за существующих там дикой природы и экологически чистой внешней среды.

В статье подчеркнута, что в широких масштабах в Грузии на сегодня имеются только экотуристические ресурсы, но мы практически не располагаем реальными туристическими продуктами, как базовым товаром с характерными для него свойствами.

В настоящее время туризм в Грузии находится на новом, так сказать на начальном этапе своего развития и на фоне осуществляемых реформ этот процесс протекает достаточно медленно и тяжело. То, что Грузия располагает огромным туристическим потенциалом, не для кого не секрет, хотя эта древняя страна для туристов все еще является новой и не открытой.

На основе анализа внутренних и внешних факторов, сдерживающих развитие экотуризма авторами установлено, что действия по его развитию должны быть направлены с одной стороны на отстранение угроз и усиления слабых сторон, и с другой стороны на максимальное использование сильных сторон и благоприятных возможностей.

Представлены основные стратегические направления развития экологического туризма в Грузии.

Ключевые слова: экологический туризм, Грузия, охрана окружающей среды, иностранные инвестиции, защищенные территории.

ABOUT DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL TOURISM IN GEORGIA

Abstract

Georgia belong to number of those interesting countries, where on the small areas there're is a natural diversity of different climate zones. In just a short amount of time a tourist can go from desert tu subtropics or tu swim in the sea and then go mountain-skiing. In recent years, government is bringing big attention for developing and maintaining ecological tourism. Tourism has a great potential in developing Georgia's economics. It helps the social-economic development of the regions of Georgia and improvement of people's level of lifestyle.

For the world's tourism markets, Georgia is the fresh new, green direction. According to modern tendencies, tourists choose green countries because of their wildlife and ecologically clean environment. Despite the fact than Georgia has big ecological resources, practically there is not enough tourist products or important services. On this level Georgia is on its new stage of development and this process is going in slow temps. The case that Georgia has a great tourism potential is not for arguing but this ancient country is new and undiscovered for many tourists yet. On the basis of analysis of inner and outer factors which get in the way of tourism development, it is stated by the authors, that all means should be made to strengthen the weaker point/factors and to use the stronger sides for better abilities and potentials. This work shows the opinions of the authors about the strategic directions for eco-tourism development in Georgia.

key words: ecological tourism(eco-tourism), Georgia, environmental safety, foreign investitions, preserved territories.

მკოლოგიური ტურიზმის განვითარების შესახებ საქართველოში

ანოტაცია

საქართველო მსოფლიოს იმ საინტერესო ქვეყანათა რიცხვს მიეკუთვნება, სადაც შედარებით მცირე ტერიტორიაზე წარმოდგენილია ბუნება, რომელიც სხვადასხვა კლიმატურ ზონებს ახასიათებს. რამდენიმე საათის შუალედში, ხოლო ხშირად რამდენიმე წუთში, ტურისტი შეიძლება აღმოჩნდეს უდაბნოდან სუბტროპიკებში ან იკუროს ზღვაში და შემდეგ დაკავდეს სამთო-სათხილამურო სპორტით. ბოლო წლებში ქვეყნის მთავრობა მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობს ეკოლოგიური ტურიზმის ათვისებასა და განვითარებას.

ტურიზმი, სოფლის მეურნეობასთან ერთად, წარმოადგენს დარგს, რომელსაც საქართველოს ეკონომიკის განვითარების მაღალი პოტენციალი გააჩნია. ტურიზმის განვითარება ხელს შეუწყობს ქვეყნის რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას და ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობის ღონის ამაღლებას.

მსოფლიო ტურისტული ბაზრებისთვის საქართველო წარმოადგენს ახალ, მწვანე მიმართულებას. თანამედროვე ტენდენციების შესაბამისად, ტურისტები ირჩევენ მწვანე ქვეყნებს იქ არსებული ველური ბუნებიდან და ეკოლოგიურად სუფთა გარე სამყაროდან გამომდინარე.

სტატიაში აღნიშნულია, რომ ფართო მასშტაბით საქართველოს დღეისთვის გააჩნია მხოლოდ ეკოტურისტული რესურსები, და ამავე დროს პრაქტიკულად არ გააჩნია რეალური ტურისტული პროდუქტები, როგორც საბაზო საქონელი, მისთვის დამახასიათებელი თვისებებით.

თანამედროვე ეტაპზე საქართველო იმყოფება თავისი განვითარების ახალ, ასე ვთქვათ, საწყის ეტაპზე და განხორციელებული რეფორმების ფონზე აღნიშნული პროცესი მიმდინარეობს საკმოდ მძიმედ და ნელი ტემპებით. ის, რომ საქართველოს გააჩნია მნიშვნელოვანი ტურისტული პოტენციალი, არავისათვის საკამათო არ არის, მაგრამ ეს უძველესი ქვეყანა ტურისტებისთვის ჯერ კიდევ ახალი და აღმოუჩენელია.

შიდა და საგარეო ფაქტორების ანალიზის საფუძველზე, რომლებიც აფერხებენ ეკოტურიზმის განვითარებას, ავტორების მიერ დადგენილია, რომ ღონისძიებები მისი განვითარების მიზნით მიმართული უნდა იყოს წინააღმდეგობების აღმოფხვრისა და სუსტი მხარეების გაძლიერებისკენ ერთი მხრივ, და ძლიერი მხარეებისა და კეთილსასურველი შესაძლებლობების უკეთ გამოყენებისაკენ, მეორე მხრივ.

ნაშრომში წარმოდგენილია ავტორების მოსაზრებები საქართველოში ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების ძირითადი სტრატეგიული მიმართულებების შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: ეკოლოგიური ტურიზმი, საქართველო, გარე სამყაროს დაცვა, უცხოური ინვესტიციები, დაცული ტერიტორიები.

Введение

В конце XX века туризм превратился в международную и интернациональную индустрию, чему способствовали два взаимосвязанных фактора: с одной стороны, предприятия туристической индустрии с целью увеличения прибыли систематически расширяют географию путешествия во всем мире, и, второе, с целью повышения рентабельности систематически производят инвестирование туристического бизнеса на международном уровне [1., ст. 145].

Грузия одна из тех интересных стран мира, где на относительно малой территории представлена природа, характеризующая различные климатические зоны. Всего за несколько часов, а нередко и за несколько минут турист может очутиться из пустыни в субтропики, или искупаться в море а дальше заняться горнолыжным спортом. За последние годы правительство значительное внимание уделяет развитию и освоению экологического туризма. В этом направлении необходимо провести значительную по объему работы с точки зрения развития инфраструктуры.

Целью настоящего исследования является показать, насколько важным представляется развитие экологического туризма в Грузии для дальнейшего совершенствования экономики страны. **Задачей исследования** является доказать, что для развития экологического туризма целесообразно использовать богатый опыт развитых туристических стран мира, а не разрабатывать свои инновационные методы (что в значительной степени сократит материальные и финансовые расходы). **Оригинальность исследования** заключается в том, что в работе авторами выявлены те ключевые проблемы, которые в условиях эффективного менеджмента позволят значительно совершенствовать развитие экологического туризма, что в свою очередь положительно повлияет на экономику страны. **В работе использованы** статистические данные МВД и статистического агентства Грузии, метод анализа и синтеза, методы сравнения и аналогии.

Всемирная туристическая организация

(WTO) в 2014 году опубликовала годовой отчет UNWTO Tourism Highlights, согласно которого в Грузии определен рост количества иностранных туристов. По итогам прошлого года в Грузии был зафиксирован самый высокий показатель темпов роста среди развивающихся туристических регионов. Такая оценка Грузии впервые попала в отчетах всемирной туристической организации. Отмеченный факт свидетельствует о привлечении внимания всемирного сообщества к вопросам развития туризма в Грузии, так как отмеченное издательство является очень достоверным и влиятельным источником информации.

Согласно статистических данных за 5 месяцев 2014 года, в Грузии побывали 1 299 685 визитера. По данным МВД Грузии в 2014 году границу Грузии пересекли 2 822 363 человек. Показатели 5-ти месяцев 2015 года составляют почти половину прошлогодних визитеров [5., ст. 2].

По показателям 2014 года самое большое количество туристов прибыло из Ирана (+109% роста), Турции (+105,2% роста), России (+ 99,2% роста), Армении (+38,3% роста), Азербайджана (+26,3% роста) и Украины (+20,5% роста). Количество туристов из Западной Европы превысило количество туристов из Украины и Ирана вместе взятых. [4., ст.5].

Что касается курортов Черноморского побережья Грузии, согласно заявления департамента туризма Аджарии, за январь-май 2015 года Аджарию посетили 239 742 визитера, что на 61,7% больше аналогичного показателя 2014 года [3., ст.14]. .

Туризм, вместе с сельским хозяйством представляет отрасль, имеющий самый высокий потенциал для развития экономики нашей страны. Развитие туризма будет способствовать социально-экономическому развитию регионов страны и повышению уровня благосостояния местного населения.

Грузия, как страна с замечательным туристическим назначением, может многое предложить туристам: восхитительная природа; разнообразные ландшафты; Кавказский хребет (688 ледниковых гор), субтропическая зона Черного моря (прибрежная полоса составляет 320 км); реки, озера и водопады (25000 рек и 860 озер); минеральные воды (1400 минеральных источников, из них более половины горячие); высеченные в скалах города, исторические памятники, традиционное грузинское гостеприимство и знаменитая грузинская кухня – превращают Грузию в привлекательную туристическую страну.

Следует отметить, что внутренних туристов Аджария привлекает Черным морем, а иностранные туристы отдают предпочтение высокогорным регионам Грузии. В связи с этим, в Грузии активно протекает работа для развития сферы туризма по различным направлениям с тем, чтобы регионы страны были привлекательными для туристов во все времена года.

В настоящее время в Грузии общая площадь защищенных территории составляет 495 892 гектаров, т.е. приблизительно 7% всей территории страны. Примерно 75% защищенных территории покрыты лесным покровом. В Грузии имеются 16 государственных заповедников, 8 национальных парков, 14 природных памятников и 2 защищенных ландшафтов [6., ст.11].

Основным мотивационным фактором развития экологического туризма является стремление народа причаститься к природе во время отдыха, дышать свежим воздухом, принимать экологически чистые продукты, а также получить эстетическое наслаждение от осмотра природных ландшафтов. Вместе с тем, к мотивам, определяющим выбор экологического туризма, относятся желание туристов во время путешествия ознакомиться животным и растительным миром новых территории.

Для мировых туристических рынков Грузия представляет новое, зеленое направление. По современным тенденциям туристы для осмотра выбирают зеленые страны из-за существующих там дикой природы и экологически чистой внешней среды.

Развитие экологического туризма в Грузии может принести ряд потенциальных выгод:

- Может стать значительным источником занятости местного населения, особенно в экономически слабо развитых регионах. Местное население в ранге сотрудников может заняться в системе гостеприимства;
- Дает возможность местному населению заняться самостоятельным бизнесом;
- Увеличивает доходы местных бюджетов;
- Сохраняет местную культуру, традиции и обычаи, способствует сохранению и реставрацию местных исторических достопримечательностей;
- Оказывает положительное воздействие на проведение мероприятия, способствующих охране окружающей среды, так как индустрия туризма относительно чист с экологической точки зрения, чем другие виды деятельности.

Вместе с тем экологический туризм имеет

и негативные стороны. В частности, со стороны туристов возможны действия, наносящие вред окружающей среде, нарушение традиции местного расселения. Отмеченное особенно сильно проявляется в развивающихся странах, где туристы из промышленно развитых стран своим нахождением навязывают местному населению для них характерный образ жизни и уровень обслуживания.

Необходимо отметить, что население Грузии настолько привыкло к красоте родного края, что уже не замечают ее и скептически относятся к тому, чтобы отдохнуть вблизи собственного дома и все больше стремятся на одну-две недели поехать в Турцию, Египет или другое место. В тоже время нужно подчеркнуть, в широких масштабах на сегодня у нас имеется только экотуристические ресурсы, но мы практически не располагаем реальными туристическими продуктами, как базовым товаром с характерными для него свойствами. Вместе с тем, развитию экологического туризма в Грузии препятствуют воздействие определенных факторов: несовершенное законодательство; не решен правовой статус экологического туризма (несовершенны соответствующие законы и положения); необходимо уточнение концепции развития экологического туризма; не наблюдается интерес к внедрению механизмов экономической кооперации и управления; муниципальные органы недостаточно используют свои управленческие функции, которые определяют политику муниципальных образований в сфере туризма, их роль в организации и регулирования развития туризма.

Не смотря на то, что Грузия фактически делает первые шаги по развитию экотуризма, в этом сегменте туристического бизнеса проблем предостаточно. Государство не уделяет достаточного внимания развитию экотуризма, считая его малоперспективным направлением в туристической индустрии Грузии.

Что касается иностранных инвестиций, следует отметить, что иностранцы не выказывают большого интереса. С учетом доходов населения Грузии, они не видят в грузинах крупных клиентов. Говоря о привлечении иностранных туристов, необходимо отметить, что их интересует не только комфортные условия, но и автентика (условия проживания, натуральные продукты питания, местные традиции и обычаи, фольклор и т.д.). В следствии, для развития в регионах отмеченного нового направления в туризме, считаем целесообразным объединить усилия всех участников проекта (организаторы

проекта, собственники средств размещения, финансовые организации, предприятия туристического комплекса). Только тесным взаимодействием отмеченных структур возможен эффективное, комплексное и прогрессивное развитие экологического туризма.

В настоящее время туризм в Грузии находится на новом, так сказать на начальном этапе своего развития и на фоне осуществляемых реформ этот процесс протекает достаточно медленно и тяжело. То, что Грузия располагает огромным туристическим потенциалом, не для кого не секрет, хотя эта древняя страна для туристов все еще является новой и не открытой. Ведь туризм относится к именно такой сфере, где успех зависит именно от того, насколько страна сможет удовлетворить потребности туристов и обеспечит их безопасность.

Турист после прибытия в Грузию сталкивается со многими проблемами. Напр. гостю, прибывшему в Рачу или Сванети трудно найти номер в гостинице или место в ресторане из-за крайне малого количества как таковых. Боржом-Харагаулскому национальному парку присвоен статус `PAN`, что удостоверяет его достопримечательность по европейским масштабам, однако и там отсутствуют такие обязательные объекты, как информационные доски, указатели дорог и направления тропинок, туалеты, пункты неотложной помощи и т.д.

Заключение

Анализ внутренних и внешних факторов, сдерживающих развитие экотуризма показывает, что действия по его развитию должны быть направлены с одной стороны на отстранение угроз и усиления слабых сторон, и с другой стороны на максимальное использование сильных сторон и благоприятных возможностей.

Исходя из вышеизложенного, по нашему мнению, в Грузии основными стратегическими направлениями развития экологического туризма представляются:

- на основе всестороннего изучения и системного анализа выработать национальную

стратегию развития экотуризма с учетом опыта ведущих туристических стран мира;

- Национальное агентство туризма должен обеспечить создание базы данных туристической инфраструктуры Грузии и созданные электронной карты.

- Необходимо диверсификация туристической отрасли. Основное внимание должно быть уделено тем видам туризма, для развития которых существуют наиболее благоприятные условия и которые будут привлекательны как для зарубежных, так и для местных туристов. - Представляется необходимым проведение активной рекламной кампании о Грузии и ее туристическом потенциале с использованием различных средств и возможностей;

- Повышение инвестиционной и рекреационной привлекательности охраняемых территории;

- повышение предпринимательской инициативы в сфере туризма;

- С целью улучшения социального и экономического положения местного населения, параллельно системы охраняемых территории, желательны подготовить проекты вспомогательных зон, что будет способствовать созданию альтернативных источников доходов (напр. Развитие экотуризма, создание семейных гостиниц и объектов общественного питания, нанять гидов и т.д.);

- Государственная и законодательная поддержка туризма. Считаю целесообразным законодательно урегулировать и конкретизировать вопросы относительно аренды земель охраняемых территории;

- Разработка нормативов (напр. разработка максимально допустимых норм антропогенного вмешательства, системы оплаты обслуживания и т.д.), которые позволят упростить организацию регулируемого туризма и отдыха;

- Разработка системы подготовки и переподготовки персонала охраняемых территории, ответственных на организацию регулируемого туризма и отдыха.

Литература:

1. Девадзе А.Х. Туризм (теория и практика). Тб. 2009с.286. (Devadze A. Kh. „Tourism (Theory and Practices)”, Tbilisi 2009, p.286).
2. Храбовченко В.В. Экологический туризм. - М.: Финансы и статистика, 2004с. 634 (Khrabovchenko V.V. „Ecological Tourism” – М. :Finances and Statistics, 2004, p. 634).
3. http://georgiantourizm.blogspot.com/2014/06/blog-post_04.html
4. <http://24saati.ge/index.php/category/business/2014-06-05/29426>
5. <http://www.for.ge/view>
6. http://moe.gov.ge/files/licenzia/bsap_ge.pdf

ტელემედიცინა, როგორც სამკურნალო- დიაგნოსტიკური პროცესის ეფექტიანობის გაზრდის ინსტრუმენტი

ეკატერინე გვარიშვილი,
მედიცინის დოქტორი, ბათუმის
ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

EKATERINA GVARISHVILI,
MD, PhD, Associated Professor

TELEMEDICINE, AS A TOOL TO INCREASE THE EFFICIENCY OF THE DIAGNOSTIC AND TREATMENT PROCESS

Abstract

The aim of this work was the disclosure of the role of telemedicine in health care as a new direction in the modern world. The objectives of my work include coverage issues such as trends in the world of telemedicine, the need for information standards in medicine, the use of videoconferencing in telemedicine, consideration of telemedicine as a tool to improve the efficiency of the diagnostic and treatment process, the possibilities of telemedicine technologies.

Telemedicine technologies are the most promising tool for improving the efficiency of work in medical institutions (MPI). To realize the benefits introduced by the use of telemedicine, it is possible only within the framework of the medical system, which has developed infrastructure:

ელიტა ხვედელიძე,
მედიცინის დოქტორი, ბათუმის
ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტის ასო-
ცირებული პროფესორი

ELITA KHVEDELIDZE,
MD, PhD, Associated Professor
Batumi Navigation Teaching University. Ba-
tumi, Georgia

- an integrated information system of medical institutions, based workstations, local area networks, databases and knowledge bases;
- operational communication systems with the necessary bandwidth and the possibility of access to the global communications network.

Regional Telemedicine Network (hereinafter referred to TMS) is designed to solve problems of diagnosis, treatment and rehabilitation, as well as the dissemination of knowledge and expertise among the medical staff at various levels. Thus, TMS is the basis for building a single information space, which brings together all the elements of the regional health system.

TMS integrates all types of healthcare institutions - central and regional governments, central, regional and district clinics and hospitals, medical academies and institutes, archives and libraries, and other health care facilities.

So, telemedicine - it is the direction to the junction of several fields - medicine, telecommunications, information technology and educa-

tion. Telemedicine has been developed in many countries around the world, proved in practice to be highly effective, and has a comprehensive positive impact on the health structure, improves the quality of care and enhances general practitioners, primary health care.

In addition, telemedicine facilitate cooperation between healthcare organizations, it allows you to organize an effective system of training of medical personnel. Telemedicine priority development objectives were identified, among which are called standardization applied medical, computer and telecommunication technologies, development of information resources.

But the direction is quite new, especially in Georgia. Although it should be noted that every day there are more really good really working telemedicine systems and networks. But they need a lot more in order to solve the problems associated with high-altitude areas and fairly low-density population of Georgia. The best way - unification of efforts of telecommunication companies, health care managers, employees of medical institutions, experts on health insurance, medical research institutes, educational institutions and development companies in the field of telemedicine solutions. In the event of such a merger might prompt decision complicated medical, organizational, financial and legal problems. This association is necessary for the effective development of such promising areas as telemedicine.

Keywords: *Telemedicine, telecommunication, managers, especially, association*

ტელესამედიცინო სისტემების (და ქსელებ-ის) შექმნა ამჟამად წარმოადგენს ჯანდაცვის ინფორმაციზაციის ზოგადი მიმართულების შემადგენელ ელემენტს. ტელემედიცინის ტექნოლოგიათა ინტეგრაციის გარეშე ახლად შექმნილ თუ უკვე მოქმედ კლინიკურ (და პოს-პიტალურ) ავტომატიზებულ საინფორმაციო სისტემებში (აის) შეუძლებელია მივაღწიოთ სამკურნალო-დიაგნოსტიკურ პროცედურათა მხარდაჭერ რაიმე სიცოცხლისუნარიან გადაწყვეტილებას. ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ პაციენტის დიაგნოსტიკის, მკურნალობისა და რეაბილიტაციის თითოეულ ეტაპზე ექიმს უნდა ჰქონდეს საშუალება, მიმართოს კოლეგების გამოცდილებას. კარგია, თუ ეს კოლეგა მუშაობს ამავე სამკურნალო-პროფილაქტიკურ დაწესებულებაში, და რა უნდა ექნათ, როცა პრობლემა იმდენად სპეციფი-

კურია, რომ მის გადასაჭრელად უნდა მოვიწვიოთ მაღალი კლასის სპეციალისტთა კონსილიუმი. სწორედ აქ ჩამოვარდება ლაპარაკი ტელემედიცინისა და ტელეკონფერენციების გამოყენების შესახებ.

წინამდებარე ნაშრომის თემა გახდა ტელემედიცინის, როგორც თანამედროვე მსოფლიოში ჯანდაცვის ახალი მიმართულების როლის გახსნა. ჩემი ნაშრომის ამოცანებს შეიძლება მივაკუთვნოთ ისეთი საკითხების გაშუქება, როგორცაა მსოფლიო ტელემედიცინის განვითარების ტენდენციები, მედიცინაში საინფორმაციო სტანდარტების აუცილებლობა, ვიდეოკონფერენციაკავშირის გამოყენება ტელემედიცინაში, ტელემედიცინის განხილვა სამკურნალო-დიაგნოსტიკური პროცესის ეფექტიანობის გაზრდის ინსტრუმენტად, ტელესამედიცინო ტექნოლოგიების შესაძლებლობების განხილვა.

ტელესამედიცინო ტექნოლოგიები არის სამკურნალო-პროფილაქტიკურ დაწესებულებებში (სპდ) მუშაობის ეფექტიანობის ამაღლების ყველაზე პერსპექტიული ინსტრუმენტი. ტელემედიცინის გამოყენებით შემოტანილი უპირატესობების რეალიზება შეიძლება მხოლოდ განვითარებული ინფრასტრუქტურის მქონე სამედიცინო სისტემის ფარგლებში:

- სამკურნალო დაწესებულებების კომპლექსური საინფორმაციო სისტემებით, რომლებიც ეფუძნება ავტომატიზებულ სამუშაო ადგილებს, ლოკალურ გამოთვლით ქსელებს, მონაცემთა ბაზებსა და ცოდნის ბაზებს;

- ოპერატიული კავშირგაბმულობის სისტემებით, რომელთაც გააჩნია საჭირო გამტარუნარიანობა და გლობალურ საკომუნიკაციო ქსელებში გასვლის უნარი.

რეგიონალური ტელესამედიცინო ქსელი (შემდგომში ტმქ) განკუთვნილია ავადმყოფთა დიაგნოსტიკის, მკურნალობისა და რეაბილიტაციის ამოცანების გადასაჭრელად, აგრეთვე ცოდნისა და გამოცდილების გასავრცელებლად სხვადასხვა დონის სამედიცინო პერსონალს შორის. ამრიგად, ტმქ წარმოადგენს საფუძველს ერთიანი საინფორმაციო სივრცის ასაგებად, რომელიც აერთიანებს რეგიონალური ჯანდაცვის სისტემის ყველა ელემენტს.

ტმქ აერთიანებს ყველა ტიპის ჯანდაცვის დაწესებულებას — ცენტრალურ და რეგიონალურ სამმართველოებს, ცენტრალურ, საოლქო და რაიონულ კლინიკებსა და საავადმყოფოებს, სამედიცინო აკადემიებსა და ინსტიტუტებს, არქივებსა და ბიბლიოთეკებს და

სხვა სამკურნალო-პროფილაქტიკურ დაწესებულებებს.

ტმქ უნდა შეესაბამებოდეს მოთხოვნებს ამგვარი ტიპის სისტემებისადმი:

- უზრუნველყოს წვდომა ყველა სერვისზე ყოველდღიურად, 24 საათის განმავლობაში;

- ეფექტიანად დაიცვას მთელი ინფორმაცია და უზრუნველყოს ტმქ-ის მომხმარებელთა იდენტიფიკაცია;

- უზრუნველყოს ტმქ-ის რაგინდარა აუცილებელი გეოგრაფიული და ფუნქციური გაფართოება;

- წარმოადგინოს ფუნქციათა აუცილებელი და საკმარისი ნაკრები ავადმყოფთა დიაგნოსტიკის, მკურნალობისა და რეაბილიტაციის ამოცანათა გადასატარებლად, სამედიცინო მუშაკების სწავლებისა და კვალიფიკაციის ასამაღლებლად, აგრეთვე მმართველობითი ინფორმაციის შეგროვება-გავრცელებისთვის;

- გააერთიანოს რეგიონალური ჯანდაცვის ობიექტები ერთიან საინფორმაციო ტელესამედიცინო სივრცედ;

- ბაზირება ჰქონდეს საინფორმაციო ინფრასტრუქტურაზე ავტომატიზებული საინფორმაციო სისტემების (აის) საფუძველზე ტმქ-ში გაერთიანებულ სამკურნალო დაწესებულებებში.

ტმქ-ის შემადგენლობაში შეიძლება გამოიყოს ოთხი ტიპის ელემენტი რომელთა ურთიერთქმედებაც ქმნის ტმქ-ს:

- არხწარმოქმნელი გარემო — აპარატული, პროგრამული საშუალებების, ინფორმაციის მატარებლებისა და ტექნოლოგიური გადაწყვეტილებების (პროტოკოლები და სტანდარტები) ნაკრები, რომელიც უზრუნველყოფს სხვადასხვაგვარი ინფორმაციის გადაცემას ტერიტორიულად განაწილებულ გარემოში;

- საკონსულტაციო ცენტრი — სამედიცინო დაწესებულება, რომელსაც შტატში ჰყავს მაღალკვალიფიციური ექიმები მედიცინის მიმართულებათა მიხედვით და შესაბამისი აღჭურვილობა დისტანციური კონსულტაციების, კონსილიუმებისა და სამკურნალო-დიაგნოსტიკური პროცედურების ჩასატარებლად, აგრეთვე ექიმების სწავლების ორგანიზებისთვის (სემინარების, ლექციების ჩასატარებლად) ტმქ-ის დაშორებულ სადგურებში;

- სადისპეტჩერო პუნქტი — გამოყოფილი ან ტმქ-ის სხვა ელემენტების შემადგენლობაში მოქმედი სტრუქტურა, რომელიც ასრულებს საკონსულტაციოდ მოთხოვნათა ფილტრაციის, კონსულტაციების დაგეგმვისა

და უზრუნველყოფის, კონსილიუმების ორგანიზების, აგრეთვე საკონსულტაციო ცენტრების შესაძლებლობების შესახებ ინფორმაციის შეგროვება-გავრცელების ფუნქციებს. აგრეთვე შეიცავს ადმინისტრირების სამსახურს, რომელიც ასრულებს ქსელური სტრუქტურის თანხლების ფუნქციებს;

- დაშორებული პუნქტები — საგანგებო წესით აღჭურვილი სამედიცინო დაწესებულება, რომლის პერსონალიც უშუალოდ ურთიერთქმედებს პაციენტებთან და ასრულებს სამკურნალო, დიაგნოსტიკური, პროფილაქტიკური და სარეაბილიტაციო პროცედურების კომპლექსს.

აუცილებლობის შემთხვევაში ტმქ-ის სტრუქტურაში ვალიდებდა დროებითი უჯრედები, მაგალითად, დაშორებულ სამედიცინო ქვედანაყოფთა კომპლექსი საბრძოლო მოქმედებებისა თუ ტექნოგენური კატასტროფების ადგილებში. ასეთი სადგურები გაიშლება და ჩაირთვება ტმქ-ში ამგვარ ადგილებში წარმოქმნილი ოპერატიული პრობლემების გადაჭრისას წამყვანი ცენტრების სპეციალისტების ჯგუფების გამოყენების მიზნით, ამასთან, ამ სპეციალისტთა დაკარგვის რისკი დაიფარება ნულზე, ხოლო კონსულტაციების მიღება შეიძლება მთელი დღე-ღამის განმავლობაში, სხვადასხვა საათობრივ სარტყლებში დროის სხვაობის გამოყენებით.

ტელესამედიცინო სისტემების აპარატული უზრუნველყოფის სისტემაში გამოიყოფა 4 ძირითადი მდგენელი:

- მულტიმედიური ინფორმაციის გადაცემის ინფრასტრუქტურა;

- საერთო პროფილის კომპიუტერული აღჭურვილობა;

- სპეციალიზებული კომპიუტერული აღჭურვილობა;

- სპეციალიზებული სამედიცინო აღჭურვილობა.

საერთო პროფილის კომპიუტერული აღჭურვილობა გამოიყენება ექიმ-კონსულტანტისა და მკურნალი ექიმის საშუალო ადგილების ორგანიზებისთვის, აგრეთვე კონფერენც-დარბაზების მოსაწყობად. მის შემადგენლობაში შედის სხვადასხვა არქიტექტურისა და დანიშნულების კომპიუტერები (სამაგიდო პკ, საშუალო სადგურები, Notebook-ისა და PDA-ს კლასის მობილური და გადასატანი კომპიუტერები, სპეციალიზებული და ჩასაშენი სისტემები). კომპიუტერების გარდა, აქ შედის სხვადასხვა პერიფერიული აღჭურვილობა — BKC კოდეკები, ვიდეოკამერები, აუდიოსისტემები, სხვა-

დასხვა დიჯიტალიზაციები და პრინტერები.

ტელესამედიცინო ქსელებში გამოსაყენებლად იდეალურად გამოდგება სპეციალიზებული სამედიცინო აღჭურვილობა, რომელსაც აქვს აკუსტიკური უკუკავშირი ექიმთან, აგრეთვე ჩაშენებული ქსელური მხარდაჭერა. კარდიოლოგიისთვის ეს შეიძლება იყოს ანგიოგრაფიული დანადგარები და სხვადასხვა ექოგრაფები, პულმონოლოგიაში — ბრონქოსკოპები, გასტროენტეროლოგიაში — გასტროსკოპები, დერმატოლოგიასა და ენდოსკოპიაში — დერმატოსკოპები და ვიდეოკამერები ენდოსკოპიური ბუნიკებით. ასევე ეს შეიძლება იყოს ფართო პროფილის დიაგნოსტიკური აღჭურვილობა — ულტრაბგერითი კვლევის აპარატები, MRI-ტომოგრაფები, მიკროსკოპები, სტეტოსკოპები და სხვა აღჭურვილობა.

ტელემედიცინის განვითარება მსოფლიოში

სპეციალისტთა წარმოდგენებით, ტელემედიცინა რჩება უპირველეს ყოფლისა დისტანციურ დიაგნოსტიკად, თუმცა მისი პოტენციური შესაძლებლობები გაცილებით ფართოა. ქსელური ტექნოლოგიები იძლევა ავადმყოფობის ისტორიის დოკუმენტური გადაცემის საშუალებას ავადმყოფთა გადაყვანისას კლინიკიდან კლინიკაში. დაზღვევისა და გადახდის საკითხების ოპერატიულ გადაწყვეტას, ექიმთა კვალიფიკაციის ამაღლების ახალ შესაძლებლობებს, ახალი სამედიცინო ტექნოლოგიებისა და მეთოდების ფართო დანერგვას, დისტანციურ სამედიცინო კონსულტაციებს, კონსილიუმებს, ტელეკონფერენციებსა და ტელემანიპულაციებს (აპარატურის დისტანციური მართვა და მანძილზე ქირურგიული ჩარევებიც კი).

პირველი ქვეყანა, რომელმაც ტელემედიცინა დააყენა პრაქტიკულ ნიადაგზე, გახდა ნორვეგია, სადაც არის ტრადიციული სამედიცინო დახმარებისთვის ხელმისაწვდომელი დიდი რაოდენობით ადგილები. მეორე პროექტი განხორციელდა საფრანგეთში სამოქალაქო და სამხედრო ფლოტის მეზღვაურებისთვის. დღეს კი უკვე ძნელი მოსაძებნია დასავლეთის ქვეყანა, სადაც არ ვითარდება ტელესამედიცინო პროექტები. განსაკუთრებული გაქანება „ტელემედიცინის“ სეანსებმა მიიღო აშშ-ში.

ამჟამად ბევრ ქვეყანაში საერთაშორისო ორგანიზაციაში მუშავდება მრავალრიცხოვანი ტელესამედიცინო პროექტები. ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციაში მუშავდება მედიცინაში ტელეკომუნიკაციების გლობალური ქსელის შექმნის იდეა. იგულისხმება

სამეცნიერო დოკუმენტებისა და ინფორმაციის ელექტრონული გაცვლა, მისი დაჩქარებული ძიება წვდომით ტელესაკომუნიკაციო ქსელების მეშვეობით, ვიდეოკონფერენციების, დაუსწრებელი დისკუსიებისა და თათბირების ჩატარება, ელექტრონული კენჭისყრა.

განვითარებას ჰპოვებს აგრეთვე სამედიცინო ტელეკომუნიკაციების საერთაშორისო ქსელებიც, რომლებიც მიმართულია სხვადასხვა მიზნებისაკენ: სისტემა «მატელლიფე» — განვითარებად ქვეყნებში სამედიცინო ცოდნის გავრცელებისა და კადრების მომზადებისთვის, «PlanetHeres» — ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ შემოთავაზებული გლობალური სამეცნიერო კომუნიკაციების, საერთაშორისო სამეცნიერო ექსპერტიზისა და სამეცნიერო პროგრამათა კოორდინაციის სისტემა, სხვა სისტემები და ქსელები.

ევროპის თანამეგობრობამ უკვე რამდენიმე წლის წინ დააფინანსა 70-ზე მეტი საერთაშორისო პროექტი, რომლებიც მიმართულია ტელემედიცინის სხვადასხვა ასპექტების განვითარებაზე: სასწრაფო დახმარებიდან (პროექტი HECTOR) შინ მკურნალობის ჩატარებამდე (პროექტი HOMER-D). პროექტების მთავარი ამოცანა არის სამედიცინო ინფორმატიკის მეთოდების განვითარება, რაც მიზანმიმართულია სამედიცინო მონაცემების რეგისტრაციასა და ფორმალიზებაზე, მათ მომზადებაზე გადასაცემად და მისაღებად. მუშავდება და გამოიცდება ინფორმაციის შეკუმშვის ალგორითმები, ინფორმაციის გაცვლის სტანდარტული ფორმები როგორც ამოსავალი მონაცემების დონეზე (გამოსახულებები, ელექტროსიგნალები, მაგ., ელექტროკარდიოგრამები, და ა.შ.), ისე ავადმყოფობის ისტორიის დონეზე. მიდის ავტომატიზებული სამუშაო ადგილების შემუშავება სხვადასხვა საექიმო და დიაგნოსტიკურ სპეციალობებში (ულტრაბგერითი დიაგნოსტიკა, კომპიუტერული ტომოგრაფია, რენტგენოლოგია, ბიოქიმია).

ყველა, ერთი შეხედვით დაქსაქსული პროექტი, სინამდვილეში, არის კარგად კოორდინირებული. არსებობს პროექტები, რომლებიც ახდენენ ყველა კონკრეტულ შემუშავებას (მაგალითად, ITHACA), აგრეთვე პროექტები, რომლებიც ახორციელებენ კერძო პროექტების ეფექტიანობის შეფასებასა და საუკეთესო გადაწყვეტილებების გავრცელებას (STAR). პრაქტიკულად, ყველა პროექტი დუბლირებულია, ე.ი. ევროკავშირი გამიზნულად მიდის ხარჯების გაზრდაზე, რათა მიიღოს საუკეთესო გადაწყვეტილებები.

ამჟამად მსოფლიოში ცნობილია 250-ზე მეტი ტელესამედიცინო პროექტი, რომლებიც თავისი ხასიათით იყოფა კლინიკურად (დიდი უმეტესობა), საგანმანათლებლოდ, საინფორმაციოდ და ანალიტიკურად. გეოგრაფიული გავრცელების მიხედვით პროექტები იყოფა: ადგილობრივად (ლოკალურები ერთი დაწესებულების შიგნით, ესაა 27%), რეგიონული (40%), ზოგადეროვნული (16%) და საერთაშორისო (17%). ბევრი პროექტი არის მრავალმიზნობრივი, შემთხვევათა ნახევარში (48%) ისინი დაკავშირებულია ტელეგანათლებასთან და ტელესწავლებასთან. ყოველ მეოთხე პროექტში ინფორმაციის გადაცემის ახალი არხები გამოიყენება მართვისა და ადმინისტრირების საჭიროებისთვის. 23%-ში ტელემედიცინა გამოიყენება სასოფლო და დაშორებული რაიონების მცხოვრებთა სამედიცინო მომსახურებისთვის.

თანამედროვე ტელესამედიცინო მიდგომები საშუალებას იძლევა, ჩატარდეს ყველაზე შორეულ რაიონში მყოფ ექიმთა და მათ პაციენტთა კონსულტაციები. ამასთან, მძიმე ავადმყოფისთვის კონსულტაციის ჩასატარებლად ექიმს შეუძლია ჰქონდეს არა მხოლოდ საკუთარი გამოცდილების იმედი. ტელესამედიცინო ტექნოლოგიების წყალობით ექიმებსა და სპეციალისტებს შეუძლიათ მოუსმინონ ცნობილ მეცნიერთა ლექციებს ჯანდაცვისა და სამედიცინო მეცნიერების ყველაზე აქტუალურ თემებზე, დაამყარონ პროფესიული კავშირები წამყვან მსოფლიო სამეცნიერო ცენტრებთან, აგრეთვე თავიანთ კოლეგებთან მეზობელი რაიონული საავადმყოფოებიდან ან საოლქო ცენტრის წამყვან სპეციალისტებთან. მეტად მიმზიდველია ვიდეოკონფერენციების ტექნოლოგიათა გამოყენება, რაც მხარეებს აძლევს ცოცხალი ურთიერთობის საშუალებას ვიდეოს რეჟიმში.

როდესაც ექიმი აწყდება რთულ შემთხვევას თავის პრაქტიკაში, ის ეთათბირება, კონსულტაციებს იღებს კოლეგებისაგან. საკმაოდ ხშირად თავს იჩენს ურთიერთობის მოთხოვნილება კოლეგებთან არა მხოლოდ თავისი საავადმყოფოდან, არამედ სხვა სამედიცინო ორგანიზაციებიდანაც როგორც საქართველოში, ისე საზღვარგარეთ, ამასთან, საჭირო ხდება სამედიცინო დოკუმენტაციის, სურათების, ვიდეოგამოსახულებების გაცვლა.

ტელემედიცინა და ინტერნეტი

ტელემედიცინა დაკავშირებულია ინტერნეტის გლობალური ქსელის განვითარებასთან,

რომლითაც პრინციპში შეიძლება განვახორციელოთ ყველა ამოცანა, რაც დაისმის ტელემედიცინის წინაშე. თუმცა, გატარების გარანტირებული ზოლის არარსებობა ტელეკონსულტაციის მონაწილეებს შორის იწვევს ვიზუალური ინფორმაციის გადაცემის შენელებასა და შეზღუდვას აუდიოინფორმაციის გადაცემაზე (ურთიერთობისა და ვიდეოფრაგმენტების გადაცემის პრაქტიკულ შეუძლებლობამდე მათი დიდი მოცულობის გამო). გარდა ამისა, ინტერნეტი არის ღია ქსელი, ხოლო პაციენტთა სამედიცინო მონაცემების გადაცემა და განხილვა ყველასთვის ღია რეჟიმში სამართლებრივი თვალსაზრისით დაუშვებელია. ინფორმაციის მკაცრი დაცვის შემოღება დაკავშირებულია სამედიცინო (პირადი, პაციენტის შესახებ) ინფორმაციის კონფიდენციალობის დაცვის აუცილებლობასთან.

ინტერნეტ- და ტელესაკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენება იქცა სამედიცინო მეცნიერებისა და პრაქტიკის განუყოფელ ნაწილად, რაც გავლენას ახდენს ექიმთა ქცევაზე. ასე მაგალითად, 400 ამერიკელი ექიმის შერჩევითმა გამოკითხვამ 2001 წ. მარტში აჩვენა, რომ მათგან 356 (89%) რეგულარულად სარგებლობს ინტერნეტით თავისი ცოდნის შესავსებად, მუშაობის ეფექტიანობის გასაზრდელად და პაციენტებთან საკონტაქტოდ. ინფორმაცია ინტერნეტიდან გარკვეულწილად გავლენას ახდენს ექიმების მიერ დასმულ დიაგნოზებზე და იმ წამლების არჩევანზე, რომლებსაც ისინი გამოუწერენ თავიანთ პაციენტებს.

ინტერნეტის მეშვეობით შეიძლება მოხდეს პროცედურებისა და ოპერაციების ტრანსლირება საგანმანათლებლო მიზნებით. მიუხედავად ამისა, ინტერნეტი ვერ განიხილება უწყვეტი სწავლების ძირითად ბაზად, თუმცა შეიძლება მისი შესაძლებლობების გამოყენება ამ პროცესის შემადგენელ ნაწილად. ხელსაყრელი პირობები იქმნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შეერთება არ მოითხოვს დიდ დროს, ანუ ისეთი არხების არსებობისას, რომლებიც პასუხობს საკმაოდ მაღალ მოთხოვნებს, რასაც ძირითადად შეესაბამება კავშირგაბმულობის ოპტიკურბოჭკოვანი ან თანამგზავრული ხაზები.

ტელემედიცინა ინტერნეტთან ერთად საშუალებას მოგვცემს, უფრო რაციონალურად გამოვიყენოთ მედიცინისა და ჯანდაცვის მეცნიერული და პრაქტიკული პოტენციალი.

მედიცინაში საინფორმაციო სტანდარტების აუცილებლობა

სამედიცინო ინფორმაციის შეგროვების, დამუშავებისა და ანალიზის კომპიუტერული სისტემები დღეს აქტუალური უნდა იყოს საქართველოს ჯანდაცვის ყველა სტრუქტურისთვის. ამასთან, ორიენტაცია ვიწრო, ლოკალური საკითხების გადაჭრაზე, ერთიან საინფორმაციო სისტემაში სამედიცინო მონაცემების შენახვის, გარდაქმნისა და გადაცემის სტანდარტული წესების არარსებობა, ისევე როგორც ამგვარი სივრცის არარსებობაც, იქცევა საგრძნობ დაბრკოლებად ჯანდაცვის ეფექტიანი ინფორმატიზაციის გზაზე. შედეგად თავს იჩენს წინააღმდეგობა მუდმივად მზარდ საინფორმაციო მოთხოვნილებებსა და ჯანდაცვის დაწესებულებათა საინფორმაციო უზრუნველყოფის ღონეს შორის. დღეისთვის უნდა ვაღიაროთ, რომ საკვანძო როლს მედიცინაში საინფორმაციო ტექნოლოგიების დასაზრუნავად თამაშობს სტანდარტიზაცია. ბოლო ათწლეულებში სამედიცინო ინფორმატიკის სპეციალისტთა ყველაზე დიდი ძალისხმევა თავმოყრილი იყო ორ ძირითად საგნობრივ დარგში, როგორცაა: სამედიცინო ტერმინოლოგიის სტანდარტიზაცია და სამედიცინო მონაცემთა გადაცემის სტანდარტიზაცია.

ფუნქციური სტანდარტების კონცეფცია გულისხმობს მედიცინის შემდეგი ძირითადი ამოცანების გადაჭრას:

1. შეუძლებელია სამედიცინო საინფორმაციო სისტემის შექმნა, რომლის შემადგენლობაშიც შევიდოდა მხოლოდ ერთი მწარმოებლის მიერ შემუშავებული კომპონენტები. ეს აიხსნება იმით, რომ ამჟამად დიდი რაოდენობით სამედიცინო ტექნიკა აღჭურვილია საკუთარი პროგრამული უზრუნველყოფის მქონე კომპიუტერებით. ამგვარ პროგრამებს ან არა აქვთ სხვა კომპონენტებთან ურთიერთობის უნარი, ან შეუძლიათ ურთიერთობა რაიმე საკუთარ ფორმატში, ანდა მზარს უჭერენ ინფორმაციის გაცვლის ამა თუ იმ სტანდარტს. ინფორმაციის გაცვლის ერთიანი სტანდარტის შემოღება იძლევა ამ პრობლემების გადაჭრის საშუალებას სამედიცინო საინფორმაციო სისტემის შიგნით.

2. ამჟამად მთავრდება ავტონომიური სამედიცინო კომპიუტერული სისტემების პერიოდი, რომლებიც იქმნება ავტონომიურად ცალკეული სამედიცინო ქვედანაყოფების მიერ საკუთარი ამოცანების გადასაჭრელად. დგება სხვა პერიოდი — ერთმანეთთან ურთიერთქმედ საინფორმაციო კომპიუტერული სისტე-

მების პერიოდი. სტანდარტები სამედიცინო საინფორმაციო ტექნოლოგიებში საშუალებას იძლევა, მოხდეს ინფორმაციის გაცვლა არა მხოლოდ საკუთარი სისტემის შიგნით, არამედ გარეშე სისტემებთანაც. ეს უზრუნველყოფს რეგიონული სამედიცინო დაწესებულებების ურთიერთქმედებას მსხვილ ცენტრებთან, აგრეთვე ქართული დაწესებულებებისა — უცხოურთან.

3. სტანდარტები ხელს უწყობს მედიცინაში თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების დანერგვის გააძვირებას. სტანდარტის მხარდამჭერი პროგრამული უზრუნველყოფის გამოყენებით სამედიცინო დაწესებულებებს ექნებათ საშუალება, თანდათან დანერგონ საინფორმაციო სისტემები — ცალკეული განყოფილებებიდან დაწყებული, და თანდათან შექმნან დიდი მასშტაბის სისტემები.

4. სტანდარტების მხარდამჭერი პროგრამული უზრუნველყოფა უფრო დიდხანს არ ძველდება, ადვილად ექვემდებარება მოდერნიზებას, და, როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, მუშაობს უფრო სტაბილურად. თანაც ის უფრო იაფია, რადგანაც სტანდარტების შემოღება იწვევს კონკურენციის მკვეთრ მატებას პროგრამული უზრუნველყოფის ბაზარზე.

დასკვნა

მაშ ასე, ტელეკომუნიკაციების რეგულირების სააგენტოში ჯანდაცვის ახალი მიმართულებათა, რომელიც მედიცინის, ტელეკომუნიკაციების, საინფორმაციო ტექნოლოგიების, და ა. შ. რამოდენიმე დარგს მოიცავს. ტელეკომუნიკაციების განვითარება ჰპოვა მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში, პრაქტიკაში დაამტკიცა თავისი მაღალი ეფექტიანობა და კომპლექსურ დადებით გავლენას ახდენს ჯანდაცვის სტრუქტურაზე, ზრდის სამედიცინო დახმარების ხარისხს და აფართოებს ზოგადი პრაქტიკის ექიმების — ჯანდაცვის პირველადი რგოლის შესაძლებლობებს.

გარდა ამისა, ტელეკომუნიკაციები ხელს უწყობს თანამშრომლობას სამედიცინო ორგანიზაციებს შორის, იძლევა სამედიცინო კადრების მომზადების ეფექტიანი სისტემის ორგანიზების საშუალებას. განისაზღვრა ტელეკომუნიკაციის განვითარების პრიორიტეტული ამოცანები, რომელთა შორისაც დასახელდა გამოყენებული სამედიცინო, კომპიუტერული და ტელეკომუნიკაციო ტექნოლოგიების სტანდარტიზაცია, საინფორმაციო რესურსების განვითარება.

ეს მიმართულება საკმაოდ ახალია, გან-

საკუთრებით საქართველოსთვის. თუმცა აღსანიშნავია, რომ ყოველდღე ჩნდება სულ უფრო მეტი ნამდვილად კარგი, რეალურად მომუშავე ტელესამედიცინო სისტემა და ქსელი. მაგრამ ისინი გაცილებით მეტი საჭიროა იმისთვის, რომ გადაიჭრას პრობლემები, რაც დაკავშირებულია საქართველოს მაღალმთიან ტერიტორიებთან და მოსახლეობის საკმაოდ დაბალ სიმჭიდროვესთან. საუკეთესო გზა არის ტელესაკომუნიკაციო კომპანიების, ჯანდაცვის ორგანიზატორების, სამკურნალო

დაწესებულებათა თანამშრომლების, სამედიცინო დაზღვევის სპეციალისტების, სამედიცინო კვლევითი ინსტიტუტების, სასწავლო დაწესებულებებისა და ტელემედიცინის დარგში გადაწვევები და შექმნილი პრობლემების დასაგეგმვის გაერთიანება. ამგვარი გაერთიანების შემთხვევაში შესაძლებელია ურთულესი სამედიცინო, საორგანიზაციო, ფინანსური და იურიდიული პრობლემების სწრაფი გადაჭრა. ეს გაერთიანება აუცილებელია ისეთი პერსპექტიული დარგის ეფექტიანი განვითარებისთვის, როგორცაა ტელემედიცინა.

ლიტერატურა:

1. **Медведев О.С., Кербиков О.Б.** Телемедицина: технология будущего или возможность повысить уровень медицинского обслуживания уже сегодня. Компьютерные технологии в медицине. № 2, 1997 г., стр. 88-89.
2. Телемедицина и компания Telecom Finland. Компьютерные технологии в медицине. № 2, 1997 г., стр. 95.
3. **Новиков Л.А., Фургал С.М., Белевитин Л.Б., Корсун К.Ю.** Телемедицина в Российской военно-медицинской Академииг. Санкт-Петербурга. Компьютерные технологии в медицине. № 3, 1997 г., стр. 73.
4. Telemedicine Resources and Services: American Telemedicine Association// The Univ. of Texas at Austin. -1994.
5. **Буравков С.В., Григорьев А.И.** Основы телемедицины. - М.: Фирма Слово. - 2001.
6. **Григорьев А.И., Орлов О.И.** Клиническая телемедицина. - М.: Фирма Слово. - 2001.
7. **Лях Ю.Е., Владимировский А.В.** Введение в телемедицину. Серия «Очерки медицинской и биологической информатики.» - Донецк: ООО «Лебедь», 1999.
8. Телемедицина. Новые информационные технологии на пороге XXI века. Подъед. проф. Р.М.Ю суповаи проф. Р.И. Полонникова. - Санкт-Петербург. - ТОО Издательство «Анатолия». - 2003.

ფინანსები და საბანკო პოლიტიკა

საბანკო კრიზისის თავისებურებები რეფორმირებადი ეკონომიკის ქვეყნებში

ლია ელიავა,

ეკონომიკის დოქტორი, ქუთაისის
უნივერსიტეტის პროფესორი

LIA ELIAVA,

Doctor of economics, Professor of
Kutaisi University

ანოტაცია

ნაშრომში გამოკვლეულია რეფორმირებადი ეკონომიკის ქვეყნებში საბანკო კრიზისის წარმოშობისა და განვითარების ძირითადი თავისებურებები. დასაბუთებულია, რომ ეკონომიკური ციკლის გავლენა საბანკო კრიზისის განვითარებაზე ვლინდება სამ ძირითად ფაზაში. პირველი, ინფლაციური ფაზა, ემთხვევა ეკონომიკური რეფორმების საწყის ეტაპს, როდესაც ინფლაცია საბანკო სექტორზე ზემოქმედებს რამდენიმე მიმართულებით. მეორე ფაზაში იწყება ფინანსური წესრიგის დამყარება, გონივრული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარება და ფინანსური სტაბილიზაცია. მესამე, საკრედიტო ბუმის ფაზაში, ჭარბი საკრედიტო ექსპანსია წარმოადგენს საბანკო კრიზისების საკმაოდ ძლიერ მაპროვოცირებელ ფაქტორს. ნაშრომში საბანკო კრიზისის ნეგატიური შედეგების შერბილების მიზნით შემოთავაზებულია მეთოდური და ორგანიზაციული ხასიათის რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: საბანკო კრიზისი, ეკონომიკური ციკლები, ფინანსური ლიბერალიზაცია, ინფლაცია, დევალვაცია, დაკრედიტება.

FEATURES OF REFORMING THE BANKING CRISIS ECONOMIES

Annotation

The work analyzes main features of the origin and development of the banking crisis in the emerging economies. It is proved that the impact of economic cycles on the development of the banking crisis is manifested in three main phases. First, inflationary phase, coinciding with the initial stage of economic reforms, the inflation impact on the banking sector in several directions. The second phase begins with the financial order, a reasonable monetary policy and financial stabilization. Third, in the credit boom phase, credit expansion is quite strong provocation of the banking crises. To propose to mitigate the negative effects of banking crisis gives organizational and methodical recommendations.

Keywords: banking crisis, economic cycles, financial liberalization, inflation, devaluation, crediting.

ეკონომიკური გლობალიზაციის გაღრმავებას და მსოფლიოში ახალი წესრიგის დამყარებასთან დაკავშირებულ პოლიტიკურ დაპირისპირებებს თან სდევს ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისების გახშირება, განსაკუთრებით რეგიონული და გლობალური საბანკო კრიზისების, რომელთა განმაპი-

რობებელი ფაქტორები მრავალფეროვანია და ერთმანეთთან მჭიდროდ არიან დაკავშირებული [1]. როგორც პრაქტიკა ადასტურებს, საბანკო კრიზისები ყველაზე ხშირია საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ ქვეყნებში, განსაკუთრებით ეკონომიკური რეფორმების საწყის ეტაპებზე, როდესაც ადგილი აქვს ინფლაციის საკმაოდ მაღალ დონეს. ამ ქვეყნებში შემდგომ ეტაპებზე დგება ფინანსური სტაბილიზაციის პერიოდი, რომელიც ასტიმულირებს ეკონომიკურ ზრდას, ხოლო, ბოლო ეტაპზე ეკონომიკა გადადის აქტიური ზრდის ფაზაში. ანალოგიური ციკლური განვითარება მეტ-ნაკლებად დამახასიათებელია განვითარებული ეკონომიკური სისტემებისთვისაც. ქვეყნის საბანკო სისტემის მდგრადობაზე გავლენას ახდენს სამი საკვანძო მაკროეკონომიკური ფაქტორი – ინფლაციის ტემპების ცვლილება, საკრედიტო პორტფელის ზრდის ტემპი და ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის ცვლილება, რომლებიც თავის მხრივ მჭიდროდ ურთიერთკავშირში არიან ერთმანეთთან. წინამდებარე სტატიის მიზანია გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში საბანკო კრიზისებზე ეკონომიკური ციკლისა და ფინანსური ლიბერალიზაციის გავლენის თავისებურებების გამოკვლევა და შესაბამისი კონკრეტული რეკომენდაციების შემუშავება.

რეფორმირებადი ეკონომიკების მქონე ქვეყნების პრაქტიკიდან გამომდინარე, ეკონომიკური ციკლის გავლენა საბანკო კრიზისის განვითარებაზე ვლინდება სამ ძირითად ფაზაში: ინფლაციური ფაზა, ფინანსური სტაბილიზაციის ფაზა, საკრედიტო ბუმის ფაზა [2].

პირველი, ინფლაციური ფაზა, როგორც წესი, ემთხვევა რეფორმების საწყის ეტაპს. ამ დროს ინფლაცია საბანკო სექტორზე ზემოქმედებს რამდენიმე მიმართულებით – საპროცენტო განაკვეთების მეშვეობით, ეროვნული კაპიტალის საზღვარგარეთ გადინებით, დანაზოგების შექმნის სტიმულების შესუსტებით და სადეპოზიტო ბაზის შემცირებით, აქტიური და პასიური ოპერაციების სტრუქტურის ცვლილებით. აღნიშნული ფაზისთვის დამახასიათებელია ბანკების რაოდენობისა და საბანკო აქტივების მოცულობის ზრდა. ასევე, იზრდება ბანკების მოგება, იმ შემთხვევაში, თუ ბანკები უზრუნველყოფენ მაღალი საპროცენტო მარჟის შენარჩუნებას. ასეთ ვითარებაში კრედიტების ცუდი ხარისხი შეიძლება გადაიფაროს მათი სწრაფი გაუფასურების ხარჯზე.

ინფლაციის ფაზაში უარეს მდგომარეობაში აღმოჩნდებიან ის ბანკები, რომელთა აქტივები

პასივებთან შედარებით უფრო გრძელვადიანია. ბუნებრივია, ფასების მაღალი ტემპებით ზრდისას შენარჩუნებული უარყოფითად რეაგირებენ რეალური საპროცენტო განაკვეთების შემცირებაზე, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ მათ გააჩნიათ დანაზოგების ინვესტირების უკეთესი ალტერნატიული ვარიანტები. თავის მხრივ, სადეპოზიტო ბაზის შესანარჩუნებლად ბანკები იძულებულნი ხდებიან, გაზარდონ ანაბრებზე საპროცენტო განაკვეთები. ამასთანავე, ბანკებს მოგება მკვეთრად უმცირდებათ, თუ მათი აქტიური ოპერაციებიდან შემოსავლიანობის ზრდის შესაძლებლობები შეზღუდულია დაბალიეკვიდური ან არალიეკვიდური გრძელვადიანი აქტივების არსებობის გამო.

მრავალ ქვეყანაში საქონელზე ფასების მაღალი ტემპებით ზრდისას ბანკები მნიშვნელოვნად ამცირებენ სახელშეკრულებო ვადებს და უპირატესობას ანიჭებენ კაპიტალის მაღალი ბრუნვადობის მქონე მსესხებლებს. ვინაიდან ბანკის ერთ-ერთი ფუნდამენტური ფუნქციაა დანაზოგების გარდაქმნა გრძელვადიან ინვესტიციებში, კონტრაქტების ვადების მკვეთრი შემცირება ინვესტიციების დაფინანსების გარდაუვალ შემცირებასთან ერთად, ჩვენი აზრით, შეიძლება განხილულ იქნას, როგორც მათი ძირითადი ფუნქციის შესუსტება, რითაც პირველ რიგში ზარალდება ეკონომიკა. გარდა ამისა, საკრედიტო კონტრაქტების ვადების შემცირება მნიშვნელოვანწილად ამცირებს ბანკების მდგრადობას და ხდის მათ მოწყვლადს კონიუნქტურული რყევების მიმართ.

საბანკო სისტემაში შექმნილი არასასურველი მდგომარეობის დარეგულირების მიზნით საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტები ქვეყნის მონეტარულ ხელისუფლებას ურჩევენ, კურსი აიღონ ისეთი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებისაკენ, რომელიც უზრუნველყოფს ფინანსურ სტაბილიზაციას. ასეთი პოლიტიკის გატარება ნიშნავს მეორე ფაზაში გადასვლას, რომელიც ორიენტირებულია სახელმწიფო ფინანსებში წესრიგის დამყარებისაკენ. ფინანსური სტაბილიზაციის პროცესში საპროცენტო მარჟა მცირდება, ბანკები ცვლიან თავიანთი პორტფელების სტრუქტურას, ერთი მხრივ, იმ მიზნით, რომ მიესადაგონ მარჟის შემცირებას, ხოლო, მეორე მხრივ, იმის გამო, რომ ეკონომიკაში საინვესტიციო აქტივობის ზრდა იწვევს საკრედიტო რესურსებზე მოთხოვნის ზრდას. გარდამავალი ეკონომიკებისთვის ეს ფაზა ხასიათდება

შედარებით მაღალი საკრედიტო რისკებით, რაც ბანკებს აიძულებს გააუმჯობესონ მენეჯმენტი. საპროცენტო მარჟის შემცირების კომპენსირების მიზნით ბანკები იძულებულნი ხდებიან, მოიხილონ ახალი კლიენტები, ასევე გაზარდონ ძველი კლიენტების დაკრედიტება. ამასთანავე, საკრედიტო ორგანიზაციებმა, პირველ რიგში, მცირე და საშუალო ბანკებმა, რომლებმაც მარჟის შემცირების პერიოდში ვერ უზრუნველყვეს ფინანსური ოპერაციების გააქტიურება, აწვდებიან შემოსავლების შემცირების პრობლემებს, რის გამოც მათი გაკოტრების ალბათობა იზრდება.

ბოლო, მესამე, საკრედიტო ბუმის ფაზაში, რომელიც წარმოიქმნება გარდამავალ ეკონომიკებში წარმატებული ფინანსური სტაბილიზაციის შემდგომ ეტაპზე, ასევე განვითარებულ ეკონომიკებში ეკონომიკური ციკლის „გაფართოების“ შედეგად, ბანკების საკრედიტო პორტფელები სწრაფად იზრდება მათი რესურსული ბაზის ზრდის ფონზე. მოსალოდნელია, რომ ფინანსურმა სტაბილიზაციამ ბაზრის ზოგიერთ სუბიექტს, ზუსტი ინფორმაციის ნაკლებობის გამო, შეუქმნას არასწორი წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ მათ საინვესტიციო პროექტებზე არსებობს მაღალი საბაზრო მოთხოვნა. ასეთივე მცდარი წარმოდგენა შეიძლება წარმოექმნათ იმ ბანკებსაც, რომლებსაც უწევთ სულ უფრო მზარდი საკრედიტო განაცხადების დამუშავება. შემდგომ, როგორც კი კრედიტებზე მოთხოვნის ვარდნას ექნება ადგილი, ბაზარი თანდათანობით გაფილტრავს ამ პროექტების ნაწილს.

როგორც საბანკო პრაქტიკამ დაადასტურა, ეკონომიკური აღმავლობის პერიოდში საკრედიტო ბუმი, ანუ ჭარბი საკრედიტო ექსპანსია, წარმოადგენს საბანკო კრიზისების საკმაოდ ძლიერ მაპროვოცირებელ ფაქტორს. მისი ნეგატიური მხარეებია საკრედიტო პორტფელის ხარისხის გაუარესება, სესხების უზრუნველყოფის გადაჭარბებული, არაობიექტური შეფასება, საკრედიტო რისკის ზრდა. იმავდროულად, კრედიტის სწრაფი ზრდა და ბანკების საკრედიტო პორტფელის ხარისხის სწრაფი ცვლილება ართულებს საბანკო სექტორის მარეგულირებელი ორგანოების მხრიდან კვალიფიციური და ოპერატიული მონიტორინგის განხორციელებას.

საყურადღებოა, რომ საკრედიტო ექსპანსია წინ უძღოდა მრავალი ქვეყნის საბანკო კრიზისებს, მაგალითად, იაპონიაში, ლათინური ამერიკისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებში. მათი გამოცდილება მეტყველებს

იმაზე, რომ კრედიტის ზრდა, რომელიც ორჯერ და მეტად აჭარბებს მშპ-ს ზრდის ტემპებს, შეიძლება ჩაითვალოს საბანკო კრიზისის განვითარების პოტენციურ საფრთხედ [2].

ამგვარად, ეკონომიკის გაფართოების სტადიაზე, ბაზრის არსებითი „გადახურების“ შემთხვევაში, საკრედიტო პორტფელის ხარისხი უარესდება, ხელოვნურად იზრდება სესხების უზრუნველყოფის ღირებულება და იზრდება საკრედიტო რისკი. შემდგომ კი, ეკონომიკის შეკუმშვის სტადიაზე, პრობლემური კრედიტების რაოდენობის ზრდისას, საკრედიტო რესურსების ზრდის ტემპების შემცირებისა და მათი გადინების ფონზე, შეიძლება წარმოიქმნას საკრედიტო ორგანიზაციების ფინანსური მდგრადობის საფრთხეები. ამას თან ერთვის მარეგულირებელი ორგანოების მხრიდან საბანკო პორტფელების ხარისხის მონიტორინგის გართულება მათი სწრაფი ცვლილების შედეგად. ამგვარი საკრედიტო ექსპანსია წინ უძღოდა უკანასკნელი 30 წლის განმავლობაში მსოფლიოში განვითარებულ მეტ წილ საბანკო კრიზისს. კრიზისგამოვლილი ქვეყნების გამოცდილება მეტყველებს იმაზე, რომ მშპ მოცულობაზე ორჯერ მეტად კრედიტის მოცულობის ზრდა შეიძლება ჩაითვალოს მოახლოებული საბანკო კრიზისის უტყუარ სიგნალად. გამომდინარე აქედან, როგორც მსოფლიო პრაქტიკა აჩვენებს, „საკრედიტო ბუმების“ წარმოქმნა წინ უძღვის და, როგორც ჩანს, არის საბანკო კრიზისების განვითარების ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი.

პრაქტიკა ადასტურებს, რომ ხშირ შემთხვევაში ფინანსურ სტაბილიზაციას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ეროვნული ვალუტის ფიქსირებული გაცვლითი კურსის პირობებშიც. ამ შემთხვევაში საბანკო სისტემა და მთლიანად ეკონომიკა შეიძლება რისკის ქვეშ აღმოჩნდეს, თუ ფინანსური სტაბილიზაცია ხორციელდება წინასწარი და საკმარისად ღრმა დეველუაციის გარეშე. იმპორტის ზრდისთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნის შედეგად შეიძლება დაეცეს ეროვნული ვალუტის კონკურენტუნარიანობა. ეს უკანასკნელი კი იწვევს საგადასახდლო ბალანსის მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტის ზრდას და ბიუჯეტის საშემოსავლო ნაწილის შემცირებას. ამ მომენტში წარმოიშობა საკრედიტო პორტფელების ხარისხის გაუარესებისა და „ცული“ აქტივების შემდგომი გაუარესების წინაპირობები. მნიშვნელოვანია, რომ სავალუტო კურსის ასეთი ფიქსირება ასტიმულირებს სახელმწიფოს, კომერციული ბანკებისა და კომპანიების უცხოური ვალდებ-

ბულებების სწრაფ ზრდას, ვინაიდან ის საშუალებას იძლევა, შემცირდეს კრედიტებზე საპროცენტო განაკვეთები (თუ ადგილი არ ექნა მხარდ სავალუტო რისკს). სწორედ ამ სტაბილურ წარმოიშობა მომავალი დეველუაციის პოტენციალი, რომელიც ხდება გარდაუვალი ქვეყანაში სავალუტო შემოდინებების მკვეთრი შემცირების შემთხვევაში. ეროვნული ვალუტის შემდგომი დეველუაცია, ერთი მხრივ, გაუფასურების ხარჯზე არეგულირებს ეროვნულ ვალუტაში გაცემული ცუდი სესხების პრობლემას და, მეორე მხრივ, ასტიმულირებს ფინანსური სტაბილიზაციის შემდგომ ფაზაზე ეკონომიკურ ზრდას სამამულო საქონლის კონკურენტუნარიანობის ზრდის ხარჯზე.

ფულად სტაბილიზაციას, დაკრედიტების გაფართოებასა და ეროვნული ვალუტის დეველუაციას შორის არსებობს მჭიდრო კავშირი. წარმატებულ ფულად სტაბილიზაციას ხშირად თან ახლავს რეალურ გამოხატულებაში ფულის აგრეგატების სწრაფი ზრდა (საკრედიტო ექსპანსია). უფრო გრძელვადიან პერიოდში წარმოიქმნება ეროვნული ვალუტის დეველუაციის მაღალი ალბათობა, განსაკუთრებით ფიქსირებულ სავალუტო კურსზე დაფუძნებული სტაბილიზაციის პირობებში. დეველუაციისთვის ასევე მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს წინა პერიოდში დაკრედიტების ზრდა. ამრიგად, ყალიბდება უფრო სრული ციკლი: ინფლაცია – სტაბილიზაცია – საკრედიტო ბუმი – დეველუაცია – მაღალი ინფლაცია.

საბანკო სისტემისთვის ყველაზე მაღალი საფრთხის შემცველია ფულადი სტაბილიზაცია, ვინაიდან, როგორც წესი, საბანკო კრიზისები თავს იჩენს მისი დაწყების ეტაპზე ან მის მომდევნო წელს. მათ წინაპირობას წარმოადგენს დაკრედიტების ზრდის ტემპის შენელება და ეროვნული ვალუტის დეველუაცია. ფულადი სტაბილიზაციის პირობებში ინფლაციის ტემპების ცვლილების, საკრედიტო პორტფელის ზრდისა და ეროვნული ვალუტის რეალური კურსის ცვლილების მაჩვენებლები ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში იმყოფებიან. ამ დროს ინფლაციის ტემპების შენელება იწვევს საპროცენტო განაკვეთების სიდიდის ვარდნასა და საპროცენტო სპრედის შემცირებას. წმინდა საპროცენტო შემოსავლის შემცირების შედეგად სხვა ინფლაციურ შემოსავლებთან ერთად ბანკები განიცდიან ზარალს და, თუ შემცირებული შემოსავლები ვერ დაფარავენ მათ საოპერაციო ხარჯებს, იწეება შიდასაბანკო კრიზისი. ასეთ პირობებში დაკრედ-

იტების ზრდა იწვევს ბანკების საშემოსავლო ბაზის გადიდებას რეალურ გამოხატულებაში და ამცირებს საბანკო კრიზისის განვითარების ალბათობას.

ფულადი სტაბილიზაციისა და ეკონომიკის რეალური სექტორის აღდგენის პირობებში საკრედიტო პორტფელის ზრდასთან ერთად შეიძლება ადგილი ჰქონდეს საკრედიტო რისკების ზრდას. თუ ფინანსური სტაბილიზაცია განხორციელდა ეროვნული ვალუტის კურსის ფიქსაციის ხარჯზე, მაშინ ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა თანდათანობით მცირდება, ხოლო კრედიტები, რომლებიც გაიცა ზრდის მოლოდინის რეჟიმში, შეიძლება აღმოჩნდეს ვადაგადაცილებული და მოახდინოს საბანკო კრიზისის პროვოცირება. ამიტომაც დაკრედიტების მოცულობის ზრდა ეროვნული ვალუტის რეალური კურსის ზრდის ფონზე არის მაღალი საფრთხის შემცველი.

ეროვნული ვალუტის დეველუაციის შემდგომი საბანკო კრიზისი არის განსაკუთრებული შემთხვევა. ეროვნული ვალუტის მნიშვნელოვანი დეველუაცია იწვევს საბანკო კრიზისს, რომელიც შეიძლება განპირობებული იყოს როგორც ბანკების უცხოური ნასესხობებით, ასევე შიდა მსესხებლების შეუძლებლობით, მოემსახურონ თავიანთ ვალებს, ასევე სხვა ფაქტორებით. ვალუტის დეველუაციას, როგორც წესი, წინ უსწრებს დაკრედიტების ზრდის ტემპების შემცირება ან მისი შევიწროვებაც კი. ამიტომაც ამ ტიპის საბანკო კრიზისს წინ უსწრებს რეალურ გამოხატულებაში საკრედიტო პორტფელის მოცულობის შემცირება ან მისი ზრდის ზომიერი ტემპები.

განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკების ქვეყნებში გაზიარებულ საბანკო კრიზისები მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ფინანსური სახსრების მოძრაობის ლიბერალიზაციასთან. გლობალიზაციის გაღრმავების თანამედროვე ეტაპზე კაპიტალის თავისუფალი გადაადგილება საბანკო სისტემის დაბალი კაპიტალიზაციის, საკრედიტო პორტფელის კონცენტრაციის, ეკონომიკის გარკვეულ სექტორებში ინვესტიციებზე სამთავრობო გარანტიების გაცემის, ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებლობის დაბალი დონის პირობებში, ქვეყნის ფინანსური სისტემა რჩება მოუშხადებელი მსოფლიო ეკონომიკაში პერიოდულად წარმოქმნადი შოკური რისკების შესახვედრად.

როგორც წესი, საკუთრივ კაპიტალის ანგარიშის ლიბერალიზაცია არ ზრდის პირდა-

პირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობას, მაგრამ იგი მნიშვნელოვანია ქვეყანაში ეკონომიკური რეფორმირების დაწყებით სტადიაზე. ამ დროს ქვეყნიდან გადინებული კაპიტალის უკან დასაბრუნებლად საჭირო ხდება პირდაპირი ან პორტფელის ინვესტიციების გამოყენება. ფინანსური ლიბერალიზაცია ქმნის ხელსაყრელ გარემოს უცხოური კაპიტალის საბანკო სექტორში მოსახიდად, რის გამოც ადგილობრივ ფინანსურ ინსტიტუტებს შორის მატულობს კონკურენტული ბრძოლა დაკრედიტების მოცულობისა და რესურსული ბაზის გაზრდისთვის. ინვესტორების მხრიდან საბანკო სექტორისადმი ნდობის ხარისხის ამაღლების მიზნით ცენტრალური ბანკი, კაპიტალის ანგარიშის ლიბერალიზაციით, ინვესტორებს ატყობინებს, რომ ინფლაციის შემცირება არის სახელმწიფოს სავალუტო პოლიტიკის პრიორიტეტი.

ფინანსური ლიბერალიზაცია რეფორმირებად ქვეყანაში იზიდავს პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, რომლებიც დადებით გავლენას ახდენენ ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე. როგორც ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, ლათინური ამერიკის, აზიისა და აფრიკის 58 განვითარებადი ქვეყნისთვის 1979-1995 წლებში, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ერთი დოლარი ზრდის შიდა ინვესტიციებს 50 ცენტით [3]. როგორც საერთაშორისო გამოცდილება გვიჩვენებს, საბანკო კრიზისს ყველაზე მეტად იწვევს საკრედიტო ბუმი. სწრაფად განვითარებად ქვეყნებში უცხოეთიდან კაპიტალის შემოდინება ხელს უწყობს როგორც ლიკვიდობის, ასევე დაკრედიტების მოცულობის ზრდას, რაც თავის მხრივ, საბანკო კრიზისის მაპროვიცირებელი ფაქტორი ხდება [1].

ფინანსური ლიბერალიზაციის პირობებში ქვეყანაში მეტი ოდენობის სპეკულაციური (პორტფელური) კაპიტალი შემოდინება, რაც საბანკო სისტემაში კრიზისის განვითარების საფრთხის სიგნალად აღიქმება. ასეთი მობილური და მოკლევადიანი კაპიტალის მიზანია მაღალი მოგების მიღება რეფორმირებად ქვეყნებში მაღალი საპროცენტო განაკვეთებისა და ხელსაყრელი სავალუტო კურსის ბაზაზე. აღნიშნული კაპიტალი არის ორმხრივ (შედინება-გადინება) სწრაფად გადაადგილებადი და ყველაზე ლიკვიდური. იგი პირველი ტოვებს ადგილობრივ საფინანსო ბაზარს მოახლოებული საფრთხის შემთხვევაში. თითქმის ყველა განვითარებად ქვეყანაში, რომელმაც უკანასკნელი 30 წლის განმავლობაში განიცადა საბანკო კრიზისი, ეკონომიკური აღმა-

ლობა და მისი ღრმა ვარდნა სწორედ ამ ფაქტორთანაა დაკავშირებული [2].

პორტფელის ინვესტიციების შემოდინების ეფექტი რეფორმირებადი ქვეყნის ეკონომიკაზე გამოიხატება დაკრედიტების ზრდაში, რომელსაც მოჰყვება ისეთი მოვლენები, როგორცაა იმპორტზე მოთხოვნის ზრდა, საგადასახდლო ბალანსის გაუარესება, ფულად-საკრედიტო და ფისკალური პოლიტიკის გამკაცრება, საპროცენტო განაკვეთის ზრდა, ეკონომიკური ზრდის შენელება, ეკონომიკის რეალური სექტორისა და საბანკო სექტორის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესება. ასეთივე ნეგატიური შედეგი ქვეყნის ეკონომიკასა და მის საბანკო სექტორზე მოაქვს პორტფელის ინვესტიციების გადინებას, ანუ ქვეყნიდან საბანკო კაპიტალის გადინებამ შეიძლება გამოიწვიოს სავალუტო და საბანკო კრიზისების პროვოცირება.

ფინანსური ლიბერალიზაციის შედეგად საფინანსო დაწესებულებების საქმიანობაზე შეზღუდვების მოხსნამ ბანკებს მისცა სრული თავისუფლება, დამოუკიდებლად გადაეწყვიტათ ისეთი საკითხები, როგორცაა ვისზე და რა კრიტერიუმებით გასცენ კრედიტები, დაადგინონ კრედიტებზე და დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთები, სად დააბანდონ მათ განკარგულებაში არსებული სახსრები. თავისთავად ფინანსური ლიბერალიზაცია პოზიტიური მოვლენაა, ვინაიდან საშუალებას იძლევა დაზოგილი თანხები მიიმართოს იქით, სადაც ისინი უფრო ეფექტურად იქნებიან გამოყენებულნი. ამით ლიბერალიზაცია ხელს უწყობს ეკონომიკურ ზრდას. მიუხედავად ამისა, გარკვეული პირობების არსებობისას მან შეიძლება გამოიწვიოს ხარჯებისა და რისკების ზრდა და, დიდი ალბათობით, მოახდინოს საბანკო კრიზისის პროვოცირება. ასეთი არახელსაყრელი პირობებია: მაღალი საბაზრო საპროცენტო განაკვეთები; ისეთი ეკონომიკური მაჩვენებლების არასტაბილურობა, როგორცაა ფასები, რეფინანსირების განაკვეთი, სავალუტო კურსი და სხვათა. ფინანსური ლიბერალიზაცია ზრდის ბანკების მოწვევადობას მაკროეკონომიკური შოკების მიმართ, რაც ღრმავდება ბანკებზე ზედამხედველობის სისტემისა და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ნაკლოვანებებით.

ამრიგად, გამომდინარე ზემოაღნიშნულიდან, შეიძლება დავასკვნათ, რომ საბანკო კრიზისი საბაზრო ეკონომიკის თანმხლები მოვლენაა და იგი სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ფაქტორების გავლენით წარმოიქმნება.

რაც შეეხება საბანკო კრიზისის გამოვლენის ფორმებს, ისინი ერთნაირადაა დამახასიათებელი როგორც განვითარებული, ასევე განვითარებადი და რეფორმირებადი ქვეყნების საბანკო სექტორისთვის. კერძოდ, საბანკო კრიზისის გამოვლენის ძირითადი ფორმებია საბანკო სისტემის უუნარობა, შეასრულოს მასზე დაკისრებული ისეთი ძირითადი ფუნქციები, როგორცაა დროებით თავისუფალი ფინანსური რესურსების მობილიზება და მათი გადანაწილება ეკონომიკაზე, ანგარიშსწორების განხორციელება ქვეყნის შიგნით და მის ფარგლებს გარეთ. საბანკო კრიზისის დროს მკვეთრად იზრდება ტოქსიკური სესხების მოცულობა, ეცემა ბანკების ლიკვიდურობის დონე, ბანკები ხდებიან გადახდისუუნარონი. მიუხედავად საბანკო კრიზისების გამოვლენის ფორმების მსგავსებისა, მისი წარმოშობის ფაქტორები შეიძლება განსხვავებული იყოს განვითარებულ, განვითარებად და რეფორმირებადი ეკონომიკის ქვეყნებში. პირველი განმასხვავებელი ნიშანია განვითარებად და გარდამავალ ქვეყნებში საბანკო კრიზისის წარმოქმნის ფაქტორთა სიმრავლე, რომელთა შორის მნიშვნელოვანია არასათანადო ბიზნეს გარემო, საბანკო სექტორის ზედამხედველობისა და რეგულირების სისუსტე და არაადეკვატურობა, ეკონომიკის მკვეთრი დაცემა, საწარმოების დიდი ნაწილის მიერ სასესხო ვალდებულებების მომსახურების უუნარობა, ჭარბი საკრედიტო ექსპანსია, ინფლაციის მაღალი დონე, ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის ნახტომისებრი რყევა, ეკონომიკის დოლარიზაციის მაღალი დონე,

ფასების მკვეთრი ზრდა, ფინანსურ აქტივებზე და საპროცენტო განაკვეთზე ფასების მკვეთრი მატება, საბანკო სექტორისადმი მოსახლეობის დაბალი ნდობა, დიდი მოცულობის საგარეო დავალიანება როგორც სახელმწიფო, ასევე კორპორაციულ სექტორში, მცირე ზომის ეკონომიკის ჭარბი დიაობა და ეროვნული ეკონომიკის უსაფრთხოების დაცვის დაბალი დონე, ეკონომიკურ რეფორმებში დაშვებული შეცდომები და სხვა. რაც შეეხება განვითარებულ ქვეყნებს, საბანკო კრიზისის წარმოქმნაზე მეტ-ნაკლებად გავლენას ახდენენ ზემოქანმოთვლილი ფაქტორები, თუმცა, მთავარი ფაქტორი მაინც სხვაა. კერძოდ კი, საფონდო ბირჟებზე ფასიან ქაღალდებზე ფასის ვარდნა, რაც ბანკებისთვის ნიშნავს აქტივების ღირებულების შემცირებას და, შესაბამისად, საბანკო კრიზისის პროვოცირებას.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, საბანკო კრიზისები საბაზრო ეკონომიკისთვის დამახასიათებელი ფენომენია, თუმცა, სწორი ეკონომიკური და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარების პირობებში მისი ნეგატიური შედეგების შერბილება შესაძლებელია. ამ მიზნით საჭიროა ცენტრალური ბანკების რეალური დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა, მონეტარული და საბიუჯეტო პოლიტიკების ოპტიმალურად ურთიერთშეხამება, საბანკო ზედამხედველობის ორგანოების ოპერატიული და კვალიფიციური საქმიანობა, ანტიკრიზისული საბანკო სტრატეგიის შემუშავება, პრობლემური ბანკების საკითხის ოპერატიული გადაწყვეტა და სხვა მეთოდური და ორგანიზაციული ღონისძიებების გატარება.

ლიტერატურა:

1. **Kovzanadze I.**, Systemic and Borderline Banking Crises, Lessons Learned for Future Prevention, iUniverse, Inc., New York, Bloomington, 2010.
2. **ელიაშვილი ლ.**, საბანკო კრიზისების პროგნოზირება, თბილისი, 2013.
3. **Bosworth B., Collins S.** Capital Flows to Developing Economies: Implications for Saving and Investment, Brookings Papers on Economic Activity: N1, 1999, pp. 143-169.
4. **ელიაშვილი ლ.**, საქართველოს თანამედროვე ფინანსური გამოწვევები, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2015.
5. **Мамедов З.Ф.**, Роль кризиса в реформировании банковского сектора с трансформирующихся рынков. — Журнал «Финансы и кредит», 10(250). — 2007.

ონლაინ-სესხები – დადებითი და უარყოფითი მხარეები

დავით ბიძინაშვილი,
გორის სახელმწიფო სასწავლო
უნივერსიტეტის პროფესორი, ეკონომიკის
დოქტორი

DAVIT BIDZINASHVILI,
Professor of Gori Teaching University

ONLINE LOANS – ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Abstract

Georgian consumers have been enjoying for several years online loans. No wonder, online loan is quick and easy. He fingertips whenever you need and helps you when you do not fit most, but many people wonder how reliable this or that company. Users interested in, how can you possibly believe the borrower, which is so easily and quickly, almost without any money issue?

Loan-online users issuing organizations, basically, are the people who are in urgent need of money and are forced to take out a one-sided terms of debt, which at the moment it is of vital importance.

Online Credit scale organizations in the country due to the poor economic conditions, low levels of user awareness of these companies and the aggressive marketing campaign.

Online Credit organizations will further increase the country's social situation, leading to the bankruptcy of individual families and personal tragedies. Onlainsakredito organizations unjustified in its economic sense, 1000% interest rate with a product may not be any positive effect on the economy, on the contrary, if you are a beginner or a similar loan products, the entrepreneur will benefit from the bankruptcy of a chance to grow. Such instances abound in our reality.

Keywords: Online-loans, Overdue loans, Microfinance institutions, Inflation, Pawn service, GEL functions, The annual effective interest rate, Debt, Credit history, Lien, Bankruptcy.

შესავალი: ქართველი მომხმარებელი უკვე რამდენიმე წელია, რაც სარგებლობს ონლაინ სესხებით. არც არის გასაკვირი, ონლაინ სეს-

ანოტაცია

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დღევანდელ ეტაპზე ქვეყნის წინაშე მდგომი ამოცანებიდან უმწვავესია ადგილობრივი მოსახლეობისთვის საკრედიტო რესურსებზე ხელმისაწვდომობა და კრედიტით სარგებლობის პროცენტი. მოცემულ პრობლემაზე მრავალი საინტერესო შრომაა გამოქვეყნებული ქართველი ეკონომისტ-მკვლევართა მიერ. მიუხედავად ამისა, აღნიშნული პრობლემის მრავალმხრივობის, სირთულისა და დროში მისი მდგომარეობის მუდმივი ცვალებადობიდან გამომდინარე, მასთან დაკავშირებული საკითხების მეცნიერული კვლევა კვლავაც აქტუალურია და ასე იქნება მომავალშიც. წინამდებარე სტატიაში ძირითადად განხილულია ონლაინ-სესხები, მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები, გაცემული ონლაინ-სესხების მოცულობა, მათი ზრდისა და შემცირების მიზეზები და შედეგები, ვადაგადაცილებული სესხების ზრდის ტემპები და მათი გამომწვევი მიზეზები, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების მიერ სესხებზე დაწესებული უკიდურესად კაბალური პირობები, ეროვნული ვალუტის კურსის დამცავი ღონისძიებები და ა.შ.

საკვანძო სიტყვები: ონლაინ-სესხები, ვადაგადაცილებული სესხები, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები, ინფლაცია, სალომბარდო მოსახურება, ლარის ფუნქციები, წლიური ეფექტური საპროცენტო განაკვეთი, ვალი, საკრედიტო ისტორია, ვადალა, გაკოტრება.

ხის აღება სწრაფი და მარტივია. ის ხელთაა ყოველთვის, როდესაც გჭირდება და გეხმარება მაშინ, როდესაც ყველაზე მეტად გიჭირს, თუმცა ბევრ ადამიანს უჩნდება კითხვა, რამდენად სანდოა ესა თუ ის კომპანია. მომხმარებელი ინტერესდება, რამდენად შეიძლება ენდო მსესხებელს, რომელიც ასე მარტივად და სწრაფად, თითქმის ყოველგვარი დაბრკოლების გარეშე გასცემს თანხას?

მცირე თანხის გაცემის პრაქტიკა უკვე დიდი ხანია არსებობს. თავდაპირველად მსგავსი ბიზნესი სესხების გაცემას სალომბარდო მომსახურებით, ნებისმიერი ლიკვიდური საგნის უზრუნველყოფით (იუველირული ნაწარმი, ავტომობილი და სხვა) ითვალისწინებდა.

საქართველოში ფიზიკური პირებზე მცირე სესხების გაცემა 90-იანი წლების დასაწყისში, პირველი ლომბარდების გამოჩენისთანავე გახდა აქტუალური, რომლებიც უფრო აქტიურად 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან ამუშავდნენ.

რაც შეეხება სესხების გაცემის თანამედროვე პროცესს: ის ბევრად უფრო გამართივებულია — თანხის მიღება ყოველგვარი უზრუნველყოფის გარეშე, მხოლოდ ხელშეკრულების საფუძველზე ხდება, ხოლო ფული პირდაპირ აპლიკანტის საბანკო ანგარიშზე ირიცხება.

მსჯელობა: ონლაინ სესხებს აქვს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მხარეები. მიკროკრედიტების უპირატესობად შეიძლება შეძღვი ფაქტორები ჩაითვალოს:

- ა) დროის მინიმალური დანახარჯი სესხის მისაღებად;
 - ბ) პროცედურის სიმარტივე და ხელმისაწვდომობა.
- მიკრო კრედიტის მთავარი ფუნქცია მომხმარებლის ფინანსური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაა.

სესხის განაცხადის განხილვისა და თანხის გაცემის პროცესს, როგორც წესი, 30 წუთზე მეტი დრო არ სჭირდება, რამაც მსგავსი სერვისი პოპულარული და მოთხოვნადი გახდა როგორც საქართველოში, ისე მთელ მსოფლიოში.

კონკურენტული გარემო, რაც თავისთავად სერვისის სრულყოფასა და გაუმჯობესებას გულისხმობს, მომხმარებელს თავიდან არიდებს რუტინულ საბანკო პროცედურებსა და ფარულ გადასახადებს.

პირველი, რაც ონლაინ-სესხების გამცემი ორგანიზაციების შესახებ მომხმარებელმა უნდა იცოდეს ისაა, რომ მსგავსი ძვირადღი-

რებული კრედიტები საქართველოში არ არსებობს. ამის ნათლად წარმოსაჩენად ჩვენ რამდენიმე საკრედიტო ორგანიზაციის სესხების წლიური ეფექტური საპროცენტო განაკვეთები გამოვთვალეთ ეროვნული ბანკის სესხის ეფექტური საპროცენტო განაკვეთის კალკულატორით, რომლის თანახმადაც, მიღებულმა შედეგმა მოლოდინს გადააჭარბა. ონლაინ სესხების სრული უძრაველობის წლიური ეფექტური საპროცენტო განაკვეთი 500-დან 1 000%-მდეა, რაც ქართული საკრედიტო ბაზრისთვისაც არნახულად ძვირი საკრედიტო რესურსია.

განვიხილოთ კონკრეტული მაგალითები, ყველასათვის კარგად ცნობილ ონლაინ საკრედიტო ორგანიზაცია ვივუს.გე-ზე, მართალია პირველი სესხის აღება უპროცენტოა და ამაზე აქცენტსაც ხშირად აკეთებენ კომპანიის წარმომადგენლები, თუმცა, თუკი განმეორებითი სესხის აღებას გადაწყვეტთ მაშინ თქვენ საკმაოდ მაღალი, 450%-ის გადახდა მოგიწევთ. ვებგვერდზე კლიენტს 10-დან 650 ლარამდე სესხი აღება შეუძლია მაქსიმუმ 30 დღის ვადით. თუ კლიენტი 400 ლარს 30 დღის ვადით აიღებს, 60 ლარის საკომისიოს გადახდა მოუწევს, შესაბამისად, მომხმარებელს 1 თვის შემდგომ 460 ლარის დაბრუნება უწევს. ეროვნული ბანკის სესხის ეფექტური საპროცენტო განაკვეთის კალკულატორის თანახმად ამ კრედიტის წლიური ეფექტური საპროცენტო განაკვეთი 450%-ია.

საზოგადოებას კიდევ ერთხელ შევახსენებთ, რომ კრედიტის ეფექტური საპროცენტო განაკვეთი აჩვენებს სესხის რეალურ ღირებულებას, რომელშიც ასახულია ყველა ის ხარჯი, რაც კლიენტს კრედიტის დასაფარად უწევს. გამომდინარე იქიდან, რომ ხშირად ბანკები, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები თუ ონლაინ საკრედიტო ვებგვერდები კლიენტებს უცხადებენ, რომ სესხი უპროცენტოა, ხოლო ამ კრედიტის მომსახურებისთვის საჭირო თანხებს საკომისიოდ მოიხსენიებენ. სწორედ ამ დროს სესხის ეფექტური საპროცენტო განაკვეთი ყველაზე ნათლად წარმოაჩენს კრედიტის სიძვირეს და მის დასაფარად საჭირო თანხების ოდენობას.

კიდევ ერთ ონლაინ სესხების Emma's Credit-ის ვებ გვერდზე კლიენტს 10-დან 300 ლარამდე სესხი აღება შეუძლია მაქსიმუმ 30 დღის ვადით. თუ კლიენტი 300 ლარს 30 დღის ვადით აიღებს, როგორც ვებგვერდი იუწყება, 50 ლარის საკომისიოს გადახდა მოუწევს, შესაბამისად, მომხმარებელს 1 თვის შემდგომ

350 ლარის დაბრუნება უწევს. ეროვნული ბანკის სესხის ეფექტური საპროცენტო განაკვეთის კალკულატორის თანახმად, ამ კრედიტის წლიური ეფექტური საპროცენტო განაკვეთი 555%-ია.

კიდევ უფრო მაღალი საპროცენტო განაკვეთი ონლაინ საკრედიტო ორგანიზაცია moneyman.ge-ს, ვებგვერდზე 50-დან 500 ლარამდე სესხის აღება შეგიძლიათ 31 დღის ვადით. თუ მომხმარებელი 500 ლარს აიღებს 30 დღის ვადით, 104 ლარი საკომისიოს გადახდა მოუწევს. ეროვნული ბანკის სესხის ეფექტური საპროცენტო განაკვეთის კალკულატორის თანახმად, ამ კრედიტის წლიური ეფექტური საპროცენტო განაკვეთი 902%-ია.

აღსანიშნავია, რომ ზემოთ მოყვანილი დათვლები გათვლილია სესხების პირნათლად, 30 დღის ვადაში დაფარვის შემთხვევაში. ხოლო თუ კლიენტმა აღებული თანხის დაბრუნება 1 თვის ვადაში ვერ შეძლო ყველა ონლაინ საკრედიტო ვებ გვერდს კრედიტის გადავადებისთვის დამატებითი საკომისიოები აქვთ.

ეს მხოლოდ მცირე ჩამონათვალი და რამდენიმე მაგალითია იმ ონლაინ საკრედიტო ორგანიზაციებისა, რომლებიც დღესდღეობით ქართულ ბაზარზე არსებობენ და საქართველოს მოსახლეობას არარეალურად მაღალი საპროცენტო განაკვეთით სთავაზობენ სესხებს.

ონლაინ სესხის გამცემი ორგანიზაციების მომხმარებელი, ძირითადად, ის ხალხია, ვისაც ფული სასწრაფოდ სჭირდება და იძულებულია, კაბალური პირობებით აიღოს ვალი, რომელიც იმ წუთში მისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია. ასეთ დროს ძნელია ადამიანს მოსთხოვო, წინასწარ იფიქროს ყველა დეტალზე, რომელიც ვალის გასტუმრების ვადის ამოწურვისთანავე დაუდგება. თუ სახელმწიფოს მიზანია, დაიცვას მოქალაქეები სოციალურად, ალოგიკურია ისეთი საკანონმდებლო ბაზის უქონლობა, რომელიც მსგავსი ფინანსური ტერორისგან დაიცავს მოსახლეობას. საკანონმდებლო ბაზის უქონლობა საშუალებას აძლევს სწრაფი კრედიტის გამცემ ორგანიზაციებს, გაატყავონ ადამიანები.

საქართველოში ინტერნეტსესხის მომხმარებლები ონლაინკაზინოებისა და აზარტული თამაშების მომხმარებლებიც არიან. მათ სათამაშო ფული სჭირდებათ და ვერ ფიქრობენ იმაზე, რა დღეში იგდებენ თავს. ინტერნეტსესხი კი „ეხმარება“, რომ კიდევ მეტი ფული წააგონ და გასასტუმრებლად ბევრად მეტი გადაიხადონ, ვიდრე ისესხეს.

სესხის მიმღებისთვის სავალდებულო პირობები მარტივი და მიმზიდველია. მომხმარებელს მხოლოდ მის მიერვე შერჩეული კომპანიის ვებგვერდზე მოცემული აპლიკაციის შევსება ევალება. მითითებულ კალკულატორზე უნდა აირჩიოს სასურველი თანხა და მისი გასტუმრების ვადა, დააჭიროს ღილაკს — „სესხის აღება“, შეავსოს რეგისტრაციის ველები და გაიაროს იდენტიფიკაცია.

მაღალი საპროცენტო განაკვეთების მიუხედავად, სოკოებივით მომრავლდა ონლაინსესხების გამცემი ორგანიზაციები, რომელთა საქმიანობა უკონტროლოა. საქმარისია საჯარო რეესტრში დარეგისტრირდე იურიდიულ პირად, რომ მაშინვე შეგიძლია წამოიწყო ეს საქმიანობა. შესაბამისად, ამ ორგანიზაციების მიერ გაცემულ სესხებზე, მოგებაზე, ჩამორთმეულ ქონებაზე ერთიანი ინფორმაცია არ არსებობს.

ოფიციალურად არ არსებობს ინფორმაცია, თუ რა წესით აღასრულებენ ვალის ამოღებას. არ არსებობს მათთვის დადგენილი ერთიანი წესი და შესაბამისად, ვინც, როგორ ახერხებს, ისე ცდილობს ვალის ამოღებას, შანტაჟით, დაშინებით, ნერვებზე თამაშით.

2013 წლის 25 დეკემბერს სამოქალაქო სამართლის კოდექსში შევიდა ცვლილებები, რომელიც მიმართულია იმ კერძო გამსესხებელთა წინააღმდეგ, რომლებიც ფულის გასესხებით იღებენ სარგებელს, მაგრამ არ წარმოადგენენ კომერციულ ბანკებს, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებს ან არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებებს. არ მინდა დავიჯერო, რომ ამ კანონის შემოქმედთ გულუბრველოდ ეგონათ, რომ მეკახშეობა კანონში ცვლილების შეტანისთანავე შეწყდებოდა... რა თქმა უნდა, ონლაინმსესხებელი ორგანიზაციების არსებობა ეწინააღმდეგება აღნიშნულ კანონს, თუნდაც საპროცენტო განაკვეთების თვალსაზრისით.

სამწუხაროდ, კანონმა ბევრი ვერაფერი შეცვალა და ამის დამადასტურებელია უპრეცედენტო რაოდენობითა და სისწრაფით მომრავლებული ონლაინსესხის გამცემი კომპანიები. მათი უსაშველოდ მაღალი საპროცენტო განაკვეთები მოსახლეობას გააღარიბებს, საბოლოოდ კი ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდას შეაჩერებს.

მიუხედავად იმისა, რომ სესხი ქონებით უზრუნველყოფილი არ არის, გადაუხდელობის შემთხვევაში, მოვალეს ქონებას მაინც უყადალებენ. შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე, იქმნება შთაბეჭდილება, რომ

მევახშეებმა, ე.წ. კერძო იპოთეკარებმა შეიცვალეს სტატუსი და იურიდიული პირები გახდნენ. ონლაინსესხის გამცემი ორგანიზაციების საქმიანობა უკონტროლოა. ბაზარი აბსოლუტურად არარეგულირებადია, ისევე, როგორც ლომბარდები. წარმოიდგინეთ, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების საქმიანობაც კი არ რეგულირდება. ეროვნული ბანკი ამ ორგანიზაციებს მხოლოდ ლიცენზიას აძლევს და მოითხოვს ანგარიშგებას. ეს არის ველური ბიზნესი, რომელიც არღვევს ადამიანის უფლებებს და არავინ არის დამცველი. მიმდინარეობს მოსახლეობის გაღატაკება, რაც მოსალოდნელია, გადაიზარდოს სოციალურ მღელვარებაში. ჩემი აზრით, ამ ტიპის საფინანსო ორგანიზაციების რეგულირება უნდა დაევალოს ეროვნულ ბანკს ან შეიქმნას სპეციალური კანონმდებლობა...

ბოლო ერთი წლის განმავლობაში, „კრედიტიფონში“ ჩანაწერების რაოდენობა 2 მილიონზე მეტი ერთეულით გაიზარდა. ეს ნიშნავს, რომ სესხზე საპროცენტო განაკვეთების სიძვირის მიუხედავად, სულ უფრო მეტი ფიზიკური თუ იურიდიული პირი მიმართავს ბანკსა თუ სხვა ფინანსურ ორგანიზაციას კრედიტის ასაღებად. ქვეყანაში, სადაც ოფიციალურად 4,5 მილიონი კაცი ცხოვრობს, 8 მილიონზე მეტი სასესხო ჩანაწერი არსებობს.

ხშირად მოქალაქეები რამდენიმე საკრედიტო პროდუქტით სარგებლობენ, ან ერთი ვალის დასაფარავად მეორე, მესამე სესხს იღებენ, რაც კიდევ უფრო ზრდის მათ ფინანსურ ვალდებულებებს და ხშირად ისეთ ღრმა ვალის ორმოში აღმოჩნდებიან ხოლმე, საიდანაც თავის დაღწევა ძალიან რთულია.

საქართველოს ეროვნული ბანკის (სებ) მონაცემებით, შარშან ბანკებსა და კლიენტებს შორის დადებული საკრედიტო ხელშეკრულებების რაოდენობამ 10 მილიონზე მეტი შეადგინა. მათ შორის ლარში 9 551 906 ხელშეკრულება დაიდო, ხოლო უცხოურ ვალუტაში — 486 983.

რაც შეეხება „კრედიტიფონს“ მონაცემებს, მიმდინარე წლის 9 თებერვლის მდგომარეობით იქ 8 524 483 ჩანაწერია, აქედან 1 995 000 ფიზიკური პირისაა, ხოლო 23 700 — იურიდიული პირის. ამ 8 მილიონზე მეტი ჩანაწერიდან ბანკების წილად 6 706 994 ჩანაწერი მოდის, ხოლო 1 817 489 შემთხვევაში სესხი მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების მიერ არის გაცემული ან ონლაინსესხია.

მიკროსაფინანსო სექტორი ძალიან სწრაფად იზრდება. პორტფელის მოცულობით

შესაძლოა ახლოსაც ვერ მიდის საბანკო სექტორთან, მაგრამ რაოდენობრივად საკმაოდ ბევრ სესხს გასცემს. საგრძნობლად არის მომატებული ონლაინგამსესხებლების წილი, რომლებმაც ბოლო ორ წელიწადში ძალიან გაზარდეს თავისი პორტფელი. ფაქტია, რომ ბაზარზე სესხებზე მოთხოვნა არის და ამ მოთხოვნას მთლიანად ბანკები ვერ აკმაყოფილებენ — არა იმიტომ, რომ რესურსი არა აქვთ, არამედ იმიტომ, რომ ხშირად მსესხებელი ვერ აკმაყოფილებს ბანკის მოთხოვნებს.

შემდეგ ისინი მიდიან ჯერ მიკროსაფინანსო ორგანიზაციაში, შემდეგ ონლაინსესხების კომპანიასთან, რომლებიც ბანკებთან შედარებით გაცილებით მარტივად გასცემენ სესხებს. ასევე არ უნდა დავივიწყოთ ის სექტორი, რომელიც არ აღირიცხება და არავინ იცის, რა სასესხო პორტფელი მოდის კერძო მევახშეების წილად.

სტატისტიკა ცხადყოფს, რომ ყველაზე პრობლემურია 1.500 ლარამდე სესხები. ეს ის ფულია, რომელსაც, ძირითადად, თვიდან თვემდე თავის გასატანად იყენებენ. საინტერესოა, რომ იზრდება ლარში დადებული ხელშეკრულებების რაოდენობა. თუმცა, ჯერჯერობით მეტია დოლარში სესხები, რაც მსესხებელთა ფინანსურ მდგომარეობას ძალიან ართულებს.

— როცა ფული გჭირდება და ბანკი სესხზე უარს გეუბნება, დიდია ცდუნება მიმართო სხვა, თუნდაც არარეგულირებულ სექტორს...

— ბანკებმა რომც არ შეზღუდონ სესხების გაცემა, აუცილებლად გამოჩნდებიან სხვები, ვინც უფრო მარტივი პირობებით დააკმაყოფილებენ ამ მოთხოვნას.

ხშირად ვისმენთ რეკლამებსაც, სადაც გვეუბნებიან, რომ საკრედიტო ისტორიის გადამოწმების, შემოსავლების დადასტურების გარეშე შესაძლებელია გასცენ სესხი. ერთი მხრივ, ეს სარისკოა როგორც სესხის გამცემი კომპანიისთვის, ასევე მიმღებისთვის. ამ შემთხვევაში იღება ორმხრივი ხელშეკრულება, რომელშიც ჩადებულია პირობა: თუ მსესხებელი ვერ დაფარავს სესხს, კომპანიას უფლება აქვს, ყველა სამართლებრივი ბერკეტი გამოიყენოს გასესხებული ფულის დასაბრუნებლად. მათი საპროცენტო განაკვეთები იმდენად მაღალია, რომ ყველა გაცემული სესხის მეხუთედი — 20%-იც რომ პრობლემური გახდეს, იმდენად მაღალი საპროცენტო სარგებელი აქვთ დაწესებული, მაინც მოგებული დარჩებიან.

ონლაინ საკრედიტო ორგანიზაციების

საქმიანობის მასშტაბურობას განაპირობებს ქვეყანაში არსებული მძიმე სოციალური ფონი, მომხმარებლის გათვითცნობიერებულობის დაბალი დონე და თავად ამ კომპანიების აგრესიული მარკეტინგული კამპანია.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე მიგვაჩნია, რომ ონლაინ საკრედიტო ორგანიზაციების საქმიანობა კიდევ უფრო ამძიმებს ქვეყანაში არსებულ სოციალურ ფონს, იწვევს კონკრეტული ოჯახების გაკოტრებას და პიროვნულ ტრაგედიებს. ონლაინსაკრედიტო ორგანიზაციების საქმიანობა გაუმართლებელია თავისი ეკონომიკური მნიშვნელობითაც, 1000%-იანი საპროცენტო განაკვეთის მქონე პროდუქტი არ შეიძლება იყოს ეკონომიკაში რაიმე პოზიტიური ეფექტის მომტანი, პირიქით, თუ მსგავსი საკრედიტო პროდუქტებით დამწყები ან მიკრო მეწარმე ისარგებლებს, მისი გაკოტრების შანსი იზრდება. მსგავსი ფაქტები ჩვენს რეალობაში უხვადაა.

ღონისძიებები და დასკვნა:

როგორც ვხედავთ ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით შეგვიძლია დაგვასკვნათ, რომ:

- აუცილებელია ონლაინსაკრედიტო ორ-

განიზაციების მთელი ციკლი მოექცეს რეგულაციებში;

- სახელმწიფომ, მთავრობამ უნდა გაიაზროს ამ სექტორის სოციალური და ეკონომიკური განვითარების მიზანშეწონილობა;
- საზოგადოებამ უარი უნდა თქვას უძვირეს საკრედიტო პროდუქტებზე და უარი თქვას ონლაინსესხების კომპანიების მომსახურებით სარგებლობაზე;
- პრობლემურმა მსესხებლები არ უნდა შევიდნენ ურთიერთობაში ე.წ. ამომღებ კომპანიებთან, კოლექტორებთან და მაქსიმალურად უნდა სცადონ მათი საქმეების ცივილურ სივრცეში, სასამართლოში გადატანა;
- სამართალდამცავმა ორგანოებმა უნდა შეისწავლონ პრობლემური აქტივების მართვის კომპანიების საქმიანობის შინაარსი, რომელიც მრავალმხრივ კანონდარღვევას შეიცავს და უნდა დაიწვოს ადამიანის უფლებების კონკრეტული დარღვევების გამოძიება.

ლიტერატურა:

1. <http://www.economy.ge/ge/media/news/dimitri-qumsisvili-saqartvelosi-sastumroebis-martvisada-onlain-dajavnsnis-axali-sistemis-prezentacias-daeswro>
2. <https://www.nbg.gov.ge/index.php?kw>
3. <http://geostat.ge>
4. https://www.netcredit.ge/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=nonbrand&gclid=CLmBufSwrsCFYdAGwod5dwAAA
5. <https://www.vivus.ge/?tid=aud-140179759935:kwd-53457083175&gclid=CPi4-aOxrsCFdM-V0wodS0Aiiw>
6. https://www.google.ge/?gws_rd=ssl#q=onlain+sesxebi&btnK=%D0%9F%D0%BE%D0%B8%D1%81%D0%BA+%D0%B2+Google

თავისუფალი მონეტარული სისტემის ფუნქციონირების საკითხის გააზრებისთვის

მირზა ხიდაშელი,

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

MIRZA KHIDASHELI,

PhD Business Administration,

Associate Professor of Kutaisi University

ანოტაცია

2008 წლის ფინანსური კრიზისის შედეგების სალიკვიდაციოდ ფედერალურმა სარეზერვო სისტემამ რაოდენობრივი შერბილების 4 პროგრამის ფარგლებში დაახლოებით 4,5 ტრილიონი დოლარის ფასიანი ქაღალდების შექმნა განახორციელა. პროგრამის მასშტაბებისთვის ხაზგასმის მიზნით შეიძლება აღინიშნოს, რომ ფედერალური სარეზერვო სისტემის ბალანსი 2008 წლის ჩათვლით 1 ტრილიონ დოლარზე ნაკლებს შეადგენდა.

როგორც კეიტოს ინსტიტუტის (FAO IISტიტუტე) ერთ-ერთი უკანასკნელი კვლევა გვიჩვენებს, ეკონომიკურ ზრდასა და დასაქმებაზე რაოდენობრივი შერბილების პროგრამების დადებითი ზემოქმედება არ მტკიცდება. რაოდენობრივი შერბილების პოლიტიკის არადიარეული მარცხის ფონზე, აქტიურად მიმდინარეობს ნაღდი ფულის (ამ ეტაპზე, მაღალი ნომინალის ბანკოტების) შეზღუდვის იდეის კულტივაცია, რომელიც ეფუძნება კრიმინალთან და ტერორიზმთან ბრძოლას. 25-წლიანმა გამოცდილებამ 90-ზე მეტი ქვეყნის მაგალითზე აჩვენა, რომ კორუფციის მხოლოდ ძალიან იშვიათ შემთხვევებში ფიგურირებს ნაღდი ფული, ძირითადი ტრანზაქციები ხორციელდება ბანკებით. შესაბამისად, ჩნდება ეჭვი, რომ ნაღდი ფულის წინააღმდეგ მიმართული კამპანია, მიხნად ისახავს არსებული (არასრულყოფილი) საფინანსო სისტემის მოდელისა და მონეტარული პოლიტიკის მარცხის შენიღბვას დეპოზიტებზე უარყოფითი საპროცენტო განაკვეთის დაწესების გზით, რათა მოხერხდეს

ინვესტირების პროცესის იძულებითი ფორმით წახალისება და ეკონომიკა დაუბრუნდეს ზრდის კრიზისამდე ტემპებს, რაც მარცვისა და ფინანსური დიქტატურის ერთგვარი ფორმაა და არღვევს თავისუფალი ბაზრის ფუნდამენტურ პრინციპებს.

ნაცვლად არსებული საფინანსო სისტემის ციფრულ გარემოში „გადარგვისა“, შესაძლებელია, განვიხილოთ ალტერნატიული რეალობა, ეკოლოგიის ალტერნატიული გზა, რომელის საფუძვლებიც 1992 წელს აღწერა მილტონ ფრიდმანმა „The Island of Stone Money“, რომელშიც მიკრონეზიის მოსახლეობა ფულად იყენებს წინასწარ შეთანხმებულ თვალსაჩინო ადგილზე მათ მიერვე შეგროვებულ დიდი ზომის ქვებს, რომლებიც სავაჭრო ოპერაციების შედეგად საჯაროდ იცვლიდნენ მფლობელს, თუმცა არ იცვლებოდა მათი გეოგრაფიული მდებარეობა. მიუხედავად მისი ფორმებისა, სახეზე გვაქვს აბსოლუტურად თავისუფალი, ცენტრალური ინსტიტუტის გარეშე ოპერირებადი, მონეტარული ინტერვენციებისგან გარეშე მომუშავე სტაბილური სავალუტო სისტემა, რომელიც რეალურად ფუნქციონირებს. ფრიდმანის მიერ აღწერილი სავალუტო სისტემის მოხერხებელი და მოძველებული (XXI საუკუნისთვის შეუფერებელი) ფორმები სრულად გადაწყდა სატომო ნაკამოტოს სახელით ცნობილი ანონიმური პროგრამისტის მიერ 2009 წელს შექმნილ ბიტკოინ პლატფორმაში, რომელიც სულ უფრო მეტ პოპულარობას იხვეჭს.

თანამედროვე კაცობრიობის ფინანსური ცხოვრება დგას სტრატეგიულად მნიშვნელოვან გზათგასაყარზე, ის ან გააგრძელებს შინაარსობრივად გაუმართავ, კრიზისების ფართო პალიტრის მქონე საფინანსო სისტემაში ცხოვრებას ნაღდი ფულის გარეშე ან აირჩევს თავისუფალ მონეტარულ სისტემას, რომელშიც მას არ ეყოლება პოპულისტური მიზნებით განმსჭვალული „ყოველის მცოდნე“ და „წინასწარმეტყველი“ პოლიტიკური ფიგურები, რომლებიც „გეგმავენ“ როგორ უნდა იზრდებოდეს ეკონომიკა, ფულის მასა, ინფლაცია და ა.შ.

საკანძო სიტყვები: მონეტარული სისტემა, ნაწილობრივი დარეზერვების სისტემა, კრიპტო ვალუტა, ბიზნესის ციკლი, ბიტკოინი, რაოდენობრივი შერბილება.

FOR BETTER UNDERSTANDING OF FREE MONETARY SYSTEM

Abstract

Since 2008 financial crisis Federal Reserve System has purchased vast sums of bonds - of \$4, 5 trillion. For better perception of Q.E. programs, it should be mentioned that, total assets held by Federal Reserve until 2008 was less than \$ 1 trillion.

As last researches of the CATO Institute show, there is no scientific evidences, which claims Q.E. programs impact on the real economic and employment. Amid of Q.E. programs failure, we see media campaign against physical cash. The official reason of “war on cash” is preventing criminal and terrorism by constraining financial support. 25-year investigation in 90 states showed that, there is very small amount of bribery and criminal cases where payments are made by cash, in most cases there are involved banks. Hence, we could have doubts about above mentioned reasons of a cash prohibition. Real aim of the campaign may be disguising inherent problems of current financial system and Q.E. interventions by applying negative interest rates on private deposits, for forcing investment and growth. It will be one more populist monetary experiment (after Q.E. failure) for saving fractional reserve banking and fiat money system which finally breaks principles of free market.

Instead of translocation an existing financial system into digital environment, we can discuss different reality, another way of the evolution, which was explained in 1992 by Milton Friedman „The Island of Stone Money“, The popula-

tion of Yap uses big round stones (heavier than a car) as a money. Stones are collected in the remarkable place and according to trade results, part of stones change an owner, but location of stones remain the same. Beyond the external forms, this is an example of free monetary system, which is operating without any central authority and monetary interventions. Anonymous programmer with nickname Satoshi Nakamoto solved the problem of external forms in 2009, by creating of bitcoin.

Now Mankind is on the crossroad of strategic importance, it will remain in the inherently incomplete monetary and financial system of fiat currencies or it will build a free monetary and financial system according core principles of bitcoin ecosystem, where populist politicians will not have a power and ambition to plan GDP, inflation and other growth rates.

Key Words: Monetary system, Fractional reserve Banking, Cripto Currency, Business Cycle, Quontitive Easening.

შესავალი

„დიდი რეცესია“ — ასე ეწოდება იმ რეალობას, რომელშიც თანამედროვე გლობალური ეკონომიკა 2008 წლის შემდეგ ცხოვრობს. ფინანსური და ეკონომიკური კრიზისები, ერთი მხრივ, ართულებენ ყოფით ცხოვრებას, ხოლო, მეორე მხრივ, ააქტიურებენ სამეცნიერო ასპარეზს დაშვებული შეცდომებისა და საკითხისადმი მიდგომებში არსებულ ხარვეზებთან დაკავშირებით. ქვემოთ მოცემული ნაშრომიც სწორედ ამ პროცესის ნაწილი და გაგრძელებაა. საფინანსო სისტემა და მისი მოწყობის საკითხი პერმანენტული კამათის საკითხს წარმოადგენს სამეცნიერო წრეებში და განსაკუთრებით ეკონომიკურ სკოლებს შორის. მოცემული ნაშრომი წარმოადგენს მონეტარულ სისტემაში მიმდინარე უმწვავესი პროცესების (რაოდენობრივი შერბილების პოლიტიკისა და ქაღალდის ფულის წინააღმდეგ მიმართული მედია კამპანიის) კრიტიკას ავსტრიული ეკონომიკური სკოლის ძირითადი პოსტულატების მიხედვით. კვლევის მიზანია მკაფიოდ ვაჩვენოთ: ერთი მხრივ, არსებული მონეტარული სისტემის შინაარსობრივი ხარვეზები, რაც წარმოადგენს გადაულახავ წინააღმდეგობას და ვლინდება მწვავე კრიზისების სახით. მეორე მხრივ, თავისუფალი მონეტარული სისტემის არსებობის შესაძლებლობა, მისი შინაარსობრივი სრულყოფილება და უპირატესობები.

რაოდენობრივი შერბილების მონეტარული პოლიტიკის შედეგები

2008 წლის ფინანსური კრიზისის შედეგების სალიკვიდაციოდ ფედერალურმა სარეზერვო სისტემამ რაოდენობრივი შერბილების 4 პროგრამის ფარგლებში დაახლოებით 4,5 ტრილიონი დოლარის ფასიანი ქაღალდების შექმნა განახორციელა. პროგრამის მასშტაბებისთვის ხაზგასმის მიზნით შეიძლება აღინიშნოს, რომ ფედერალური სარეზერვო სისტემის ბალანსი 2008 წლის ჩათვლით 1 ტრილიონ დოლარზე ნაკლებს შეადგენდა. ფასიანი ქაღალდებზე ხელშეწყობად შექმნილმა სტაბილურმა მოთხოვნამ ხელი შეუწყო ვოლ-სტრუქტურისთვის „ხელსაყრელი“ ფასების ფორმირებას საფონდო ბირჟაზე, მაგრამ უფრო საინტერესოა, რა დადებითი გავლენა ჰქონდა მოცემულ პროგრამებს რეალურ ეკონომიკასა და დასაქმებაზე.[7]

როგორც კეიტოს ინსტიტუტის (CATO Institute) ერთ-ერთი უკანასკნელი კვლევა გვიჩვენებს, ეკონომიკურ ზრდასა და დასაქმებაზე რაოდენობრივი შერბილების პროგრამების დადებითი ზემოქმედება არ მტკიცდება. არ არსებობს კვლევა, რომელსაც შეუძლია დაამტკიცოს, რომ არსებული ეკონომიკური ზრდა მონეტარული შერბილების პროგრამის შედეგია და არა სხვა ფაქტორების. [1] აღნიშნულ პოზიციები კიდევ უფრო ამყარებს სენტ ლუისის ფედერალური სარეზერვო ბანკის ვიცე-პრეზიდენტის შეფასება, რომ რაოდენობრივი შერბილების პროგრამებსა და ფედერალური სარეზერვო სისტემის ფუნქცია-მოვალეობებსა და მიზნებს შორის კავშირს ვერ ხედავს. [4] ფედერალური სარეზერვო სისტემა პასუხისმგებელია დასაქმებასა და ფასების სტაბილურობაზე, თუმცა 4,5 ტრილიონის ღირებულების მონეტარული ინტერვენცია აშშ-ში დასაქმებულთა ხელფასებში აისახა მხოლოდ 0,2%-იანი ზრდით. [3] სამშენებლო, სამრეწველო და ენერჯეტიკის სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობა 2000 წელთან შედარებით 21%-ით არის შემცირებული. არაფინანსურ სექტორში დაფიქსირებული ზრდის ტემპი კი შეადგენს 1.1%, რაც 1953-2000 წწ არსებული ანალოგიური მაჩვენებლის ზუსტად ნახევარია. [6]

ამ მონეტარული ექსპერიმენტის შედეგების სრულად გამოვლენას, აღქმასა და გაანალიზებას წლები დასჭირდება. შესაბამისად, რთულია შედეგების ამსახველი ზუსტი ბალანსის შედგენა დღეს, თუმცა მისი არაეფექტიანობა მკვეთრად შესამჩნევია.

მოტივები ნაღდი ფულის წინააღმდეგ

რაოდენობრივი შერბილების მონეტარული ღონისძიებების პარალელურად აქტიურად განიხილება ნაღდი ფულის, როგორც გადახდის კანონიერი საშუალების აკრძალვის საკითხი. რიგ ქვეყნებში, ამ მიმართულებით უკვე შეიმჩნევა გარკვეული პროგრესი, თუმცა ზოგადად იდეა ჯერ მხოლოდ განხილვის ეტაპზეა.

არსებობს ორი მთავარი მიზეზი, თუ რატომ არ უყვარს სტატისტიკას (როგორც მეცნიერებას) ნაღდი ფული:

- საგადასახადო სტრუქტურებს არ აქვთ საშუალება თვალი მიადევნონ და დაბეგრონ თითოეული ფულადი ტრანზაქცია;
- კეინსიანელები ისურვებდნენ, ჰქონდეთ საშუალება (დანაზოგების დაბეგრის გზით), გვაიძულონ, ვხარჯოთ მეტი და დავზოგოთ ნაკლები.[2]

ოფიციალური პოზიცია, რომლის მიხედვითაც ხდება ნაღდი ფულის (ამ ეტაპზე, მაღალი ნომინალის ბანკნოტების) შეზღუდვის იდეის კულტივაცია, ეფუძნება კრიმინალთან და ტერორიზმთან ბრძოლას. ანუ, რეალურად საუბარია უსაფრთხოების მიზნებისთვის თავისუფლების მსხვერპლად გაღებაზე. ბრიტანელი ბანკირი, პიტერ სენდსი ამტკიცებს, რომ მაღალი ნომინალის ბანკნოტების გაუქმება არ გამოიღებს შედეგს კრიმინალთან ბრძოლაში. მისი თქმით, 25 წლიანმა გამოძიებამ 90-ზე მეტი ქვეყნის მაგალითზე აჩვენა, რომ კორუფციის მხოლოდ ძალიან იშვიათ შემთხვევებში ფიგურირებს ნაღდი ფული, ძირითადი ტრანზაქციები ხორციელდება ბანკებით. როდესაც საუბარია ანტიკვარიატით, ძვირფასი ლითონების ნაკეთობებით, ხელოვნების ნიმუშებით და ა.შ. არალეგალურ ვაჭრობაზე, მაღალი ნომინალის ბანკნოტების გაუქმება უმედეგო იქნება.[4]

2008 წლის ფინანსური კრიზისისა და მისი დაძლევის მექანიზმების არაეფექტიანობის შემდეგ გასაოცარია, რომ არსებული სისტემისა და მეთოდების მოქმედების არეალის გაფართოებაზე მიდის ძირითადი მსჯელობა და არა სისტემის არსებით რეფორმირებაზე. ჩვენ ვმსჯელობთ ტკივილგამაყუჩებლებზე და არა დაავადებაზე, მის ბუნებასა და პრევენციაზე.

კეინსიანური და (ჩიკაგოს სკოლის) რაოდენობრივი თეორიის ანტიციკლური მექანიზმები ემსახურება ნაწილობრივი დარეზერვებას სისტემის ნაკლოვანებებისა და მათგან გამოწვეული საფინანსო და ეკონომიკური კატასტროფების შენიღბვას. რაოდენობრივი

შერბილების მონეტარული მექანიზმების მიზანია, გამოაცოცხლოს სტრესულ მდგომარეობაში მყოფი ეკონომიკა და არა სტრესის გამომწვევი ფუნდამენტური მიზეზების აღმოფხვრა.

2008 წლის ფინანსური კრიზისი მნიშვნელოვანი ტესტი აღმოჩნდა კეინსიანელობისა და მონეტარისტიკისთვის, მკურნალობის მათი რეცეპტები ვეღარ ახერხებენ შენიღბონ ნაწილობრივი დარეზერვების სისტემისგან ეკონომიკისთვის მიყენებული ზიანი, რის შედეგადაც ჩვენ დღეს ვიმყოფებით „დიდი დეპრესიის“ შემდეგ არნახულ ეკონომიკურ რეცესიაში. თუმცა, ნაცვლად თავად სისტემის რეფორმირებისა, გვთავაზობენ ნაღდი ფულის მიმოქცევიდან ამოღებას, რათა არსებული სისტემის არასრულყოფილი ბუნება კიდევ უფრო შეუმჩნეველი გახდეს. კიდევ უფრო გაიზარდოს ისეთი ავანტიურული მონეტარული ინტერვენციების მოქმედების არეალი, როგორცაა უარყოფითი საპროცენტო განაკვეთის დაწესება. მიმდინარე წლის იანვარში იაპონიის ცენტრალურმა ბანკმა უკვე დაიწყო ამ მონეტარული ინსტრუმენტის გამოყენება, რათა აიძულოს კომერციული ბანკები დააკრედიტონ შესუსტებული ეკონომიკა.[9] რა მოხდება, თუ აღარ არ იარსებებს ქალაქის ფული და კომერციული ბანკები ზემოაღნიშნულ პირობებში ჩააყენებენ კლიენტებს? ხომ არ ხდება, ამ პროცესისთვის ნიადაგის მოშხადება?

გარდა ზემოაღნიშნული მიზეზებისა, ნაღდი ფულის საწინააღმდეგო კამპანიის ერთ-ერთ მთავარ მიზეზს წარმოადგენს საბანკო პანიკების „თავიდან აცილება“. აქ მკაფიოდ ჩანს ის არასრულყოფილი ბუნება, რომელიც ნაწილობრივი დარეზერვების სისტემას გააჩნია და მდგომის არსი და მიზანი, რომელსაც გვთავაზობენ.

ნაწილობრივი დარეზერვების სისტემაში ბანკებს შესაძლოა, მისი აქტივების მხოლოდ 1% ჰქონდეთ ნაღდი ფულის სახით. როდესაც ჩნდება ეჭვები და საფრთხეები საბანკო სისტემასთან მიმართებაში, ჩვენ ვიღებთ:

- შეზღუდვებს საბანკო ანგარიშებიდან ფულის მოხსნის მაქსიმუმის დაწესებით;
- შეზღუდვების გრძელვადიან პერიოდში შენარჩუნებით შესაძლოა განვითარდეს ფინანსური კრაზი.

მაგრამ, მას შემდეგ, რაც არ იარსებებს ნაღდი ფული, აღარ იარსებებს საბანკო სისტემის გარეთ არსებული ფული და მნიშვნელოვნად გაიზარდება საბანკო სისტემის უნარი — შე-

ნიღბოს ჭარბი დააკრედიტებთ გამოწვეული ფულის უკმარისობის ფაქტი. ჩვენ მივიღებთ არა უფრო გამართულ სისტემას, არამედ არსებულ სისტემას რომლის ნაკლოვანებებიც აღარ იქნება თვალნათლივ შესამჩნევი.

მონეტარული სისტემის ევოლუციის ზემოაღნიშნული გზის გარდა არსებობს ალტერნატიული გზაც. ტექნოლოგიური პროგრესი არის ინსტრუმენტი და შესაბამისად ობიექტური მოვლენა. წინააღმდეგობას ქმნის არა ტექნოლოგიური პროგრესი და კრიპტოვალუტა არამედ ნაწილობრივი დარეზერვების სისტემა და მონეტარული მანიპულაციები რომელიც მნიშვნელოვანი შინაარსობრივი წინააღმდეგობებისგან შედგება და პერიოდულად თავს გვასხენებს ლოკალური და გლობალური ფინანსური კრიზისების სახით, რომლის ანატომიაც სრულყოფილად ახსნა ავსტრიულმა ეკონომიკურმა სკოლამ.

თავისუფალი ბაზრის პირობებში, სარგებლის განაკვეთი სესხზე (ისევე, როგორც ყველა სხვა პროდუქტსა და მომსახურებაზე) ყალიბდება მოთხოვნა მიწოდების შეპირისპირებით. შესაბამისად, საპროცენტო განაკვეთის დონე დამოკიდებულია დაზოგვის სურვილზე, თუ დანაზოგების მოცულობა იზრდება, მცირდება საპროცენტო განაკვეთი და შესაბამისად იზრდება რენტაბელური ბიზნეს სექტორების რაოდენობა. დაზოგვის სურვილის ზრდის პარალელურად, მცირდება მოხმარება, რაც ამცირებს ფასს საწარმოო რესურსებზე და ხდის მას უფრო ხელმისაწვდომს მწარმოებლისთვის. როცა ცენტრალური ბანკი იღებს ფულის მიწოდების ზრდის გადაწყვეტილებას, ეს ფული ხვდება კაპიტალის ბაზარზე, რაც აიაფებს კრედიტს, რაც მისი ხელოვნური ბუნებიდან გამომდინარე არ ახდენს გაყვენას დაზოგვის სურვილზე, თუმცა იაფი კრედიტი ბიზნეს ოპერატორებისთვის ქმნის იგივე სტიმულს, რასაც მონეტარული მანიპულაციების გარეშე, საბანკო ძალების ურთიერთქმედების შედეგად გააიაფებული კრედიტი. ისინი იღებენ სესხებს დაბალი საპროცენტო განაკვეთის გამო, ამასთან სხვებს არ აქვთ სურვილი, შეინახონ დანაზოგი დაბალი საპროცენტო განაკვეთის გამო. დაზოგვის სურვილის შემცირება იწვევს ხარჯვის სურვილის სტიმულირებას და მოხმარებლებს უჩნდებათ მეტი სტიმული აიღონ კრედიტი საკუთარი სურვილების დასაფინანსებლად. მწარმოებლები აქტიურად იძენენ წარმოების საშუალებებს, რაც იწვევს იმ სექტორების გამოცოცხლებას, რომლებიც ცენტრალური

ბანკის „ჩარევაბდე“ იყენენ არარენტაბელურნი. შედეგად კი ვიღებთ „საყოველთაო კეთილდღეობას“. მონხარება იზრდება ყველა მიმართულებით, თუმცა ეს ხდება არა ახალი რესურსების ხარჯზე, არამედ მხოლოდ ახალი „მწვანე ქაღალდების“ საფუძველზე. ეკონომიკა არ უზრუნველყოფს რესურსების ეფექტურ გადანაწილებას წარმოებასა და მონხარებას შორის. იმპულსები, რომელსაც ეფუძნება ბიზნეს სექტორის გადაწვევტილებები, შექმნილია ხელოვნურად და არა ეკონომიკური ინდივიდების ურთიერთქმედების საფუძველზე, რაც ეკონომიკაში იწვევს პიკსა და დაცემას, შემდეგი გარემოებების გამო:

- წარმოების საშუალებებზე მოთხოვნის ზრდა გამოიწვევს მათზე ფასების მატებას;
- მონეტარული სტიმულების შეწვევტასთან ერთად მკვეთრად შემცირდება მონხარებისა და ინვესტირების შესაძლებლობები;
- ადამიანები გააცნობიერებენ ფალსიფიცირებულ რეალობას და შეიცვლება მათი (მოლოდინი) ქცევა. [8]

ცხოვრება ნაღდი ფულის გარეშე

ფულის მრავალი განმარტება არსებობს. იგი იცვლებოდა და იცვლება ფულის ფუნქციების ევოლუციის პარალელურად, თუმცა უნივერსალური თვალსაზრისით — ფულად უნდა მივიჩნიოთ ყველაფერი, რაც კონკრეტულ ისტორიულ პერიოდში ასრულებს ან შეუძლია შეასრულოს ფულის მთავარი ფუნქცია, იყოს ღირებულების საზომი და შესაბამისად, გადახდის საშუალება. თუ ჩვენ ვაშენებთ „Cashless Society“-ს მაშინ უნდა ვიზრუნოთ, თუ როგორ მოვაწყოთ ისე, რომ „უსაფრთხოებაზე ზრუნვის“ მოტივით ჩვენი ცხოვრების ერთერთი ყველაზე საკვანძო ნაწილი — „ფინანსური ცხოვრება“, იყოს მაქსიმალურად დაცული სანქცირებული ფინანსური მანიპულაციებისგან, როგორც ამას დემოკრატიის ერთ-ერთი მამამთავარი ბენჯამინ ფრანკლინი გვიჩვენებს: „They who can give up essential liberty to obtain a little temporary safety deserve neither liberty nor safety“.

ევოლუციის ალტერნატიული გზა

ნაცვლად არსებული მონეტარული სისტემის ციფრულ გარემოში „გადარგვისა“, შესაძლებელია განვიხილოთ ალტერნატიული რეალობა, ევოლუციის ალტერნატიული გზა, რომელის საფუძველებიც 1992 წელს აღწერა მილტონ ფრიდმანმა „The Island of Stone money“. აღწერილ შემთხვევაში მიკრონეზიას მოსახლეობა ფულად გამოიყენებს დიდი

ზომის მრგვალ ქვებს. ქვების სიმძიმის გამო მათი ტრანსპორტირება მეტად არახელსაყრელია, ამიტომ ისინი შეაგროვეს თვალსაჩინო ადგილზე. კონკრეტული ქვის მფლობელის შეცვლისას, ქვის ახალი მფლობელი საჯაროდ აცხადებდა მის უფლებებს ქვაზე, ხოლო ქვას არ უცვლის მდებარეობას, თუმცა იცვლებოდა კუნძულის მოქალაქეთა მეხსიერება ქვის მფლობელობასთან მიმართებაში, რაც გამორიცხავს დაპირისპირებას ქვის მფლობელებს შორის.[5]

მიუხედავად ჩამორენილი გარეგნული ფორმებისა, მოცემულ მონეტარულ სისტემას აქვს მნიშვნელოვანი შინაარსობრივი უპირატესობა. იგი დაზღვეულია დისკრეციული მონეტარული პოლიტიკისა და სხვა პოპულისტური მანიპულაციებისგან (რაოდენობრივი შერბილების პროგრამები, მიზნობრივი ინფლაციის დონე და ა.შ.), რომლის შინაარსსა და კრიზისულ შედეგებზეც ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ.

ბიტკოინის ეკოსისტემა

მიკრონეზიის სავალუტო სისტემის მოუხერხებელი და მოძველებული ფორმები სრულად გადაწყდა სატოში ნაკამოტოს სახელით ცნობილი ანონიმური პროგრამისტის მიერ 2009 წელს შექმნილი ბიტკოინის მონეტარულ სისტემაში.

ბიტკოინი წარმოადგენს დია სისტემას, რაც ნიშნავს, რომ კომპიუტერული პროგრამა თავისუფლად ხელმისაწვდომია ყველასთვის. ასევე, იგი არ წარმოადგენს ვინმეს კერძო საკუთრებას. ტრანზაქციების განხორციელება შესაძლებელია მხოლოდ ონლაინ გარემოში და ამისთვის საჭირო არ არის არც კომერციული ბანკი და არც სხვა ცენტრალიზებული სტრუქტურა. ოპერაციები ხორციელდება Peer-To-Peer რეჟიმში, რაც გამორიცხავს ცენტრალური სერვერის საჭიროებას.

შესაბამისად, ტრანზაქციების განხორციელებას არ სჭირდება დრო და დამატებითი დანახარჯები საკომისიოების სახით. რაც შეეხება ემისიის სისტემას, ახალი ბიტკოინების მოპოვება ხორციელდება კომპიუტერის საშუალებით და ამ პროცესს ეწოდება „მინინგ“, პროგრამის პროტოკოლის მიხედვით ყოველ 10 წუთში მოპოვებისთვის ხელმისაწვდომია 25 ბიტკოინი და ყოველ ოთხ წელიწადში ემისიის აღნიშნული ტემპი განახევრდება.

თეორიულად, ნებისმიერი კომპიუტერი შეიძლება ჩაერთოს ბიტკოინის მოპოვების ამ სისტემაში, თუმცა დაბალი სიმძლავრის კომპიუტერის შემთხვევაში, მოპოვებულმა ბიტ-

კონიგებმა შესაძლოა, არ დაფაროს ელექტრო ენერჯის ხარჯებიც კი. ასევე აღსანიშნავია, რომ ბიტკოინების საბოლოო რაოდენობა შემოსახლერულია 21 მლნ ბიტკოინით, რითაც იგი ემსგავსება ოქროს სავალუტო სისტემას, რომელიც ასევე შემოსახლერულია და არა ისეთივე უსასრულო, როგორც არსებული ქალაღდის ფულის სისტემა. ასევე უნდა აღინიშნოს, ბიტკოინის აქვს უნარი, მისი თითოეული ერთეული დაიფოს უსასრულოდ, რაც გვაძლევს საშულებას ფასწარმოქმნის სისტემა იფო უფრო ეფექტიანი და მოსახერხებელი. ერთი ბიტკოინის ნებისმიერი მცირე ნაწილი შეიძლება ავილოთ და გადავცეთ ჩვენთვის სასურველ პირს ყოველგვარი ზედმეტი ძალისხმევის გარეშე.

დასკვნა

მიუხედავად რიგი ტექნიკური საკითხებისა, რომლებიც შემდგომ დახვეწას საჭიროებენ, ბიტკოინი არის რეალური მაგალითი მანიპულაციებისა და პოლიტიკური გადაწყვეტილებებისგან თავისუფალი, გამართული ეკონომიკური შინაარსის მქონე, თავისუფალი ბაზრის პრინციპებზე დაფუძნებული მონეტარული სისტემისა.

მსგავსი ტიპის მონეტარულ სისტემაში დაზღვეული ვართ მონეტარული მანიპულაციებისგან (რაოდენობრივი შერბილების პოლიტიკა, მიზნობრივი ინფლაციის თარგეთირების ღონისძიებები და ა.შ.). შედეგად ვიღებთ უფრო სტაბილურ, უფრო პროგნოზირებად გარემოს, სადაც გადამწვეტ როლს თამაშობენ საბაზრო ძალები და არა პოპულისტური მიზნებით განმსჭვალული „ყოვლისმცოდნე“ და „წინასწარმეტყველი“ პოლიტიკური ფიგურები, რომლებიც „გეგმა-

ვენ“ როგორ უნდა იზრდებოდეს ეკონომიკა, ფულის მასა, ინფლაცია და ა.შ.

ბიტკოინის პლატფორმაში ფასწარმოქმნის სისტემა არის უკიდურესად დახვეწილი, არ არსებობს არანაირი ფულადი ერთეული, რომლის დაყოფაც შეუძლებელია. შესაბამისად, ფასების დამრგვალების აუცილებლობაც არ არსებობს. ასევე არ არსებობს ინფლაციის აუცილებლობა, ფულადი მასა „გაიზრდება“, მოხდება არა ახალი ფულის, არამედ არსებული ფულადი ერთეულების უსასრულოდ დაყოფის შედეგად, რაც, თავის მხრივ, არა რომელიმე „ცენტრალური მგეგმავი“, არამედ საბაზრო ძალების ურთიერთქმედების შედეგად თავისთავად მოხდება.

არ არსებობს დროითი და სივრცითი შეზღუდვები და დაბრკოლებები. ნებისმიერ დროს, ნებისმიერ დღეს და ნებისმიერ მანძილზე ტრანზაქციების შესრულება შესაძლებელი ყოველგვარი დამატებითი დროითი და ფინანსური დანახარჯების გარეშე.

ბიტკოინის ეკოსისტემაში ახალი სტიმული მისცა თავისუფალი ბაზრის პრინციპებზე დაფუძნებული საფინანსო სისტემის მკვლევარებს. ორი უმთავრესი პრობლემა, რაც დღეს სისტემის წინაშე დგას არის პოტენციური ოლიგოპოლიებისა და ორმაგი ხარჯვის პრობლემის საკითხი. მსხვილი Mining ცენტრების გაჩენამ აჩვენა, რომ სისტემაში არის ოლიგოპოლიების გაჩენის საფრთხე, ისევე, როგორც ორმაგი ხარჯვის, რამდენადაც სისტემაში არ არსებობს ცენტრალური მაკონტროლებელი. თუმცა ორივე ეს პრობლემა უფრო ტექნიკური ხასიათისაა ვიდრე არსებითი და მათი გადაწყვეტა არ წარმოადგენს დაუძლეველ დაბრკოლებას.

ლიტერატურა:

1. Daniel L. Thornton - “Requiem for QE , CATO Institute” 17.11.2015
2. Daniel J.Mitchell – “The war against Cash, Part III. CATO Institute” 1.03.2016
3. Jeff Cox “Fed’s trillions haven’t helped worker paychecks” , CNBC 31.06.2015
4. Jeff Cox “St. Louis Fed official: No evidence QE boosted economy”, CNBC 18.07.2015
5. Kevin Dowd and Martin Hutchinson „Bitcoin Will Bite the Dust“ CATO Jurnal 2015
6. Frank Shostack – “How Easy Money Drives the stock market “ MISES Institute 9.04.2015
7. Neil Irwin – “Quantitative Easing Is Ending. Here’s What It Did, in Charts” – The New York Times 29/10/2014
8. Jonathan Newman – “Inflation, Central Bank and Business Cycles”, MISES Institute 18/04/2015
9. Toru Fujioka and Masahiro Hidaka - “Bank of Japan Adopts Negative Rates, Keeps Asset-Buying Target”. Bloomberg news 29/01/2016

RELATIONSHIP BETWEEN PERFORMANCE AND LIQUIDITY ON AN EXAMPLE OF SELECTED INDUSTRIES IN SLOVAKIA

ლენკა დუბოვიცკა,

ინჟინერიის მეცნიერებათა დოქტორი, სლოვაკეთის ცენტრალური ევროპის უნივერსიტეტი, სლოვაკეთის რესპუბლიკა

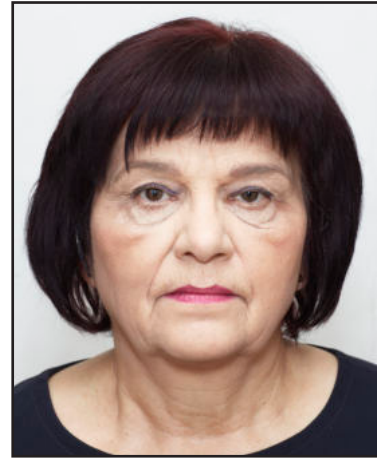
LENKA DUBOVICKÁ,

Ing., PhD. University of Central Europe in Skalica, Slovak Republic

Abstract

Performance and liquidity are the two areas, on which financial analysts most focus. The article dealt with the explanation of potential relationships between performance and liquidity measures and conclusions derived from these relationships. After theoretical analysis computations were performed for two industries – ISIC 28 - Manufacture of fabricated metal products, except machinery and equipment and ISIC 31 - Manufacture of electrical machinery and apparatus. The results of these computations in most cases confirm the hypotheses suggested by the theory.

Key words: *Financial analysis of enterprise, performance of enterprise, performance measures, liquidity, liquidity measures, relationships among performance measures, relationship between performance and liquidity measures*

ტატიანა ვარხოლვა,

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი

TATIANA VARCHOLOVÁ,

professor, CSc. University of Central Europe in Skalica, Slovak Republic

ფინანსური მაჩვენებლებისა და ლიკვიდურობის ურთიერთკავშირი სლოვაკეთის სამრეწველო შირობების მაბალითა ანოტაცია

ფინანსური მაჩვენებელი და ლიკვიდურობა ის ორი ტერმინია, რომლებზეც ფინანსური ანალიტიკოსები ყველაზე მეტად ამხვილებენ ყურადღებას. ნაშრომში გაანალიზებულია ფინანსურ მაჩვენებლებსა და ლიკვიდურობას შორის შესაძლო ურთიერთკავშირი და აღნიშნულის საფუძველზე გამოტანილია დასკვნები. სტატიაში თეორიული ასპექტების განხილვის შედეგად წამოჭრილია ჰიპოთეზები, რომელთა განმტკიცებაც შეეცადეთ 2 სლოვაკურ კომპანიაზე – ISIC 28 – ლითონის პროდუქციის მწარმოებელ (გარდა მანქანებისა და დანადგარებისა) და ISIC 31 – ელექტრომოწყობილობებისა და აპარატურის მწარმოებელ კომპანიებზე კონკრეტული გაანგარიშებების ჩატარებით.

საკანძო სიტყვები: *ფინანსური ანალიზი, ფირმათა ფინანსური მაჩვენებელი, ლიკვიდურობა, კავშირი ფინანსურ მაჩვენებლებსა და ლიკვიდურობას შორის, ფინანსური მაჩვენ-*

ებლების სეფასების მექანიზმები, ლიკვიდურობის შეფასების მექანიზმები, კავშირი ფინანსური მაჩვენებლებისა და ლიკვიდურობის შეფასების მექანიზმებს შორის

1 Introduction

Every time the financial analysis of the enterprise is done, the major orientation is on the performance of that particular enterprise. The performance of the enterprise is the tool to redistribute gains toward different groups of stakeholders – shareholders, creditors, employees, municipality, local and central government. That is why interested groups of stakeholders pay attention to the performance of enterprise. Also financial managers and analysts focus is on the performance while performing the financial analysis of the enterprise.

The enterprise performance is not the only category on which financial analysis concentrate. Very important to know is how sustainable the performance is, if good performance is only resulting from particular external factors which might change in the future or good performance is a proof of well-managed enterprise and might not change, move over improve in the future? Answering those questions effect how to implement necessary changes in order to adjust future performance of the enterprise.

One of the main conditions that must be fulfilled to ensure sustainable performance is the ability of an enterprise to pay all debts in time. This condition is known as solvency in a long-term period or as liquidity in a short-term period. If an enterprise does not fulfil this requirement, it results in a situation that shareholders and mainly creditors consider their investments as more risky and requires higher interest rates on their loans (creditors) or higher returns on their shares (shareholders). If such situation not solved, it might lead to bankruptcy. That is why ensuring a sustainable and good performance it is not only important to reach high returns, but also to manage the enterprise's debts. Move over, liquidity is also very important part of financial analysis.

The aim of the article is to determine theoretical fundamentals of performance and liquidity measures and adjust relations between them in two selected industries – manufacturing of fabricated metal products and manufacturing of electrical machinery and apparats in year 2013 using statistical methods.

Firstly we focus on traditional performance measures and liquidity ratios. Secondly we explain relation between performance and liquid-

ity of enterprises from above mentioned groups determined by statistical characteristics.

2 Performance and liquidity measures

2.1 Performance measures

The purpose of performance measures is to show how effectively an enterprise uses the production factors in order to generate the output. We can differentiate many performance measures based on the way how returns and invested capital are calculated. These measures can be divided into the following groups:

a) based on the way how returns are calculated:

- performance measures based on profit (earnings calculated based on profit),
- performance measures based on cash-flow (earnings calculated based on cash-flow);

b) based on what is considered as invested capital:

- return on assets (all assets are considered as invested capital),
- return on equity (just the owners' share in the invested capital is taken into account),
- return on debt (just the creditors' share in the invested capital is taken into account),
- return on cost (just the value of production factors directly used in the production cycle is taken into account).

The above classification shows that there is a possibility to define many performance measures to analyse the performance of the enterprise. The selection of measures depends on the purpose of analysis. Mostly the following traditional performance measures are used in analyses: two performance measures based on profit (ROE, ROA) and two cash flow performance measures (CFROE, CFROA).

ROE (*Return on Equity*) shows how big profit after taxation was generated by equity capital after interest and taxes are deducted. This profit is only distributed among shareholders, so the profit used for the calculation should not include the interest paid to the creditors.

$$ROE = \frac{EAT}{Owner's\ equity} \quad (1)$$

Where:

EAT - earnings after interest and taxes deducted

ROA (*Return on Assets*) shows how big profit including interest before taxation was generated by company's assets. This profit is distributed among creditors and shareholders and the income taxes are paid. Different profit categories can be used instead of ROA (e.g. profit including

interest after taxation, profit without interest after taxation etc.) to calculate this ratio. While the decision whether to use the profit before taxation or profit after taxation depends on the purpose of the analysis, the profit should include the interest as this measure works with the value of total assets which are financed both by shareholders as well as creditors.

$$ROA = \frac{EBIT}{Total\ assets} \quad (2)$$

Where:

EBIT - earnings before interest and taxes deducted

CFROE (*financial return on equity*) and CFROA (*financial return on assets*) are similar to ROE and ROA. However, the main and very important difference between them is that financial returns calculated are based on the cash flow while ROE and ROA are calculated using profit. Regarding the recommended values of performance measures they depend on the situation in industry in which enterprise operates. It is the cash flow generated by profitability in conjunction with other cash events that enable a company to fund its operations.

Using these performance ratios, the analyst can specifically monitor the production of cash flows from operating activities scaled to equity (formula 3) and assets (formula 4) free of the potential accrual accounting distortions in tradi-

tional profitability ratios.

$$CFROE = \frac{Cash\ flow}{Total\ assets} \quad (3)$$

CFROE represents equity measure of firm's performance. The measure can be adjusted to include only contributed capital if desired. An investor is interested in a true return on equity, not an ambiguous return created via accrual accounting techniques. A firm with an above (below) market average over time provides a clear measure of return to the stockholders. Moreover, this measure may provide a signal to existing and prospective investors as to the future return on equity.

$$CFROA = \frac{Cash\ flow\ including\ interest\ and\ taxes}{Total\ assets} \quad (4)$$

CFROA represents the utilization of assets to create cash flows from operating activities. This ratio directly measures the cash flows from operating activities generated from the firm's assets base, which is a true indicator of performance.

2.2 Liquidity measures, relationships among liquidity measures

Liquidity is measured by cash flow and timeliness of assets conversion. As stated at the beginning of this article liquidity is capability of enterprise to pay all its debts in time. There are several measures to calculate this capability, for example:

$$Cash\ ratio = \frac{Cash\ and\ cash\ equivalents}{Current\ liabilities} \quad (5)$$

$$Quick\ ratio = \frac{Cash\ and\ cash\ equivalents + Current\ receivables}{Current\ liabilities} \quad (6)$$

$$Current\ ratio = \frac{Cash\ and\ cash\ equivalents + Current\ receivables + Inventory}{Current\ liabilities} \quad (7)$$

$$Liquidity\ index = \frac{CCE + CR * (1 - CP) + INV * (1 - CP - IP)}{Current\ liabilities * (1 - Settlement\ period)} \quad (8)$$

Where:

CCE – Cash and cash equivalents

CR – Current receivables

CP – Collection period

INV – Inventory

IP – Inventory turnover period

Current liabilities = short-term liabilities

Cash ratio, quick ratio and current ratio differ only in the concept of liquid assets. Cash ratio only works with the most liquid assets, quick ratio also takes into account current receivables (short-term receivables) and current ratio consid-

ers cash and its equivalents, current receivables and inventory as liquid assets. The decision on using any of these measures depends mainly on the time frame in which liquidity is measured. If an analyst is interested in very near-term liquid-

ity, cash ratio can be used. However, if long-term liquidity is to be considered, current ratio is the most suitable measure. The recommended values for current ratio, which is most frequently used, are between 1.5 and 2.5.

Regarding cash ratio, quick ratio and current ratio the situation is clear and can be expressed by the inequality: Cash ratio > Quick ratio > Current ratio. Significant deltas between these ratios stand for higher value of current receivables or higher value of inventory and these assets are less liquid than cash and cash equivalents. As for index of liquidity the comparison with other liquidity measures is more complicated.

On the other hand liquidity index represents a more complex liquidity measure. It is similar to current ratio but both liquid assets and current liabilities are weighted by their turnover periods. The longer these periods are the lower values are taken into liquidity index. However, it also can be misleading. Very high values of this ratio can be reached when the settlement period is long. Liquidity index can have negative value in a situation when the settlement period of current liabilities exceeds the accounting period. This generally means that current liabilities are in most cases settled only after the maturity date and such value indicates significant liquidity problems. Therefore, other factors of which the most important is the settlement period have to be considered in the interpretation of the value of the ratio as well.

3 Sample selection and research design on selected industries

3.1 Sample selection

The comparison of performance and liquidity ratios was performed for data from the year 2013 in 2 industries: ISIC 28 – Manufacture of fabricated metal products, except machinery and equipment and ISIC 31 - Manufacture of electrical machinery and apparatus. The following measures were calculated and compared:

Performance:	Liquidity:
ROE –return on equity	CASH – Cash ratio
ROA –return on assets	QUIK – Quick ratio
CFROE – cash flow ROE	CURR – Current ratio
CFROA – cash flow ROA	LIQIN – Liquidity index

For each industry a sample of companies was selected from those available in the INFAN. For ISIC 28 the sample consisted of 82 companies and for ISIC 31 the sample consisted of 35 companies. For each sample the above mentioned measures were calculated. Subsequently the correlation matrix was calculated for each industry and several charts showing the mutual relationship between selected ratios were created.

The question of the relationship between performance and liquidity ratios is also important as performance and liquidity are the key areas to be analysed. The focus is not only on the relationship between performance and liquidity measures but also on the relationship between different performance ratios or different liquidity ratios. Further possible relationships between several selected ratios will be described.

3.2 Relationships of performance and liquidity measures

3.2.1 Relationship among performance measures

ROA measures the return that both shareholders and creditors have while ROE measures only the return of shareholders. The risk borne by shareholders is higher than the risk borne by creditors as in case of bankruptcy of enterprise any payments to the shareholders are made only after all liabilities have been settled. Therefore the returns required by the shareholders are higher than the returns required by the creditors. Thus ideally ROE should exceed ROA. However, it also should be considered that any interest paid to the creditors is deducted from the profit which can be distributed to the shareholders. Therefore if enterprise does not perform well or is in loss, ROA might be higher than ROE. In case when enterprise is in loss ROE is negative, while ROA might be positive. It depends on the values of EBIT and EAT. It also should be considered that high value of ROE might arise from small value of equity and if equity is negative, ROE calculation has no sense.

Relationship of ROA and ROE on selected industries

This relationship for ISIC 28 of 82 companies and for ISIC 31 of 35 companies is illustrated by the charts 1 and charts 2.

Chart1 - Relationship of ROE and ROA - ISIC 28

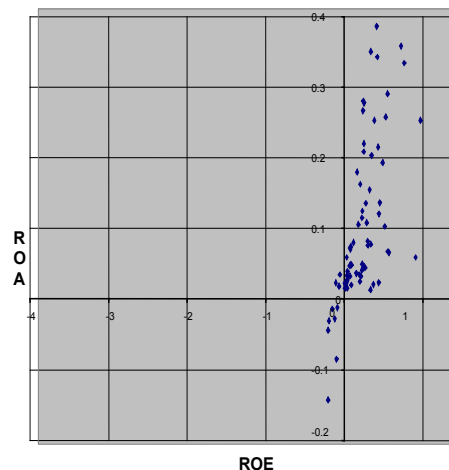
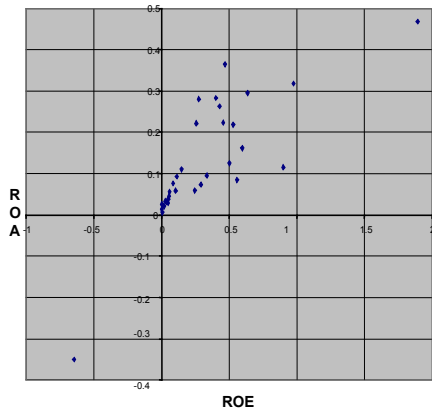

Chart 2 - Relationship of ROE and ROA - ISIC

From the charts we can conclude the following similarities of these industries:

- the required relation $ROA > ROE$ is valid for the big majority of companies;
- ROA and ROE are positively correlated;
- the majority of companies has ROE in the interval $<0; 0.5>$ and ROA in the interval $<0; 0.15>$;
- the variance among the possible ROE values is much higher for the companies with the higher ROA values than for the companies with the lower values of ROA.

3.2.2 Relationships of performance and liquidity measures

In ideal environment the enterprise should have very good performance and very good liquidity. The problem is that these two goals are usually in conflict. Cash and cash equivalents are the most liquid assets but they have no production capability. Therefore an enterprise which all assets are held only in cash and cash equivalents would have perfect liquidity ratios but very low performance. If the enterprise is focused just on the performance and do not pay much attention to liquidity, the most probably would not be able to settle the liabilities on time. Creditors would then require higher interest rates as a compensation for borne higher risk. Higher interest paid to creditors in this case result in decreasing profit or even loss for shareholders. From above mentioned we can sum up that enterprise should have sufficient performance and liquidity measures and maximization of any of these two categories of measures apart from the other category will lead to problems.

Relationship of ROE and current ratio in selected industries

The relationship of ROE and current ratio for ISIC 28 of 82 companies and for ISIC 31 of 35 companies is shown in the chart 3 and chart 4.

Chart 3 - Relationship of ROE and Current ratio - ISIC 28

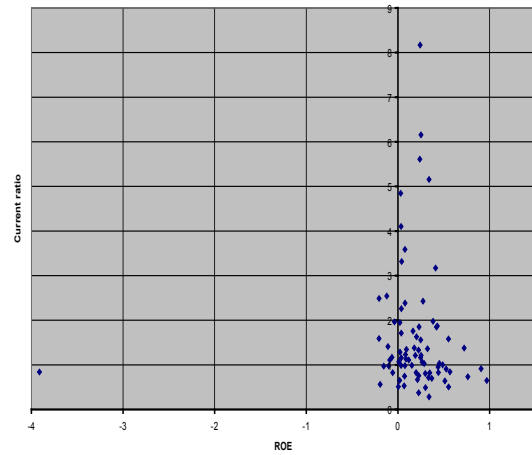
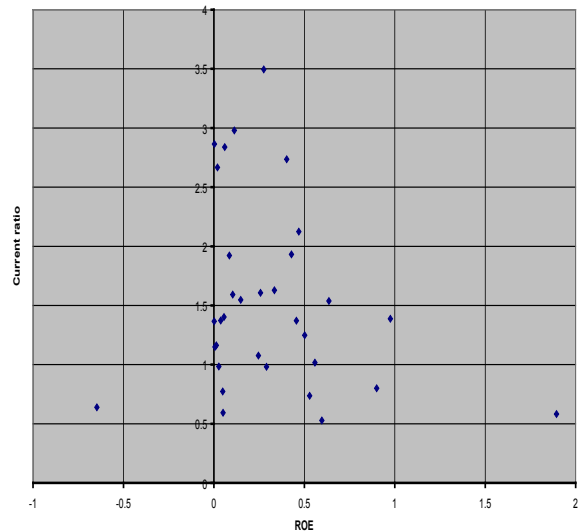

Chart 4 - Relationship of ROE and Current ratio - ISIC 31

In both industries in general we can see a very little or negative correlation between current ratio and ROE. *This is in accordance with the hypothesis stated above that companies with high liquidity measures usually have lower performance measures.* It seems that we could describe the relationship of these two groups of measures by a hyperbolic function in both industries (not taking into account very few extreme situations).

Relationship of ROA and current ratio in selected industries

The charts 5 and 6 show the relationship of ROA and current ratio. The correlation between these measures is slightly positive in both industries. While in ISIC 28 we can identify a cluster

of companies with ROA between 0 and 0.1 and current ratio between 0.5 and 1.5, no such cluster exists in ISIC 31. Although the correlation is slightly positive in both industries, many other different factors have impact on the values of both measures.

Chart 5 - Relationship of ROA and Current ratio - ISIC 28

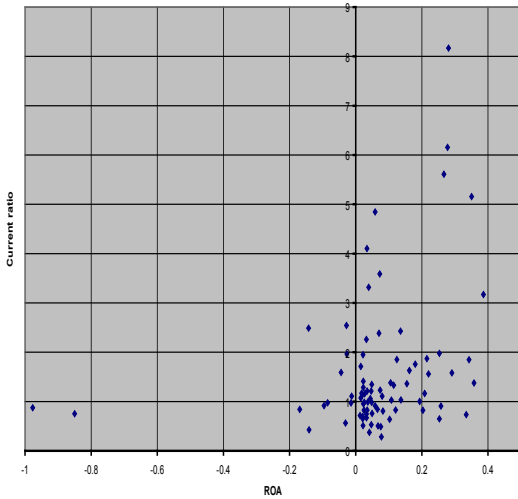
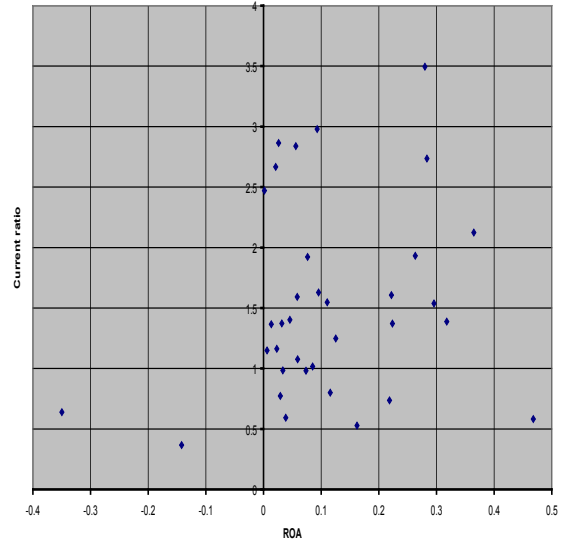

Chart 6 - Relationship of ROA and Current ratio - ISIC 31

Correlation matrices

The correlation matrices for both industries are shown in the table 1 and table 2.

Table 1: Correlation matrix for ISIC 28

	ROE	ROA	CASH	QUIK	CURR	LIQIN	CFROE	CFROA
ROE	1.00	0.53	0.07	0.02	0.01	0.12	0.49	0.41
ROA	0.53	1.00	0.30	0.30	0.29	0.34	0.09	0.59
CASH	0.07	0.30	1.00	0.93	0.82	0.88	-0.01	0.21
QUIK	0.02	0.30	0.93	1.00	0.94	0.94	-0.10	0.17
CURR	0.01	0.29	0.82	0.94	1.00	0.96	-0.12	0.18
LIQIN	0.12	0.34	0.88	0.94	0.96	1.00	-0.04	0.21
CFROE	0.49	0.09	-0.01	-0.10	-0.12	-0.04	1.00	0.57
CFROA	0.41	0.59	0.21	0.17	0.18	0.21	0.57	1.00

Table 2: Correlation matrix for ISIC 31

	ROE	ROA	CASH	QUIK	CURR	LIQIN	CFROE	CFROA
ROE	1.00	0.82	-0.19	-0.16	-0.20	-0.03	0.24	0.11
ROA	0.82	1.00	0.13	0.26	0.21	0.36	0.08	0.19
CASH	-0.19	0.13	1.00	0.70	0.64	0.59	-0.03	0.13
QUIK	-0.16	0.26	0.70	1.00	0.90	0.86	-0.17	0.00
CURR	-0.20	0.21	0.64	0.90	1.00	0.84	-0.27	-0.14
LIQIN	-0.03	0.36	0.59	0.86	0.84	1.00	-0.14	0.06
CFROE	0.24	0.08	-0.03	-0.17	-0.27	-0.14	1.00	0.70
CFROA	0.11	0.19	0.13	0.00	-0.14	0.06	0.70	1.00

ROA and ROE are positively correlated in both industries but the correlation is stronger in ISIC 31. All four liquidity measures are positively correlated and the correlation is much stronger, even providing the reason for linear relationship in ISIC 28. ROE is positively correlated with financial return on equity (FROE) and ROA is positively correlated with financial return on assets (FROA). This correlation is stronger in ISIC 28. On the other hand, the correlations between ROA and financial return on equity and ROE and financial return on assets are minimal, except the correlation between ROE and financial return on assets in ISIC 28. ROE is negatively correlated with liquidity measures in ISIC 31 while in ISIC 28 this correlation is not significant. ROA is positively correlated with all liquidity measures in both industries although this correlation is not strong. Very low negative correlation or almost no correlation appears between financial return on equity and all liquidity measures. The correlation between financial return on assets and liquidity ratios is positive but low in ISIC 28 and almost no correlation appears in ISIC 31.

4 Conclusion

ROA measures the return that both shareholders and creditors have while ROE measures only the return of shareholders. The risk borne by shareholders is higher than the risk borne by creditors as in case of bankruptcy of enterprise any payments to the shareholders are made only after all liabilities have been settled. Therefore the returns required by the shareholders are

higher than the returns required by the creditors. Thus, in ideal conditions ROE should exceed ROA. However, it also must be taken into consideration that any interest paid to the creditors is deducted from the profit which can be distributed to the shareholders. Therefore, if enterprise does not perform well or is in loss, ROA might be higher than ROE. In case the enterprise is in loss ROE is negative while ROA might be positive. It depends on the values of EBIT and EAT. It also must be taken into consideration that high value of ROE might arise from small value of equity and if equity is negative, ROE calculation has no sense.

In ideal conditions, the enterprise should have very good performance and very good liquidity. The problem is that these two goals are in conflict. Cash and cash equivalents are the most liquid assets but they have no production capability. Therefore, the enterprise which all assets are only held in cash and cash equivalents would have desirable values of liquidity measures but very low performance. If the enterprise focus was on the performance only and not on liquidity as well, it would not be able to settle the liabilities on time. Creditors would then require higher interest rates as a compensation for bearing higher risk. Higher interest paid to creditors would result in decreasing profit or even in loss for shareholders. From this we can abstract that enterprise should have sufficient performance and liquidity measures and maximization of any of these two categories of measures apart from the other category leads to problems.

References

1. DUBOVICKÁ, L.: Use of financial and non-financial measures in Slovak enterprises. In *Conference AMTP IV*. Bratislava : EKONÓM, 2010. ISBN 978-80-225-2926-6
2. HIGGINS, R. C.: *Analysis for Financial Management*, 10 th Ed., McGraw-Hill/Irwin. ISBN-10: 007803468X
3. KISLINGEROVÁ, E. at al.: *Manažerské finance [Managerial Finance]*. Praha : C. H. Beck, 2010. ISBN 9788074001949.
4. REŽŇÁKOVÁ, M.: *Řízení platobní schopnosti podniku [Management of the undertaking's solvency]*. Praha : GRADA, 2010. ISBN 9788024734415
5. SCHAMBACH V. R.: *The relationship between liquidity and profitability. An exploratory study of airline companies between 2005-2008*. Master Thesis. UMA Universitet, 2010. www. diva-portal.org/smash/get/diva2: 409560/fulltext01.
6. VARCHOLOVÁ at al.: *Modelové prístupy k meraniu výkonnosti. [Model approach to performance measurement]*. Bratislava : EKONÓM, 2007. ISBN 978-80-225-2421-6.
7. WANG, Y. J.: Liquidity management, operating performance, and corporate value: evidence from Japan and Taiwan. *Journal of Multinational Financial Management*, Vol. 12, No 2, 2002, pp. 159-169. ELSEVIER, ISSN 1042-444X.

FINANCIAL STATEMENTS OF COMMERCIAL ORGANIZATIONS AS THE BASIS FOR FINANCIAL MANAGEMENT DECISION MAKING

ლიუდმილა ადამაიტიისი,
ეკონომიკურ მეცნიერებათა
კანდიდატი, ასოცირებული
პროფესორი, ვიატკის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ
მეცნიერებათა ფაკულტეტი, რუსეთი

LIUDMILA ADAMAYTIS,
Candidate of economic sciences,
Associate Professor,
Vyatka State University of Humanities (VSHU),
Russia

Abstract

The financial management of the company, making the right decisions to external stakeholders is determined by the quality of information support of the analysis, in which special role is played by the accounting (financial) statements. From the perspective of content and analysis of the accounting reporting of the Russian Federation in article the main areas of decision-making as the formation of the target capital structure, liquidity management of assets and liquidity of the balance sheet, the profit and re-investment (dividend) policies, accounting policies are generalized and included, the role of forecasting and preparation of forward-looking statements in making managerial decisions is discussed.

Keywords: Accounting (financial) reporting, regulatory reporting in the Russian Federation, management decisions, target capital structure, financing sources.

კომპანიის ფინანსური მართვის ფინანსური ანგარიშგება, როგორც ფინანსური მენეჯმენტის გადაწყვეტილების მიღების საფუძველი

ანოტაცია

კომპანიის ფინანსური მართვა, გარე დაინტერესებული მხარეებისთვის სწორი გადაწყვეტილებების მიღება განისაზღვრება ინფორმაციული უზრუნველყოფის ხარისხით, რომელშიც განსაკუთრებულ როლს თამაშობს საბუღალტრო (ფინანსური) ან-

გარიშგება. რუსეთის ფედერაციის საბუღალტრო ანგარიშგების შინაარსისა და ანალიზის თვალსაზრისით, სტატიაში განხილულია გადაწყვეტილების მიღების ძირითადი მძარბოვლები, როგორცაა სამიზნე კაპიტალის სტრუქტურის ფორმირება, აქტივების ლიკვიდობის მართვა და ბალანსის ლიკვიდურობა, მოგებისა და დივიდენდის პოლიტიკა, რომელიც მოიცავს აღრიცხვის პოლიტიკასა და მმართველობით გადაწყვეტილებებში მომავალზე ორიენტირებული ანგარიშგების მომზადებას.

საკვანძო სიტყვები: ბუღალტერია, (ფინანსური) ანგარიშგება, რეგულაციები რუსეთის ფედერაციაში, მართვის გადაწყვეტილებები, კაპიტალის სტრუქტურა, დაფინანსების წყაროები

The rationality of the company management is largely determined by the quality of information support of the analysis of the financial activities of the organization, in which special role is played by the accounting (financial) statements. Objective analysis allows forming an opinion about the current financial situation of the organization, its prospects, and responding to negative phenomena and tendencies through appropriate management decisions.

The structure and content of the accounting reports of commercial organizations in the Russian Federation is currently regulated by the following main legislative and normative documents:

1. Federal law of the Russian Federation of 06.12.2011, No. 402-FL “On accounting”;

2. RAS 4/99 “Organization Accounting” approved by order of the Ministry of Finance of the Russian Federation of 6 July 1999 No. 43n (amended),

3. The order of the Ministry of Finance “On forms of accounting statements of organizations” № 66n of 02 July 2010. (as amended by the Order MF RF from 05.10.2011 №124 n)

4. RAS 23/11 “The statement of cash flows” approved by order of Ministry of Finance dated 2 February 2011 No. 11n.

Financial statements of commercial organizations of the Russian Federation (except for banks and other financial-credit organizations) presents:

1. Balance sheet
2. The report on financial results
3. Applications to the balance sheet and the report on financial results :
 - report of changes in equity
 - report on movement of funds
 - explanations to the accounting balance sheet and report on financial results
4. The final part of the audit report confirming reliability of accounting statements (if organization is in compliance with the requirements of the legislation subject to mandatory audit).

Small businesses have the right reporting in a simplified format, and only two form of accounting balance and report on financial results (Order of MF of the Russian Federation dated 17.08.2012 No. 113n).

Decisions based on the analysis of statements depend on many factors: industry sector organizations, credit conditions and prices of borrowed sources, the current patterns of sources and the rationality of their placement in assets, the scale of ongoing investment projects, turnover and profitability, management of money turnover, and from the identity of the decision makers (the management company or third-party users of the financial statements). The results of the analysis for management decision making should be primarily in identifying the degree of balance of financial resources, providing balance sheet liquidity, in the diagnosis and prognosis of the financial condition of the organization.

1. Management decisions regarding the structure of balance should be aimed at the substantiation and formation of the target capital structure. Target capital structure is the internal financial

regulations, in accordance with which is formed the ratio of own and borrowed capital specific for each organization. It is built taking into account the combined effect of all internal factors and external business environment of the organization, its targets concerning the future business:

- accelerated growth of business generally requires the involvement of equity capital (strategic or financial investor in the share);
- acquisition of long-term assets without one-time diversion of own funds - debt capital (long-term Bank loans, leasing, bonds);
- financing of current needs, eliminating seasonality - short-term Bank loans, including overdraft lending, maximize free external sources through proper management of payables;
- financing of projects, the disclosure of which renders the company competitive advantages of financing through internal (own) sources, the private (closed) placement of shares;
 - generating additional financial flows at the expense of internal sources requires, as a rule, the sale of non-core assets, “cutting” spending, etc.

Of course, any management decision to attract the appropriate funding source is associated with certain risks and limitations.

Decisions regarding the structure of balance should be aimed at eliminating disparities in the growth rates of individual items of assets and liabilities, in the ratio of borrowed and own sources. Imbalances can lead to lack of security with own current assets and the decrease in the level of liquidity. Lack of working capital, net working capital (negative value) for dangerous enterprises, and with the view that, if necessary, urgent repayment of indebtedness will require a forced sale of assets or freezing of debts to creditors.

In their actions to manage the financial capital structure the financial manager of the organization should also take into account the generally recognised rule that must be followed by businesses of all types in the formation of target capital structure: business owners prefer a reasonable increase in the share of borrowed funds, and lenders prefer companies with a high share of equity, which reduces the risk to lenders.

Of course, the actions of the financial manager should not be limited to the above-mentioned solutions. Every business is different, and in each case a course of action and its optimal form and extent of attracting equity and debt capital are

possible.

2. Liquidity management involves the adoption of certain decisions in respect of individual groups (species) of current assets. The increase in the degree of liquidity of current assets, the decline in the share of illiquid species play an important role in improving the solvency of the organization.

When making decisions in respect of tangible current assets are:

- assets involved in the production process, the lack of which can lead to problems in the core business;
- assets, the implementation of which is problematic (illiquid assets). If possible, you should get rid of this part of the assets at dumping prices;
- assets that can be implemented without compromising core activities (unnecessary, excessive).

Accounts receivable - main tasks in this part of the management decisions are in the control of refunds and acceleration of collection of receivables to minimize losses and to enhancing its liquidity.

Cash and short-term investments - many companies lack the available funds. But if the needs of the current activity are sufficiently covered by cash and there is a certain “reserve”, that the most rational decision is the placement of their monetary equivalents are short – term, highly liquid investments that are readily convertible to cash and subject to an insignificant risk of changes in value.

When making management decisions regarding liquidity of balance and solvency of the enterprise it is necessary to estimate the size and structure of short-term liabilities. The growth is especially dangerous when there is a significant increase in the share of the most expensive sources, including overdue debts on taxes, duties and deductions in unappropriated funds. In this situation, you should take steps for release of current assets by all possible means to optimize them and to repay the most urgent (expired), and then the most expensive obligations.

Assessing the liquidity of balance, financial manager should take into account that a high level of current liquidity means the excess of current assets over short-term liabilities only formally and characterizes only the theoretical ability to repay the obligations. If this calculation is possible in fact, actually depends on the

optimization of the operating cycle and the rational organization of money turnover.

3. Profit (as the main purpose of any business and the source of dividend payments) and profitability have traditionally been the objects of particular attention.

Of course, that the analysis and development of management decisions in this part are particularly important for unprofitable companies that require the identification of the causes of the loss and substantiation of possible reserves for its elimination or minimization. The person who takes management decisions, you must assess the nature of the loss is short-term or long-term. If the loss is due to some force majeure and is short-term, it is necessary to evaluate the probability of occurrence of these circumstances in the future and if possible to eliminate them. If the loss ratio is observed over an extended period, it is necessary to apply drastic influence, in particular, to implement anti-crisis measures.

Optimal proportions in the distribution of net profit should be considered in the development of re-investment and dividend policy, i.e. the justification of the most rational ratio of capitalized profit allocated for the development of business and increase the market value of the company, and consumed by the profit (dividends), providing current income and welfare of the owners and managers. With the problematic financial situation of the organization to ensure the exit from the crisis we need the option of capitalization of profits (up to a full waiver of dividend payments).

4. Important and needed in the modern world the question that should be addressed in the analysis of the accounting (financial) statements is the preparation of forward-looking statements. If you make management decisions in advance you will be advised in the forecast period the amount of income, expenses, cash flows, assets and sources of financing;

It allows:

- on the basis of forecast revenue and financial results to assess the sustainability of income and profit in the main activity and the dependence of future financial results from non-core activities, to determine the possible value of net profit as a source of replenishment of own capital and payment of dividends;

- on the basis of cash flow forecast (the forecast statement of cash flows) to determine the size and appearance of the periods of cash

shortages and consider the options to overcome them;

– on the basis of the forecast balance to prevailing rate in the forecast period the balance of assets and funding sources. The projected deficit raises the question on attraction of additional external resources (through equity and debt financing), or replenishment of own capital (at the expense of internal reserves), or sell unnecessary assets or finding other solutions. The excess of the “secured” sources of the forecast balance over assets (which is much rarer) gives the basis to make decisions about increasing investment or reducing debt to banks and creditors.

– finally, these forward-looking statements to assess the level and dynamics of indicators of financial stability and solvency in the forecast period.

references:

1. Adamaytis L.A. Construction of analytical balance and calculation of net assets on new forms of accounting statements // *International accounting*. – 2013. – No. 4. – P. 23–30.
2. Zonova A.V., Adamaytis L.A., Bachurinskaya I.N. Accounting and analysis. An integrated approach to managerial decision making: practical guide. – M.: Eksmo, 2009. – 512 p.
3. Zonova A.V., Adamaytis L.A. Accounting and analysis: study guide. – M.:M.: INFRA-M, 2014.– 576 p.

5. Management actions of the financial manager in respect of both balance sheet structure and financial results should be related to the optimization of decisions in the field of financial accounting policies (with the understanding of the relationship between accounting and the value of many metrics reporting). The justification of tax accounting policies and development of optimal tax schemes under current legislation are directly connected with this issue.

უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისა და გამოყენების პრობლემები საქართველოში

ანზორ დევაძე,

ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი,
პროფესორი. ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ANZOR DEVADZE,

PhD in Economics Professor of
Batumi Shota Rustaveli State University

ანოტაცია

საქართველოს, როგორც საბაზრო ეკონომიკაზე ორიენტირებული დამოუკიდებელი სახელმწიფოს, ეკონომიკური რეფორმების მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს სახელმწიფოს საინვესტიციო პოლიტიკის შემუშავება და რეალიზაცია, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპები და ეკონომიკის ეფექტურობის ამაღლება.

უცხოური ინვესტიციები არსებით ზეგავლენას მოახდენს ეკონომიკური გარდაქმნების განხორციელებაზე – რეალურად გააუმჯობესებს საქართველოს ეკონომიკის დეფორმირებულ სტრუქტურას, შექმნის მაღალტექნოლოგიურ საწარმოებს, მოახდენს ძირითადი ფონდების მოდერნიზებას და ტექნიკურად გადააიარაღებს მრავალ საწარმოს, აქტიურად გამოიყენებს ქვეყნის კვალიფიციური სპეციალისტების პოტენციალს და სამუშაო ძალას, დანერგავს ინოვაციებსა და მოწინავე გამოცდილებას მენეჯმენტისა და მარკეტინგის სფეროებში, შეავსებს ადგილობრივ ბაზარს ხარისხიანი სამამულო პროდუქციით და ა.შ.

სულხან დევაძე,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი

SULKHAN DEVADZE,

Batumi Shota Rustaveli State University Doc-
toral Student

ინვესტიციები დღეისთვის წარმოადგენენ ქვეყნის კრიზისიდან გამოსვლისა და გაჭიანურებული დეპრესიიდან ეკონომიკური აღორძინებისკენ გადასვლის ერთ-ერთ რეალურ ბერკეტს. სწორედ აღნიშნულის მკაფიო გაგების შედეგია საინვესტიციო პროცესების აქტივიზაციის კუთხით ქვეყნის მთავრობის მიერ ბოლო პერიოდში გადადგმული ნაბიჯები.

საზღვარგარეთელი ექსპერტების აზრით, საინვესტიციო კლიმატი საქართველოში მთლიანობაში ხელსაყრელია, მაგრამ ამავე დროს არსებობს სერიოზული ბარიერები ფინანსური რისკების, საგადასახადო კანონმდებლობასა და სადაზღვევო სფეროებში არსებული ხარვეზების და ა.შ. სახით, რომლებიც გარკვეულწილად აფერხებენ უცხოური ინვესტიციების შემოდინებას. მეორეს მხრივ, უცხოელი ინვესტორების მხრიდან საქართველო, საქმიანი კლიმატის საბაზო მაჩვენებლების მიხედვით, საკმაოდ მიშხიდველ ბაზრად ითვლება: ქვეყანას გააჩნია საკმარისი საბაზრო პოტენციალი, ასევე ბუნებრივი და შრომითი რესურსების სიჭარბე.

ეკონომიკის პრიორიტეტულ სფეროებში უცხოური კაპიტალის მოზიდვის სტიმულირებისთვის მიზანშეწონილია გამოყენებულ იქნას როგორც საფინანსო – საკრედიტო და საგადასახადო სტიმულები, ასევე არასაფინანსო მეთოდები. ამ უკანასკნელს შეიძლება მივაკუთვნოთ უცხოური კაპიტალის ფუნქციონირებისთვის კეთილსაზურველი გარემოს შექმნა, წარმოების აუცილებელი ფაქტორებით – ინფორმაციით, მართვის სამსახურით, ტრანსპორტით, სხვადასხვა სახის კომუნიკაციებით, საბანკო მომსახურებით და საბაზრო ინფრასტრუქტურის სხვა ელემენტებით უზრუნველყოფა.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, უცხოური ინვესტიციები, სახელმწიფოს საინვესტიციო პოლიტიკა, უცხოური კაპიტალის მოზიდვა, საინვესტიციო კლიმატი, საინვესტიციო აქტივობა, პირდაპირი ინვესტიციები.

FOREIGN INVESTMENT PROMOTION AND USAGE ISSUES IN GEORGIA

Abstract

Elaboration and realization of the State Investment policy is one of the most important directions in economical reforms for Georgia, as an independent state oriented on the market economy. This fact will promote states economical growth and effectiveness.

Foreign investments will make essential effects on states economical transformation; will improve Georgia's economical distorted structure; will make high tech enterprises; will reform basic funds and many enterprises; will use country's most qualified specialists; will introduce innovations; will fill the local market with national production.

Nowadays, investments are the most realistic levers for the country to overcome the crisis and enter the revival period after a long depression; the fact that government has made the steps towards investment process activation in last period means that the above mentioned was well analyzed and understood by the government.

From the point of view of foreign experts the overall investment climate in Georgia is quite profitable, but there still are serious difficulties in financial risks; some errors in tax code and insurance fields that partially impede the foreign investment inflow. On the other hand Georgia is quite attractive market for the foreign investors

depending on the business climate indicator; country has enough market potential, as well as native and labor resources.

In order to promote foreign investments in Georgia's priority spheres, it is advisable to use financial-credit and tax stimulus, as well as non financial methods; for example making a comfortable and goodwill atmosphere for the foreign capital functionary with all the information, management services, transportation; different types of communication; banking services and all the elements of market infrastructure.

Key words: Georgia; foreign investments, State investment policy, foreign investment promotion; investment climate; investment activity; direct investments.

შესავალი

საქართველოს, როგორც საბაზრო ეკონომიკაზე ორიენტირებული დამოუკიდებელი სახელმწიფოს, ეკონომიკური რეფორმების მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს სახელმწიფოს საინვესტიციო პოლიტიკის შემუშავება და რეალიზაცია, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპები და ეკონომიკის ეფექტურობის ამაღლება.

აღნიშნული ამოცანის გადასაწყვეტად, ასევე ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნების უზრუნველსაყოფად მთავრობის მოქმედებების პროგრამის საფუძველზე და დაფინანსების შიდა წყაროების შესღუდულობის პირობებში, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს უცხოური კაპიტალის მოზიდვა ქვეყნის ეკონომიკაში, ვინაიდან მათი ეფექტური გამოყენება წარმოადგენს საქართველოს სხვა სახელმწიფოებთან ურთიერთსასარგებლო და მომგებიანი ეკონომიკური თანამშრომლობის ერთ-ერთ ძირითად მიმართულებას.

უცხოური ინვესტიციები არსებით ზეგავლენას მოახდენს ეკონომიკური გარდაქმნების განხორციელებაზე – რეალურად გააუმჯობესებს საქართველოს ეკონომიკის დეფორმირებულ სტრუქტურას, შექმნის მაღალტექნოლოგიურ საწარმოებს, მოახდენს ძირითადი ფონდების მოდერნიზებას და ტექნიკურად გადააიარაღებს მრავალ საწარმოს, აქტიურად გამოიყენებს ქვეყნის კვალიფიციურ სპეციალისტების პოტენციალს და სამუშაო ძალას, დანერგავს ინოვაციებსა და მოწინავე გამოცდილებას მენეჯმენტისა და მარკეტინგის სფეროებში, შეავსებს ადგილობრივ ბაზარს

ხარისხიანი სამამულო პროდუქციით და ა.შ. თემის აქტუალობა მდგომარეობს იმაში, რომ დღესდღეობით არსებული რთული საინვესტიციო გარემოს და არც თუ ისე სახარბიელო საკანონმდებლო ბაზის, და სხვა ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზების გამო, ინვესტორი ინვესტიციების ჩადების გადაწყვეტილების მიღებას ან ვერ ახერხებს, ან მაღალი რისკით აწარმოებს. კვლევის მიზანია ვაჩვენოთ, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია საინვესტიციო პოლიტიკის სწორად წარმართვა საქართველოს ეკონომიკის ეფექტურობის ამაღლებისთვის. სტატიის კვლევის ამოცანაა ვაჩვენოთ, რომ ეკონომიურ-ორგანიზაციული მეთოდებით შესაძლებელია მენეჯმენტის პროცესის ავტომატიზირება ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებით, რის საშუალებითაც ინვესტორს შეეძლება, ოპტიმალურად დაგეგმოს, აკონტროლოს და მართოს საინვესტიციო პროექტი პირველადი გადაწყვეტილების მიღებიდან განხორციელებული საინვესტიციო პროექტის ექსპლუატაციამდე. კვლევის ორიგინალობა მდგომარეობს იმაში, რომ ნაშრომში განხილულია პრობლემები, რომლებიც ხელს უშლიან ინვესტიციების განხორციელების შედეგად საქართველოს ეკონომიკაზე დადებითი ეფექტის მაქსიმალურ ამოქმედებას. ავტორის წვლილი ამ სფეროში გამოიხატება იმ პრობლემების კვლევაში, რაც ხელს უშლის საქართველოში საინვესტიციო პოლიტიკის წარმართვის ბერკეტების დროულ და რაციონალურ გამოყენებას. კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა საქართველოში განხორციელებულ საინვესტიციო პროცესებზე დაკვირვების, შედარებისა და ანალიზის გატარების მეთოდები.

ინვესტიციები დღეისთვის წარმოადგენენ ქვეყნის კრიზისიდან გამოსვლისა და გაჭიანურებული დეპრესიიდან ეკონომიკური აღორძინებისაკენ გადასვლის ერთ-ერთ რეალურ ბერკეტს. სწორედ აღნიშნულის მკაფიო გაგების შედეგად საინვესტიციო პროცესების აქტივიზაციის კუთხით ქვეყნის მთავრობის მიერ ბოლო პერიოდში გადადგმული ნაბიჯები.

დღეისთვის სავსებით ცხადაა, რომ უცხოური ინვესტიციების იმპორტი წარმოადგენს ქვეყანაში საინვესტიციო პროცესების ამოცოცხლების ერთ-ერთ ყველაზე ეფექტურ და უსწრაფეს გზას. აღნიშნული განპირობებულია სტრუქტურულ-საინვესტიციო პოლიტიკის გატარებისთვის აუცილებელი სახსრების უკმარისობით ისეთი პრიორიტეტული მი-

მართულებებით, როგორებიცაა: მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, ტურიზმი, ტრანსპორტი, კომუნიკაციები და ა.შ. [1. გვ. 24–25].

საინვესტიციო პოლიტიკა წარმოადგენს სახელმწიფოს ეკონომიკური სტრატეგიის უმთავრეს ელემენტს და განისაზღვრება მისი მიზნებითა და ამოცანებით. უცხოური კაპიტალის და ინვესტიციების მოზიდვის სახელმწიფო პოლიტიკა, ეკონომიკური რეფორმების ლოგიკის შესაბამისად, გამოდინარეობს აუცილებლობიდან – მაქსიმალურად შეეწყოს ხელი წარმოების სტრუქტურულ გარდაქმნებს კრიზისისა და ინფლაციის პირობებში, ასევე განვითარდეს საბაზრო ურთიერთობები და მნიშვნელოვნად ამაღლდეს საინვესტიციო აქტივობა სახელმწიფოსა თუ კერძო ინვესტორების მხრიდან.

დღეისთვის ქვეყანაში ძირითადად ფორმირებულია უცხოური კაპიტალის მოზიდვისთვის აუცილებელი ეკონომიკური გარემო და საგარანტიო სისტემა: მიღებულია და მოქმედებს სამოქალაქო, საბაჟო და საგადასახადო კოდექსები, მიღებულია და უმჯობესდება კანონი „უცხოური ინვესტიციების შესახებ“, მაქსიმალურად ლიბერალური გახდა საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობები, პრიორიტეტული საინვესტიციო პროექტებისთვის მოქმედებს სამთავრობო გარანტიების ინსტიტუტი. სახელმწიფოს მიერ განსაზღვრულია ქვეყნის ეკონომიკაში ინვესტიციების დაბანდების მთავარი, პრიორიტეტული მიმართულებები [2. გვ. 120–124].

საზღვარგარეთელი ექსპერტების აზრით, საინვესტიციო კლიმატი საქართველოში მთლიანობაში ხელსაყრელია, მაგრამ ამავე დროს არსებობს სერიოზული ბარიერები ფინანსური რისკების, საგადასახადო კანონმდებლობასა და სადაზღვევო სფეროებში არსებული ხარვეზების და ა.შ. სახით, რომლებიც გარკვეულ წილად აფერხებენ უცხოური ინვესტიციების შემოდინებას. მეორეს მხრივ, უცხოელი ინვესტორების მხრიდან საქართველო, საქმიანი კლიმატის საბაზო მაჩვენებლების მიხედვით, საკმაოდ მიმზიდველ ბაზრად ითვლება: ქვეყანას გააჩნია საკმარისი საბაზრო პოტენციალი, ასევე ბუნებრივი და შრომითი რესურსების სიჭარბე.

საინვესტიციო საქმიანობისთვის მიზანმიმართული დინამიური პროცესის ხასიათის მინიჭებისთვის მნიშვნელოვანია მისი კვლავწარმოებითი არსის შეთანაწყობა როგორც ეკონომიკური რეფორმების მიზნებთან, ასევე კვლავწარმოების პროცესების

შესაბამის რეგულატორებსა და ეკონომიკურ წყაროებთან: ფულად-საკრედიტო ურთიერთობებთან, ამორტიზაციის ნორმებთან, ფასიანი ქაღალდების ბაზართან, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების ინსტრუმენტებთან და ა.შ. აღნიშნული რეგულატორების სისტემა აგებული უნდა იქნას არა თავისი თავის თვითემარობის პრინციპზე, არამედ პასუხობდეს საინვესტიციო სფეროს მოთხოვნილებების მომსახურების მიზნებს.

უცხოური კაპიტალისა და ინვესტიციების მოზიდვისა და გამოყენების საფუძველს წარმოადგენს გარკვეული საბაზისო პრინციპები, რომელთა შესრულებაც შეიძლება განხორციელდეს იქნას სხვადასხვა ფორმით, ქვეყანაში არსებული ეკონომიკური პირობებისა და ქვეყნის წინაშე მდგარი ამოცანების თავისებურებების მკაცრი გათვალისწინებით. მათგან ძირითადად შეიძლება მივიჩნიოთ [3. გვ. 115–117]:

– ეკონომიკური უსაფრთხოების პრინციპი. საზღვარგარეთული სახელმწიფო და საბანკო კრედიტების მოზიდვისა და გამოყენების კუთხით აღნიშნული პრინციპი ნიშნავს, რომ უნდა გაკეთდეს წინასწარ ეკონომიკური უსაფრთხოების ისეთი პარამეტრები, როგორებიცაა საგარეო ვალისა და უარყოფითი სალდოს ზრდა;

– სახელმწიფოს საინვესტიციო მიზნების რეალიზაციის პრინციპი. უცხოური ინვესტიციები უნდა ექვემდებარებოდეს სახელმწიფო რეგულირებას და მიმართული უნდა იყოს ისეთი მაკროეკონომიკური პრობლემების გადაჭრისაკენ, როგორებიცაა: მშპ-ს ზრდა; საგადასახდელი ბალანსის ოპტიმიზაცია; წარმოებისა და დასაქმების რყევების შერბილება; ფასების სტაბილიზაცია და ინფლაციის შემცირება, სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის შემცირება და ა.შ. ამავე დროს ამა თუ იმ უცხოური ინვესტიციების მიზანშეწონილობის კრიტერიუმს წარმოადგენს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება;

– უცხოური კაპიტალის გამოყენების ეტაპობრიობისა და მიმართულების პრიორიტეტულობის პრინციპი. უცხოური კაპიტალის გამოყენების მიმართულებების განვითარება ექვემდებარება დეფიციტური და კრიზისული მდგომარეობიდან მაღალგანვითარებულ დონემდე მისაღწევად ეკონომიკის განვითარების ზოგად ამოცანებს. აღნიშნული განვითარება მოიცავს შემდეგ ეტაპებს:

- ა) იმპორტის ჩანაცვლება;
- ბ) ორიენტაცია ექსპორტზე;

გ) ეკონომიკის შექმნა მეცნიერებატევად ტექნოლოგიების ბაზაზე;

– კრედიტების გამოყენების დროს საპროექტო მეთოდის გამოყენების პრინციპი. უცხოური ინვესტიციების გამოყენებისა და კონტროლის გაცილებით ეფექტური ორგანიზაციის მიზნით სახელმწიფომ უნდა შეიმუშაოს პრიორიტეტული მიმართულებებისა და პროექტების ნუსხა. ამავე დროს დაფინანსების საპროექტო მეთოდი სასურველია წარმოადგენდეს ნებისმიერი დაკრედიტების საფუძველს;

– შიდა დაგროვების ნორმის პროექტის ღირებულებაზე წინსწრების პრინციპი. კრედიტების გამოყენებისგან ეკონომიკური ეფექტი მიღწეული იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სახელმწიფოს ექნება მეტი ფინანსური და მატერიალური შესაძლებლობები, ვიდრე კრედიტების ღირებულებაა, რომელსაც დააბრუნებს ძირითადი თანხისა და პროცენტების სახით. წინააღმდეგ შემთხვევაში კრედიტი იქნება ზარალის მომტანი;

– კონკურენტულობის პრინციპი პროექტების შერჩევის დროს – გულისხმობს, რომ პრიორიტეტული მიმართულებების მიხედვით პროექტებს შორის უნდა ჩატარდეს კონკურსი;

– საინვესტიციო კლიმატის ამაღლების პრინციპი. ამასთან დაკავშირებით გასათავისებელია, რომ უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა გაცილებით უკეთესი პირობებით, ვიდრე მას გთავაზობენ სხვადასხვა საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციები ან განვითარებული ქვეყნები, შესაძლებელია მხოლოდ საინვესტიციო რეიტინგის ამაღლებით;

– სტრატეგიულ და პრიორიტეტულ დარგებში უცხოური ინვესტიციების დაშვების შეზღუდულობის პრინციპი. როგორც მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, ნებისმიერმა განვითარებადმა ქვეყანამ, რომელსაც გააჩნია გარკვეული რესურსული ან ეკონომიკური ბაზა, უნდა შეზღუდოს ინვესტიციების დაშვება პრიორიტეტულ დარგებში მარტო ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით, არამედ მისი ნორმალური გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარებისთვის.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულთან ერთად, ქვეყნის საინვესტიციო აქტივობის ასამაღლებლად, აუცილებელია ყველა ეკონომიკური, სამართლებრივი და ორგანიზაციული ზემოქმედების ბერკეტების გამოყენება. საინვესტიციო პოლიტიკა წარმოების ეკონომიკურ და ტექნიკურ განვითარებასთან მიმართებაში

იმყოფება ძლიერ დამოკიდებულებაში. განვითარების მიზნობრივი პარამეტრებიდან გამომდინარე, ინვესტიციები შეიძლება მიმართული იქნას ახალი წარმოებების შექმნის, ტექნიკური გადაიარაღების ან არსებულის რეკონსტრუქციის ორგანიზაციაზე.

სტრუქტურული გარდაქმნების განსახორციელებლად საქართველოს ეკონომიკას ესაჭიროება მნიშვნელოვანი უცხოური ინვესტიციები. ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნის პირველ რგოლს, ჩვენი აზრით, უნდა წარმოადგენდეს ინფრასტრუქტურა. საწარმოო ინფრასტრუქტურის განვითარება უშუალოდ ზემოქმედებს წარმოების ზრდაზე. სწორედ ამჟამადაა ხელსაყრელი ინვესტიციების სტიმულირება წარმოების სფეროს განვითარებაში, და მაშინ ინვესტიციები, რომლებიც გამოიყენება მიმოქცევის სფეროში იმპორტული პროდუქციის ყიდვა-გაყიდვაში, შემცირდება.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს გააჩნია უზარმაზარი საგარეო ვალი, რომლის მომსახურებაც მძიმე ტვირთად აწევს ქვეყნის ეკონომიკას. მომავალში, საინვესტიციო პოლიტიკის განხორციელების დროს, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს ადგილობრივი ინვესტიციების სტიმულირებასა და წარმოების სფეროს განვითარებას. ამისთვის აუცილებელია საფონდო ბაზრის საქმიანობის აქტივიზაცია. ინვესტიციები მიმოქცევის სფეროდან უნდა გადავიდნენ წარმოების სფეროში, რაც იძლევა ახალი სამუშაო ადგილების შექმნისა და უმუშევრობის დონის შემცირების საშუალებას.

განსაკუთრებულ მიდგომას საჭიროებს საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების პრობლემები. თუ 2011 და 2012 წლებში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ შეადგინა 14,9 და 19,1 მლნ აშშ დოლარი შესაბამისად, 2015 წლისთვის ეს მაჩვენებელი გაიზარდა 28,8 მლნ აშშ დოლარამდე. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ უცხოელი ინვესტორები ნაკლებად არიან დაინტერესებული, დააბანდონ თავიანთი კაპიტალი მემცენარეობისა და მეცხოველეობის განვითარებაში, ვინაიდან კაპიტალის ბრუნვისთვის მათ ესაჭიროებათ გაცილებით მეტი დრო, ვიდრე მიმოქცევის სფეროში. კერძო ინვესტორები ინტერესს იჩენენ რესტორნების, ბენზინგასამართი სადგურებისა და სხვა ისეთი ობიექტების მშენებლობების მიმართ, რომლებიც მოკლევადიან პერსპექტივაში იძლევიან მნიშვნელოვან შემოსავლებს. აღნიშნულიდან გამომდინარე,

სახელმწიფო რეგულირების ამოცანა მდგომარეობს იმაში, რომ ინვესტიციები მიმართოს იმ სფეროებში, რომლებიც ხელს უწყობენ სამამულო წარმოების გამოცოცხლებას, არ უნდა დაუშვას მათი ანგარებით გამოყენება.

ამასთან ერთად, უნდა გაკეთვალისწინოთ, რომ ინვესტიციების რაციონალური გამოყენება მოითხოვს [4. გვ.246–248]:

- სამამულო პროდუქციის გამოცოცხლების მიზნით პროტექციონისტული ღონისძიებების გატარებას, რაც მნიშვნელოვნად შეამცირებს უცხოური საქონლის იმპორტს;

- შესაბამისი მექანიზმების შემუშავებას ეროვნული ბიზნესის თავისუფალი სახსრების სამამულო წარმოებაში დაბანდების წახალისების მიზნით;

- დაბეგვრის სისტემის გადახედვას იმ კუთხით, რომ ის მუშაობდეს სამამულო კაპიტალის წარმოების სფეროში მოზიდვაზე შესაბამისი პირობების შექმნით გარკვეული შეღავათების დაწესების გზით;

- შიდა ბაზრის განვითარების უზრუნველყოფას სამამულო პროდუქციის წარმოების ზრდის ხარჯზე.

ქვეყანაში შესაბამისი საინვესტიციო კლიმატის შექმნა წარმოადგენს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს. ამ კუთხით საქართველო პოსტსაბჭოთა ქვეყნებიდან ერთ-ერთ მიმზიდველ და წარმატებულ ქვეყანად ითვლება ინვესტიციების დაბანდების თვალსაზრისით. მიუხედავად გლობალური ფინანსური რყევებისა და საშინაო სირთულეებისა, ქვეყნის ეკონომიკა მდიდრის შემდგომი რეფორმირებებისა და მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაში ინტეგრირების გზით.

ინვესტიციების ძიების პროცესში საქართველომ უნდა აამაღლოს ქვეყნის ბაზრის მიმზიდველობა, მათ შორის თანამედროვე საბაზრო ინფრასტრუქტურის შექმნით, ეკონომიკის რიგ დარგებში დანახარჯების სტრუქტურაში სატრანსპორტო შემადგენელის შემცირებით, საგარეო ბაზრებზე სამამულო მეწარმეების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებით, ასევე საქართველოს ტერიტორიაზე სატრანზიტო ნაკადების გადგომის გზით და ა.შ.

ბოლო წლების პრაქტიკამ გვიჩვენა, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის პოლიტიკაში არსებობდა გარკვეული ხარვეზები, არ არსებობდა უცხოური კაპიტალის დაბანდების სტიმულირების ქმედითი მექანიზმი, რომელიც ადეკვატური იქნებოდა საბაზრო ეკონომიკის ტრანსფორმაციის მოთხოვნებისა და ამოცანების მიმართ. აღნიშნული ეხება როგორც

უცხოური ინვესტიციების მოცულობების შეფასების მეთოდოლოგიასა და მეთოდებს, უცხოური კაპიტალის მოზიდვის ფორმებსა და დასაშვებ მასშტაბებს, ასევე უცხოური კაპიტალის მოზიდვის ორგანიზაციულ და ეკონომიკურ მექანიზმებს, ინვესტიციების რეგიონალურ და დარგობრივ განაწილებას.

საბაზრო ურთიერთობების შესაბამისად, საქართველოს ეკონომიკის გარდაქმნაში უცხოური კაპიტალის მონაწილეობის გაცილებით მისაღები ფორმაა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის საშუალებით ერთობლივი საწარმოების ან საზღვარგარეთული საწარმოების შექმნა პორტფელური ინვესტიციების ან კონცესიის პირობებით.

დღეისთვის და პერსპექტივაშიც უპირატესობა ენიჭება პირდაპირ ინვესტიციებს, რომელთაც გააჩნიათ მნიშვნელოვანი უპირატესობები ეკონომიკური ზემოქმედების სხვა ფორმებთან შედარებით [5. გვ.345–348]:

– წარმოადგენს საქონლისა და მომსახურების წარმოებაში კაპიტალდაბანდების პირდაპირ წყაროს, უზრუნველყოფს უახლესი მსოფლიო ტექნოლოგიებისა და ნოუ-ჰაუს მოზიდვას, ასევე მენეჯმენტისა და მარკეტინგის უახლესი მეთოდების დანერგვას;

– მძიმე ტვირთად არ აწევბა ქვეყნის საგარეო ვალს;

– მრავალფეროვანი საწარმოო და სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობა ხელს უწყობს ეროვნული ეკონომიკის ინტეგრაციას მსოფლიო ეკონომიკაში, ასევე ამაღლებს საქმიან და სამეურნეო აქტივობას.

უცხოური სამეწარმეო კაპიტალის პირდაპირ ინვესტირებას საქართველოს ეკონომიკაში უცხოურ კრედიტებთან შედარებით გარკვეული უპირატესობები გააჩნია. უცხოური სამეწარმეო კაპიტალის მოზიდვა ასევე წარმოადგენს კონკურენციის განვითარების აქტიურ საშუალებას. მისი დახმარებით სახელმწიფოს შეუძლია არა მარტო მიიღოს დამატებითი საინვესტიციო რესურსი, არამედ მისი დახმარებით გამოაცოცხლოს და აამაღლოს ეროვნული საწარმოო ძალების გამოყენების ეფექტურობა. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, მისი გონივრულად გამოყენების შემთხვევაში, ხელს უწყობენ ექსპორტის დივერსიფიკაციას, დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნას, უცხოური კრედიტებისგან განსხვავებით არ ზრდის ქვეყნის საგარეო ვალს და აქედან გამომდინარე, ამცირებენ საზღვარგარეთ ვალუტის გაჟონვას.

ეკონომიკის პრიორიტეტულ სფეროებში

უცხოური კაპიტალის მოზიდვის სტიმულირებისთვის მიზანშეწონილია, გამოყენებულ იქნას როგორც საფინანსო-საკრედიტო და საგადასახადო სტიმულები, ასევე არასაფინანსო მეთოდები. ამ უკანასკნელს შეიძლება მივაკუთვნოთ უცხოური კაპიტალის ფუნქციონირებისთვის კეთილსასურველი გარემოს შექმნა, წარმოების აუცილებელი ფაქტორებით – ინფორმაციით, მართვის სამსახურით, ტრანსპორტით, სხვადასხვა სახის კომუნიკაციებით, საბანკო მომსახურებით და საბაზრო ინფრასტრუქტურის სხვა ელემენტებით უზრუნველყოფა.

ცხადია, რომ საგადასახადო და საფინანსო-საკრედიტო შეღავათების გაწევა უნდა ხორციელდებოდეს არა ავტომატურად, არამედ დიფერენცირებულად: განსახორციელებელი პროექტის სახელმწიფო მნიშვნელობის გათვალისწინებით, საწარმოს საწესდებო ფონდში მისი წილის შესაბამისად, თუ რა სფეროშია დაბანდებული კაპიტალი და ასევე გათვალისწინებული უნდა იქნას კაპიტალის ბრუნვის სისწრაფე.

დასკვნა

საქართველოს მთავრობის მისწრაფება, მოახდინოს სამამულო და უცხოური ინვესტიციების ქვეყნის ეკონომიკაში დაბანდების სტიმულირება, წარმოადგენს საკანონმდებლო, ნორმატიული და პროგრამული დოკუმენტაციებისგან შემდგარი ჯაჭვის მნიშვნელოვან რგოლს, რომელიც მიმართულია ქვეყანაში საინვესტიციო აქტივობის გაღრმავებისკენ. უცხოური კაპიტალისა და ინვესტიციების მნიშვნელობა მოითხოვს, რომ აღნიშნული მისწრაფება უნდა ფუნქციონირებდეს რეფორმების შემდგომი გაღრმავების სამთავრობო პროგრამასთან შეთანხმებით.

ცხადია, რომ ეკონომიკური რეფორმების პირობებში საინვესტიციო პოლიტიკის გატარებაში უმნიშვნელოვანესი როლი ენიჭება რეგიონებსა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს. დღეისთვის საინვესტიციო აქტივობა ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონებში განსხვავებულია. განსხვავებები გამოწვეულია რეგიონების გეოგრაფიული მდებარეობით, ინფრასტრუქტურის განვითარების დონით, თვით ხელისუფლების ორგანოებით და ა.შ. ასევე, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება საინვესტიციო სფეროში საკანონმდებლო და ნორმატიული ბაზის შექმნასა და მის დახვეწას, აუცილებელი ორგანიზაციული ღონისძიებების გატარებას,

რომელთაც უპირველესად მიეკუთვნება:

- საფინანსო, სავალუტო და საგადასახადო კანონმდებლობის სტაბილურობა ინვესტიციების სატარიფო და არასატარიფო რეგულირებასთან მიმართებაში;
- საკანონმდებლო ნორმებში გათვალისწინებული შესატანი ცვლილებების შესახებ მეწარმეების წინასწარი ინფორმირებულობა;
- ისეთი პროცედურებისა და მექანიზმების შემუშავება, რომლებიც დაიცავენ ინვესტორებს მართვის ორგანოების არამართლზომიერი ქმედებებისგან.

ლიტერატურა:

1. ნ.სამსონია, მ.ლომსაძე, მ.თოფურია. საინვესტიციო პროექტის დაგეგმვის მეთოდოლოგიური ასპექტები. სამეცნიერო-ტექნიკური ჟურნალი „ენერჯია“, 2(50), ნაწ. 2, 2009, გვ. 25–31 (Samsonia N. Lomsadze M. Tophuria M. „Methodological aspects of planning the investment project” – Scientific-Practical Journal „Energy” 2(50), Part 2, 2009, pp:25-31).
2. რ. მახვილაძე, კ. მახვილაძე, ჯ. ჩოგოვაძე და სხვ. ინვესტიციების თეორია და ანალიზი. რედ.: გ. ლალუნდარიძე, დ. პაპავა. სტუ, თბილისი, 2005, სტუ-ს სტამბა, გვ. 325 (Makhviladze R. Chogovadze J. and others „The theory and analysis of investments”. Ed: Laghendaridze G. Papava D. GTU, Tbilisi 2005, GTU Print, p:325).
3. კიკნაძე ნ. ინვესტიციების მართვა სამეწარმეო ინოვაციურ პროცესებში, 2008, გვ.263 (Kiknadze N. „Investment management in the innovative processes of business”, 2008, პ:263).
4. ე.ბარათაშვილი, რ.ქუთათელაძე, ლ.გვაჯაია, გ.ყურაშვილი; „საინვესტიციო მენეჯმენტი“, თბ. 2011, გვ. 356 (Baratashvili E. Qutateladze R. gvajaia L. Kurashvili G. „Investment management”, თბილისი 2011, პ:356).
5. ქოქიაური ლ., ინვესტიციების ბაზარი, თეორია, პოლიტიკა, პრაქტიკა, თბ., 2001, გვ. 535 (Qoqiauri L. „Market, theory, politics, practices of investment”, თბილისი 2001, პ:535).

RESEARCH OF THE INFORMAL FACTORS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL SERVICES MARKETS

სერგეი შკარლეთი,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, უკრაინის მეცნიერებისა და ტექნიკის დამსახურებული მოღვაწე, ჩერნიგოვის ერვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის რექტორი, ქ. ჩერნიგოვი, უკრაინა

SHKARLET SERHII,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Honored Worker of Science and Technique of Ukraine, Rector Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

СЕРГЕЙ ШКАРЛЕТ

доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, ректор Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

Abstract

Within the article essence of the informal factors and their role in the development of economic entities, in particular in the functioning of the financial services markets, was analyzed. The essence of such market was defined. As well the factors, that influence on the defined markets, were divided into two groups: global and national, among which national factors were researched in more details and they were ranked into such

მაქსიმ ღუბინა,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, ფინანსების, საბანკო საქმისა და დაზრევის კათედრის დოქტორანტი, ჩერნიგოვის ერვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის რექტორი, ქ. ჩერნიგოვი, უკრაინა

DUBYNA MAKSIM,

PhD in Economics, Docent, Doctoral student of the Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

МАКСИМ ДУБИНА

кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет

groups: political, social, economic, informational, historical and psychological, the factors of each of the group were determined. Special attention is paid to the defining of the essence of informal factors and their nature. To their number the following were related: **trust, customs and traditions**, civic culture, stereotypes, lifestyle, ethics, level of economic thought, mentality. Deep at-

tention was paid to the influence of trust on the development of the financial services.

Keywords: *thefinancialservicesmarket, financialintermediary, informalfactor, formalfactor, financialservice.*

ИССЛЕДОВАНИЕ РОЛИ НЕФОРМАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ В РАЗВИТИИ РЫНКА ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ

Аннотация

В рамках статьи были проанализированы сущность неформальных факторов и их роль в развитии экономических объектов, в том числе в функционировании рынка финансовых услуг. Была определена сущность такого рынка. Также проанализированы факторы, влияющие на данный рынок, которые были разделены на две группы: глобальные и национальные, среди которых более подробно рассмотрены национальные факторы, которые были распределены на следующие группы: политические, социальные, экономические, информационные, исторические и психологические, определенные факторы каждой из групп. Значительное внимание уделено определению сущности неформальных факторов и их природа. К их числу отнесены следующие: доверие, обычаи и традиции, гражданская культура, стереотипы, образ жизни, нормы поведения, уровень экономического мышления, менталитет. Углубленное внимание уделено влиянию доверия на развитие рынка финансовых услуг.

Ключевые слова: *рынок финансовых услуг, финансовый посредник, доверие, неформальный фактор, формальный фактор, финансовая услуга.*

ფინანსური მომსახურების ბაზრის განვითარებაზე მოქმედი არაფორმალური ფაქტორების როლის კვლევა

ანოტაცია

სტატიაში გაანალიზებულია არაფორმალური ფაქტორები და მისი როლი ეკონომიკური ობიექტების განვითარებაში, მათ შორის ფინანსური მომსახურების ბაზრის ფუნქციონირებაში. განსაზღვრული იქნა ასეთი ბაზრის არსი. ასევე გაანალიზებულია ფაქტორები, რომლებიც მოქმედებენ მოცემულ ბაზარზე და რომლებიც დაყოფილნი იქნენ ორ ჯგუფად: გლობალური და ეროვნული, რომელთა შორის უფრო დაწვრილებით იქნა განხილული ეროვნული ფაქტორები, რომლებიც განაწილდა შემდეგ ჯგუფებად: პოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიკური, საინფორმაციო, ისტორიული და ფსიქოლოგიური, თითოეული ჯგუფის განსაზღვრული ფაქტორები. მნიშვნელოვანი ყურადღება დაეთმო არაფორმალური ფაქტორების არსის და მათი ბუნების განსაზღვრას. მათ რიცხვს მიეკუთვნებიან: ნდობა, ადათები და ტრადიციები, სამოქალაქო კულტურა, სტერეოტიპები, ცხოვრების წესი, ქცევის ნორმები, ეკონომიკური აზროვნების ღონე, მენტალიტეტი. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო ნდობის გავლენას ფინანსური მომსახურების ბაზრის განვითარებაზე.

საკვანძო სიტყვები: *ფინანსური მომსახურების ბაზარი, ფინანსური შუამავალი, ნდობა, არაფორმალური ფაქტორი, ფორმალური ფაქტორი, საფინანსო მომსახურება.*

Introduction.

The financial services market is an important component of the national economy because within of such market the volumes of investment and credit resources are formed, that are used by economic entities for further functioning and thus the development of the national economy in general goes on. Besides, the financial services market, which is a part of the economy of the country, is also an important component of our lives. It is difficult to imagine the society without